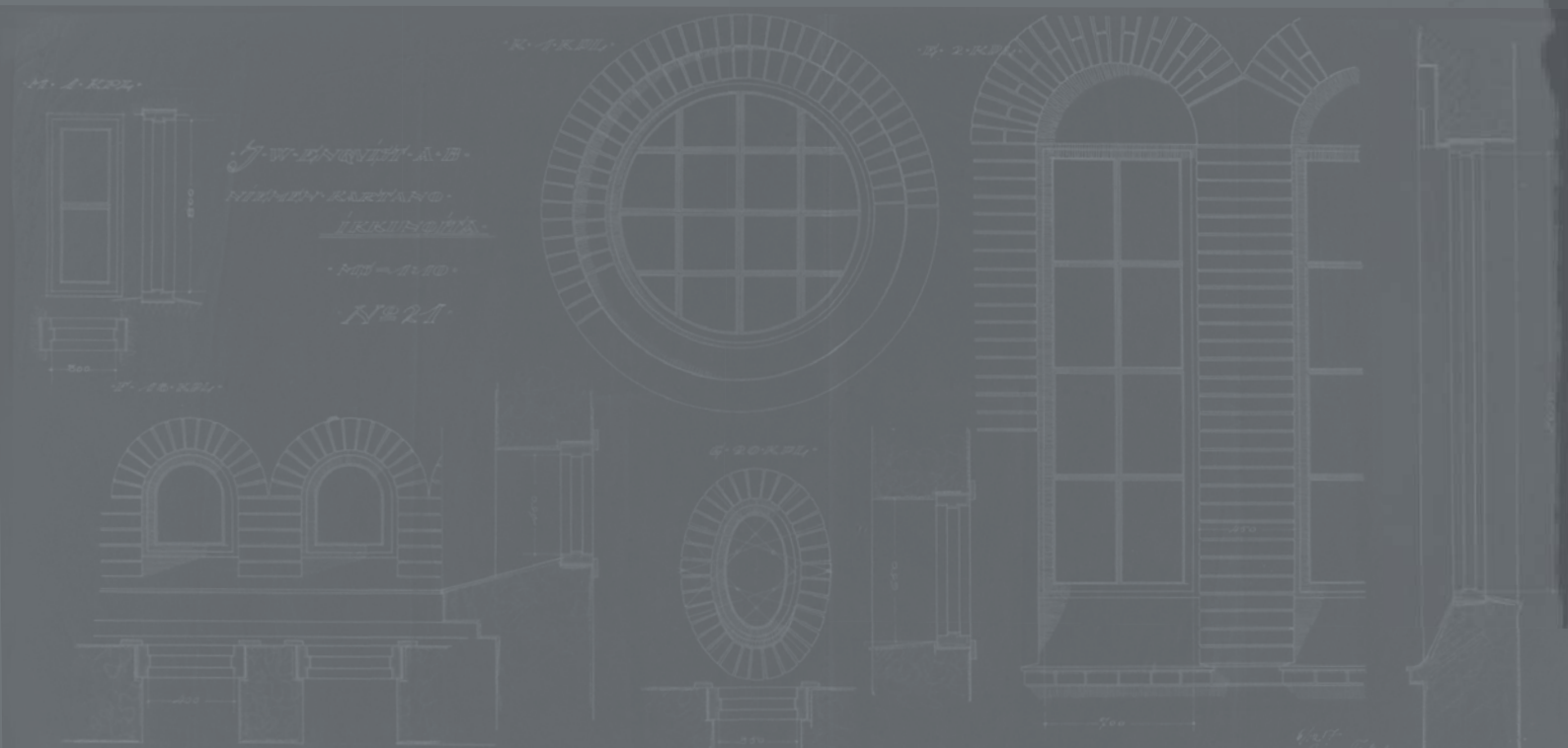

TAMPEREEN NIEMEN KARTANON ALUE RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN INVENTOINTI

25.10.2011

Mirkku Haapasaari ja Pauliina Tiusanen

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
OSA 1	
HISTORIAA	
LIELAHDEN JA NIEMEN KYLÄN HISTORIAA	5
NIEMEN KYLÄN TILOJEN VAIHEITA	5
AHLSTRÖMIN AIKA (1887- 1916) JA NIEMEN SAHA	7
NIEMEN PIRTTI KYLÄN KESKUKSENA	9
LIELAHDEN KARTANON HISTORIAA	9
AB J.W. ENQVIST OY JA LIELAHDEN TEHTAIDEN SYNTY, LIELAHDEN JA NIEMEN MAATALOUDET YHDISTYVÄT	9
BIRGER FEDERLEY ENQVIST-YHTIÖN RAKENNUSOHJELMAN SUUNNITTELIJAKSI TEHTAAN VIRKAMIESTEN ASUINALUE NIEMEN KARTANON ALUEELLE	10
VUODEN 1924 ASEMAKAAVA LIELAHDEN ALUEELLE	11
ENQVIST-YHTIÖ ENQVISTIEN AJAN JÄLKEEN	11
KAHTIAJAON SYMBOLEJA	13
G. A. SERLACHIUKSEN, METSÄ-SERLAN JA M-REALIN AIKA	13
VANHAT REITIT	13
NYKYTILANNE, MAISEMA, ALUEEN OMINAISPIIRTEET	
SUURMAISEMA, MAISEMARAKENNE	16
NÄKYMÄT, MAISEMADOMINANTIT	17
PUISTOMAINEN HUVILA-ALUE	19
VANHAT REITIT	20
ALUEEN SISÄISET NÄKYMÄT	20
KAHTIAJAKAUTUNEISUUS	21
AJALLINEN KERROSTUNEISUUS	21
RAKENNUSMATERIAALIT	22
ARVOT, MERKITYKSET JA MAHDOLLISUUDET	
AVOIMIEN JA PEITTEISTEN ALUEIDEN VAIHTELUT	23
NÄKYMIEEN SÄILYTTÄMINEN	23
KARTANON PIHAT JA AUKIO	23
HUVILA-ALUEEN OMINAISPIIRTEIDEN SÄILYTTÄMINEN	24
VANHOJEN REITTIEEN JA YHTEYKSIEN SÄILYTTÄMINEN JA PALAUTTAMINEN	24
RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN YHTENÄISYYS	24
SUOJELTAVAT ARVOT JA ALUEEN MAHDOLLISUUDET	24
VIITTEET	25
LÄHDELUETTELO	26
OSA 2	
RAKENNUSINVENTOINTI	
INVENTOIDUT KOHTEET KARTALLA	29
RAKENNUSTEN ARVOTTAMINEN	30
INVENTOINTILOMAKKEET	33

JOHDANTO

Niemenranta sijaitsee Lielahdessa noin 5 kilometrin etäisyydellä Tampereen keskustasta länteen. Aluetta rajaavat pohjoisessa Lielahdenkatu, lännessä M-Real Oyj:n teollisuusalue sekä idässä ja etelässä Näsijärvi. Alueen kokonaispinta-ala on noin 70 ha. Tämän alueen keskivaiheilla sijaitsee Niemen kartanon alue joka rajautuu pohjoisesta Lielahdenkatuun. Alue käsittää Niemen kartanon pihapiirin vanhoine talusrakennuksineen sekä kartanon alueen laajemmassa merkityksessä, mukaan lukien entisen tehtaan virkamiesten asuinrakennusten alueen.

Lielahden alueella maanviljely ja karjatalous on ollut pääelinkeino aina 1800-luvun lopulle asti. Vuonna 1889 valmistui Niemen kartanon maille Ahlström-yhtiön saha. Kartanon alue kertoo elävästi teollistumisen saapumisesta vanhalle pirkkanmaalaiselle maatalousseudulle. Alueella on yhä nähtävissä näiden kahden elinkeinon sekoittumisesta aiheutunutta omaleimaista kerroksellisuutta. Vuosikymmenten kuluessa teollisuus syrjäytti maatalouden. Niemenrannan alue on ollut näihin päiviin M-Real Oyj:n omistamaa teollisuuden reservialuetta, mistä syystä alue on säilynyt lähes kokonaan 1950-luvun jälkeiseltä uudisrakentamiselta. Alueen rakennettu kulttuuriympäristö kertoo teollistumisen ajan asuntorakentamisen puutarhakaupunki-ihanteista sekä tehdasyhdyskunnan sosiaalisesta hierarkiasta.

Vuonna 2002 Metsäliitto Osuuskunta on tehnyt Museoviraston kanssa yhteistyösopimuksen rakennusperinnön vaalimisesta. Sopimus perustuu vuosina 1999 ja 2000 tehtyyn yhtymän toimipaikkojen rakennushistorialliseen inventointiin jonka teki Metsämännut Oy yhteistyössä Museoviraston kanssa.

Keväällä 2006 YIT Rakennus Oy tilasi Mirku Haapasaarelta diplomityön osana kaavoituksen esiselvitysvaihetta. Tutkimalla alueen historiaa ja nykytilaa esiselvityksin, arkistomateriaalien perusteella, maastokäynnin ja dokumentoinnin työssä analysoitiin kartanon alueen rakennuskannan ja miljööni ominaispiirteitä, arvoja ja käyttömahdollisuuksia. Tältä pohjalta esitettiin uusi käyttötarkoitus sekä rakennuskannan korjaus- ja muutossuunnitelmia. Alueen täydennysrakentamisedotuksessa käytiin läpi niitä periaatteita jotka ainutlaatuisen kartanomiljööseen rakennettaessa tulisi ottaa huomioon.

Vuonna 2011 YIT Rakennus Oy on tilannut tämän erillisen rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin Niemenrannan alueen asemakaavoituksen 2. vaiheen suunnittelun tarpeisiin. Inventoinnissa on pyritty tuomaan esiin Niemen kartanon alueen ainutlaatuiset kulttuurihistorialliset, rakennushistorialliset ja maisemalliset ominaispiirteet ja arvot sekä niiden suojelutavoitteet. Rakennusinventointiosaa lukuunottamatta lähdemateriaalina on käytetty pääasiassa Mirku Haapasaaren diplomityötä ja sitä varten kerättyä arkisto- ja dokumentointimateriaalia. Tietoja on myös päivitetty alueen nykyhetken olosuhteiden mukaan. Tässä selvityksessä asiat on esitetty tiivistelmänä, tarkemmat tiedot ja analyysit löytyvät diplomityöstä.

Rakennusinventointi on tehty 23.09.-07.10.2011 välisenä aikana. Työn on tehnyt Pauliina Tiusanen. Inventoinnin tarkoituksena on ollut päivittää tilanne viiden vuoden takaiseen Haapasaaren tekemään tutkimukseen verrattuna ja arvottaa rakennukset tarkastellen niitä paikallisesta näkökulmasta. Lisäksi on haluttu saada rakennuksista dokumentoitua tietoa lomakemuotoon. Rakennuksissa on pyritty käymään sisällä. Inventointilomakkeet on tehty excel-muotoon, jolloin ne ovat käytettävissä paikkatietojärjestelmässä. Raporttiin ne on tulostettu pdf-muodossa.

Niemenrannan alue Tampereen Lielahdessa.
Karttalähde: Arkkitehtitoimisto Helamaa ja Heiskanen Oy.

Inventoinnin lähtötietoina ja lähdeaineistona on ollut kolme aikaisempaa selvitystä: Seppänen Minna: "Niemen kartanon ja sahan alue, Maankäytön perusteet ja luonnos asuinalueeksi." Diplomityö, TTKK, arkkitehtuurin osasto, 1993. Kantonen Timo: "Metsäliitto-Yhtymän rakennushistoriallinen inventointi", otteita tietokanta-aineistosta koskien M-Realin Lielahden suunnittelualueetta ja Haapasaari Mirkku: "Kulttuuria kartanolta, kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolle", diplomityö, TTKK, arkkitehtuurin osasto, 2007.

Sekä uudet että vanhat pohjapiirustukset on kerätty Mirkku Haapasaaren diplomityötä varten, mutta niitä on käytetty myös tässä inventoinnissa. Piirustukset eivät ole lomakkeilla mittakaavassa, vaan ne ovat kertomassa huonejaoista ja/tai niiden säilyneisyydestä. Piirustuksiin on saatettu lisätä muutoksia, jotka on havaittu tämän inventoinnin yhteydessä. Vanhat pohjat ovat M-Realin arkistoista. Niihin ja vanhoihin valokuviiin on saatu täydellinen käyttöoikeus myös tätä inventointia varten.

Inventoinnin tarkoituksena on ollut päivittää tilanne viiden vuoden takaiseen, Mirkku Haapasaaren tekemään tutkimukseen verrattuna. Lisäksi on haluttu saada rakennuksista dokumentoitua tietoa lomakemuotoon ja arvoitettua ne tarkastellen niitä paikallisesta näkökulmasta. Rakennuksissa on pyritty käymään sisällä. Inventointilomakkeet on numeroitu raportin kartan mukaisesti. Sulkeissa olevat numerot ovat M-Real Oyj:n käyttämä rakennuskantansa luettelointitapa.

Alkuperäiset inventointilomakkeet ja valokuvat sekä niiden käyttöoikeus luovutetaan YIT:lle, jossa niitä myös säilytetään.

HISTORIAA

LIELAHDEN JA NIEMEN KYLÄN HISTORIAA

Jo keskiajalta on todisteita että vanhassa Pirkkalan pitäjässä oli Harjun jakokunta, myöhemmin Harjun ja Harjuntaustan jakokunnat. Lielähti-nimen on arveltu syntyneen nimestä Liejulahti, joka kuvasi nykyisen tehtaan pohjoispuolella sijainnutta liejuista lahtea, nykyiseltä nimeltään Ollinojanlahti.¹

Harjuntaustassa sijaitsi jo 1500-luvulla viisi kylää: Niemi, Pohtola, Possila, Lielähti ja Siivikkala.² Vanhoissa asiakirjoissa Niemen kylä mainitaan jo vuonna 1442.³ Vuonna 1558 Niemen kylässä oli neljä ja Lielahdessa seitsemän kantatilaa. Kylien tilaluku väheni vuosisatojen kuluessa. Niemen autoitunut kylänpaikka on vanhojen karttojen perusteella paikannettu Pienen peltoaukean etelälaidalle eli entisen Ollinojanlahden pohjoisrannalle. Myös alueen arkeologisessa selvityksessä (Pirkanmaan Maakuntamuseon arkeologinen selvitys, 2006) on todettu alueella sijainneen Niemen kylä.

NIEMEN KYLÄN TILOJEN VAIHEITA

Niemen kylän eri tilojen vaiheista ei historiankirjoja tutkimalla saa aukotonta kuvaa. Tiloja on aikojen kuluessa yhdistelty ja jaettu, jotkut ovat autoituneet ja joidenkin nimet ovat muuttuneet. Tilojen nimissä esiintyy sekä pelkkä Niemi että Vähäniemi ja Isoniemi. Toisinaan mitä tahansa Niemen kylään kuuluvaa tilaa kutsutaan vanhoissa asiakirjoissa Niemen tilan nimellä.

Vuonna 1540 Niemen kylässä oli neljä taloa: Kokko (myöhemmin autoitunut), Niemi ja Piikki (myöh. Piikkilä) ja Suvia (myöh. Vähäniemi).⁴ Niemen tilaa ei tämän jälkeen erikseen mainita. Ainoastaan Vähäniemi ja Piikkilä esiintyvät Niemen kylän tilojen omistajaluetteloissa 1550-luvulta lähtien. Vuonna 1630 on molemmista lähtenyt ratsumies 30-vuotiseen sotaan. Ratsuluettelossa tilojen nimiksi on merkitty Niemi 1 ja Niemi 2. 1650-luvulla Piikkilän tila liitettiin kylän toiseen tilaan, oletettavasti siis Vähäniemeen.⁵

Suvannon mukaan 1540-luvulla oli siis esiintynyt Niemen tila josta tuli myöhemmin Isoniemi,⁶ mutta Saarenheimon mukaan Isoniemi on muodostunut vuonna 1746 "rusthollin jakaantuessa". Tässä jakaantuva rustholli tarkoittanee jälleen Vähäniemen rustholliä. Isoniemen omistajaluettelo jatkuu aina leski Thilda Freanderiin, eli nykyisen Niemen kartanon viimeiseen omistajaan asti, joten voitaneen olettaa että Isoniemi on Niemen kartanosta aiemmin käytetty nimi.⁷

Vähäniemestä on eräässä lähteessä mainittu sen päärakennuksen sijainneen ennen lopullista katoamistaan "Isoniemestä sahalle johtavan tien varressa kohdassa jossa tiet haarautuvat Niemen sahalle ja Suomensaareen."⁸

Honka-Hallila mainitsee isojaon suorittamisen ajalta Niemen kylän osalta ainoastaan seuraavaa; "Niemen yksinäistalon alueeseen 1700-luvun lopulla kuuluivat Lielahden ja Siivikkalanlahden välinen niemi sekä metsäkaista Siivikkalanniemen nokassa. Tilan talouskeskus oli Lielahden pohjoisrannalla."⁹ Vanhoissa kirjoissa teksti "Niemi" tai "Niemi's" tai "Niemis Gärd" rakennuksineen esiintyykin yleensä Lielahden pohjoisrannalla, kohdassa johon vanha Niemen kylänpaikka on sijoitettu myös arkeologisessa selvityksessä. Nimi saattaa kuitenkin viitata Niemen kylään, ei yksittäisen tilan nimeen. Voidaan vain arvailla missä vanhat tilat rakennuksineen aikoinaan ovat sijainneet.

Isoniemen omistaja Freander osti Vähäniemen vuonna 1840 ja näin tilaat yhdistyivät jälleen.¹⁰ Kun Freanderin poika Karl nai Mäkkylän tyttären (Mathilda, Thilda) hän sai haltuunsa Isoniemen eli nykyisen Niemen talon. Karl Erik Freander kuoli v.1856. Leski Mathilda nai Juho Juhonpojan (myöh. Juha Niemi) Teiskon Koverolta. Juha Niemi kuoli v.1885. Mathilda Niemelle ei jäänyt perillisiä sillä kaikki lapset olivat kuolleet nuorina. Vuonna 1887 hän myi kartanon Ahlström Oy:lle. Kauppaan kuului lehmänpito-oikeus, sekä emännän elinikäinen asuin-oikeus Niemen päärakennuksen, eli pirtin koillispuolella. Näitä huoneita kutsuttiin "emännän huoneiksi". Matilda Niemi kuoli vuonna 1907.¹¹

Vuosi 1763. Yläkulmassa Lintulampi, alareunassa Lielahden rustholli. Lähden pohjoisrannalla ilmeisesti Niemen rustholli. Kuvan oikean reunan ulkopuolelle jää nykyinen Lentävänniemen alue jossa teksti "Niemis Rusthåll enskildt tilhörig". Niemen kartanon nykyinen (arvioitu) sijainti on kuvassa merkitty neliöllä. (Karttaote: Maanmittauslaitoksen arkisto, Jyväskylä: Hall, Daniel; "Charta ofwer Niemis och Lielax" 1763.)

Vuosi 1855. Vasemmassa yläkulmassa katoaa tie Yläjärven suuntaan. Oikeassa alakulmassa Tampereen keskustan ruutukaavaa. Lielahdessa esiintyy mm. Lintulampi, josta hieman kaakkoon nyt jo kuivahtanut Possijärvi, Possila, Lielahden kartano sekä merkintä "Niemis" Lielahden pohjoisrannalla. Nykyistä Niemen kartanoa kartassa ei esiinny. Nykyinen (arvioitu) sijainti on kuvassa merkitty neliöllä. (Karttaote: Ylöjärven kaavoitustoimiston arkisto: Tampere ja Ylöjärvi 1855.)

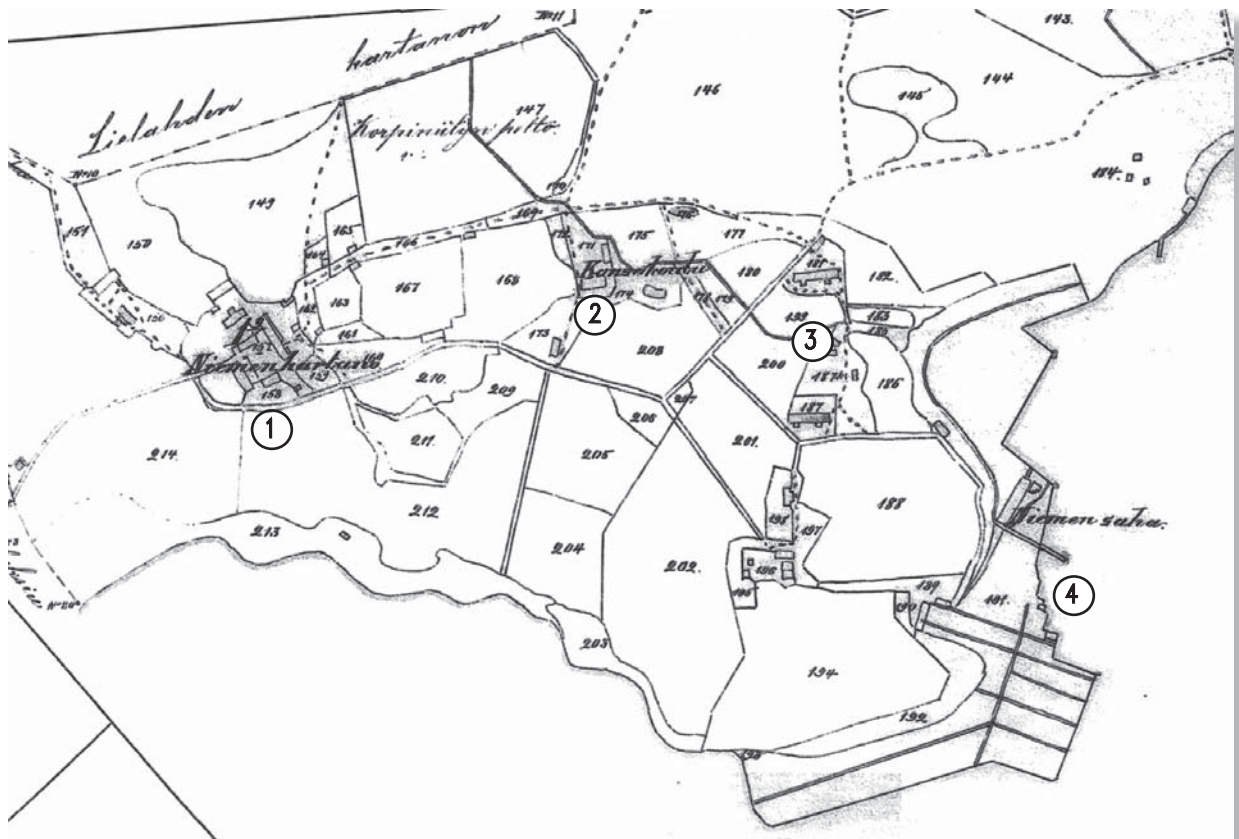
AHLSTRÖMIN AIKA (1887- 1916) ja NIEMEN SAHA

Ahlströmin saavuttua Lielahteen pääelinkeino vaihtui vähitellen maanviljelystä ja karjataloudesta teollisuuteen. Ostettuaan Niemen tilan vuonna 1887 Ahlström-yhtiö alkoi rakentaa tilan maille sahaa. Sahan lisäksi vuonna 1889 valmistuivat myös paja, ruokahuone, kattilahuone, sauna, liiteri ja varastot. Lisäksi 1800-luvun lopulla rakennettiin asuntoja työnjohtolle sekä työläisille kaksi "pytinkiä" eli asuinrakennusta.¹² Pytingit olivat pitkänomaisia hirsirakennuksia joissa oli monia pieniä hellahuoneita ja huoneistoja. Sahaa lähempänä sijaitsi ns. sahapytinki ja kauempana metsäpytinki.¹³ Sahalla oli voimakas työllistävä vaikutus. Saha jatkoi toimintaansa aina kuusikymmentäluvun puoliväliin asti.¹⁴ Sahan alueella tapahtui tulipalo 1970-luvulla. Jäljelle jääneet rakennukset ja rakenteet on purettu 1990-luvun loppupuolella.¹⁵

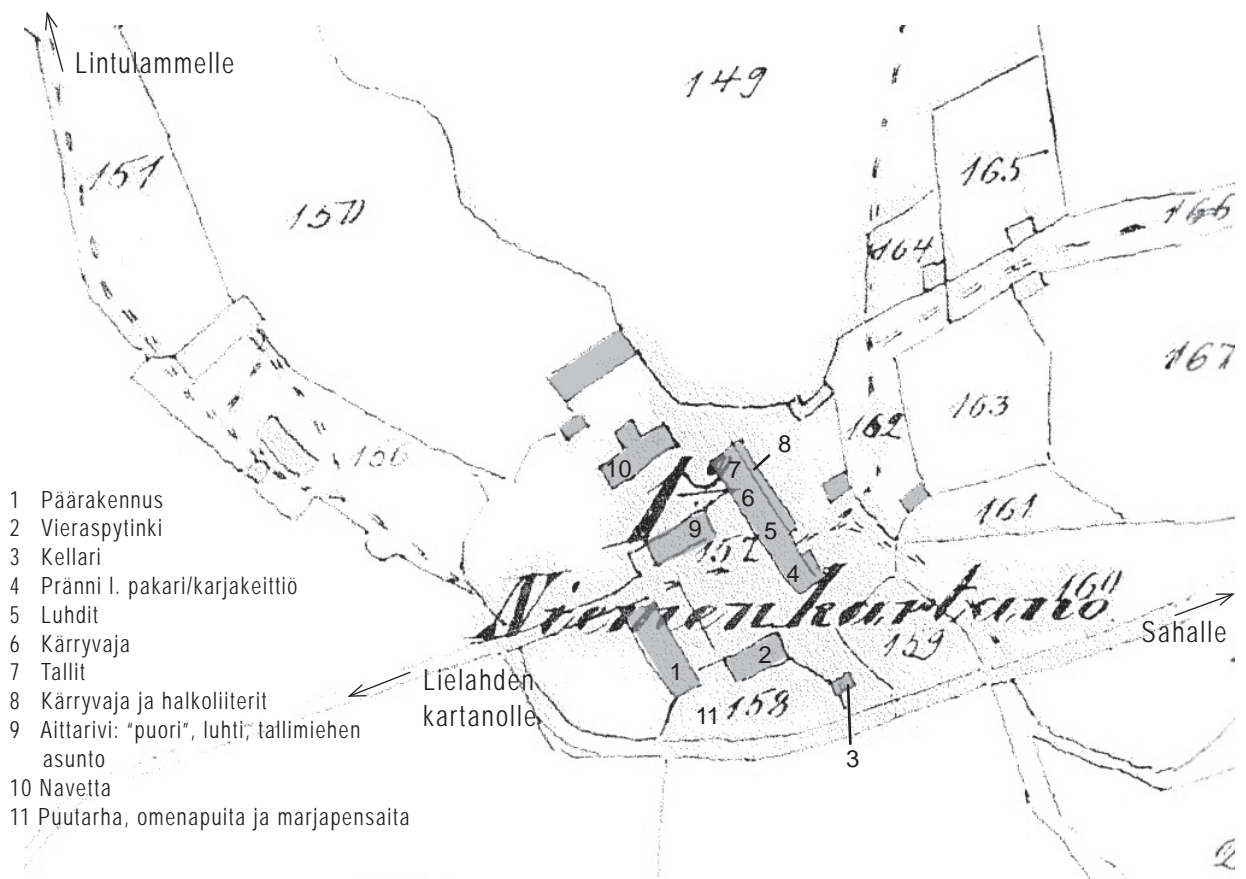
Vuonna 1900 rakennettiin Niemen eli Harjuntaustan kansakoulu. Kansalaissodan aikaan vuonna 1918 koulu toimi tilapäissairaalana. Kun koulu muutti uuteen koulutaloon vuonna 1925 myytiin vanha koulu Enqvist Oy:lle joka kunnosti sen virkailijoiden asuintaloksi. Rakennus purettiin 1980-luvulla.¹⁶

Ilmakuva Niemen sahan alueesta koillisesta kuvattuna. Kuvasajankohta tuntematon.
(Kuvälähde: Kantonen, 1999–2000 → M-Realin arkisto)

Niemen kartanon ja sahan aluetta vuonna 1909. Vasemmassa reunassa kartanon pihapiiri (1). Kansakoulu (2) rakennettiin vuonna 1900. Sahan työntekijöiden asunnoiksi rakennettiin nk. pytinkirakennuksia (3) ylempänä metsäpytinki ja alempana sahapytinki. Sahan alueen (4) näkyvin osa oli laaja lautatarha. (Karttalähde: MML, Pirkanmaan–Satakunnan maanmittauststo, Tampereen toimipiste; Isonjaon täydennyskartta 1909.)

Niemen kartanon pihapiiri vuonna 1909. Rakennukset rajaavat alempaa miespihaa ja ylempää karjapihaa. Tie kulkee läpi kartanon pihan. Vanha raitti Lielahden kartanolta sahalle on jo nykyisellä paikallaan. Samoin koilliseen mm. Laalahteen, Suomensaareen ja nykyisen Lentävänniemen suuntaan vievä tie.

(Karttapohja: Ote vuoden 1909 Isonjaon täydennyskartasta.)
(Teksti- ja piirustuslähde: Pispä, 1967–71.)

Niemen kartanon pihapiiriä vanhaan aikaan, keskellä vieraspytinki. Oikeassa reunassa pirttirakennuksen kuisti lapsikatraineen. Kuistien nyt jo osittain kadonneet koristeleikkaukset ovat kuvassa vielä ehjiä. Kuvausajankohta tuntematon. (Kantonen, 1999–2000 → M-Realin Lielahden tehtaiden arkisto)

NIEMEN PIRTTI KYLÄN KESKUKSENA

Niemen pirtti oli kylän keskus arjessa ja juhlassa. Kun Niemen vanha emäntä myi tilan Ahlsröm Oy:lle hän jäi asumaan päärakennuksen kaakkoispäättyyn. Vuodesta 1894 pirtti toimi asuntona voudille. Voudin vuonna 1899 syntynyt poika, Kalle Anttila on kuvaillut sen aikaisia oloja pirtissä mm. Tammerkoski-lehden artikkelissa¹⁷, josta seuraavassa otteita vapaasti lainattuna:

Pirtissä ruokailivat talon väen lisäksi kaikki talon pitkämatkalaiset ja työmiehet. Pirtissä oli suuri takka ja kolmella seinällä leveät penkit joilla myös nukuttiin. Jokainen, myös sahalaiset, leipoivat itse leipänsä pirtissä. Leivät paistettiin pihan toisella puolella sijaitsevassa pakarissa. Tarvittaessa pirtti toimi väliaikais-asuntona sahan uusille miehille kunnes he löysivät uuden asunnon.

Samana vuonna 1907 kun vanha emäntä kuoli alettiin tekemään kahta vuoroa ja työntekijöiden asunnoista oli pulaa. Emännän huoneissa sali jaettiin kahtia ja kaikista huoneista tehtiin hellahuoneita. Näin saatiin asunnot kuudelle perheelle. Myös pirtti jaettiin kahtia, harvalla lautaseinällä, takka hajotettiin ja kummallekin puolelle tehtiin hella. Vuonna 1909 saha palasi yhteen vuoroon mikä helpotti asuntopulaa. Vouti perheineen siirtyi asumaan emäntä-vainajan salin puolikkaaseen ja pirtin väliseinä purettiin. Sen jälkeen pirtissä ei ilmeisesti ole asuttu.

Uuden talli- ja navettarakennuksen alta purettiin sen alta vanha pakari leivinuuneineen ja pirttiin rakennettiin uusi leivinuuni. Kun niemeen rakennettiin uusi talousrakennus joka nykyään tunnetaan Niemen saunan nimellä purettiin pirtin leivinuuni ja tehtiin nykyiset lämmityslaitteet.

Niemen pirtissä pidettiin kaikki suuremmat kokoontumiset aina vuoteen 1937 asti jolloin tehtaan Kerhola rakennettiin.¹⁸

LIELAHDEN KARTANON HISTORIAA

Lielahden tilasta tuli rustholli vuonna 1682.¹⁹ Tehtailija Wilhelm von Nottbeck osti kartanon vuonna 1872. Nottbeckin kuoltua kartano siirtyi vanhimman pojan Wilhelm Fredrik von Nottbeckin (1850-1928) haltuun. Varakkaat Nottbeckit olivat uudistusmielisiä. W. F. von Nottbeckin eli Lielahden Patruunin aikana rakennettiin Lielahden tilan rakennuskanta pääosin uudelleen. Kartanon päärakennus valmistui vuonna 1893. Navetta, talli- ja talousrakennusten lisäksi rakennettiin asuntoja tilan työntekijöille. Lielahden Patruunin aikana myös maanviljelystä ja karjataloutta uudistettiin. Kapearaiteinen juna kuljetti viljaa, turvetta ja lantaa koko Lielahden alueella.²⁰ Kauppias K.J. Dahlström osti kartanon vuonna 1904.

Vuonna 1910 Lielahden kartano siirtyi samana vuonna perustetun Osakeyhtiö Lielahden haltuun. Osakeyhtiön toimialana oli "harjoittaa maatilain ostoa ja myyntiä kuin myöskin maanviljelystä sekä sen yhteydessä olevaa elinkeinoa." Osakeyhtiö ryhtyi markkinoimaan maapalstoja. Tiloja lohkottiin pientiloiksi. Suurtilat vaihtuivat pienviljelys- ja puutarhatiloiksi.²¹

AB J.W. ENQVIST OY JA LIELAHDEN TEHTAIDEN SYNTY, LIELAHDEN JA NIEMEN MAATALOUDET YHDISTYVÄT

1913 Ab J.W. Enqvist Oy osti Osakeyhtiö Lielahdelta Lielahden kartanosta lohkotun päätilan. Seuraavana vuonna Ab J.W. Enqvist Oy:n selluloosatehdas aloitti toimintansa. Vuonna 1916 Ab J.W. Enqvist Oy hankki omistukseensa myös Niemen tilan ja sahan ja perusti tytäryhtiö Oy Lielahden sitä hoitamaan.²² Tytäryhtiö omisti neljä asuinrakennusta.

Lielahi sijaitsi sen aikaisen mittapuun mukaan melko kaukana lähimmistä keskuksista, Tampereen kaupungista ja Ylöjärven kirkolta. Yhtiön pyrkimyksenä oli lisätä tehtaan ympärille muodostuneen yhdyskunnan omavaraisuutta ja tuottaa pääosa tarvittavista elintarvikkeista itse.

Niemen ja Lielahden maataloudet yhdistettiin ja pääpaikkana oli Niemi. Yhtiön maatalousosaston konttori sijaitsi kartanon päärakennuksessa.²³ Jo vuonna 1917 valmistuivat Birger Federleyn ensimmäiset piirustukset Niemen uutta navetta- ja tallirakennusta varten. Uuden rakennuksen alta purettiin mm. vanha pakari.²⁴ Maatalousosaston toimintojen diversiteetti kasvoi yhä 1920-luvulla kun yhtiön maatalousosaston kauppuutarha aloitti toimintansa. Suurissa kasvihuoneissa kasvatettiin mm. hedelmäpuita ja marjapensaita.

Puu- ja kasvitarhan tuotteiden lisäksi yhdyskunnan asukkaiden käyttöön ja myyntiin tuotettiin vuonna 1931 viljaa, maitoa, lihaa, perunoita, sekä polttopuita.²⁵ Niemessä pidettiin nautakarjaa aina vuoteen 1957 asti.²⁶

Lehmiä Federleyn suunnitteleman navettarakennuksen karjapihalla. (Kantonen, 1999–2000 → M-Realin Lielahden tehtaiden arkisto)

BIRGER FEDERLEY ENQVIST-YHTIÖN RAKENNUSOHJELMAN SUUNNITTELIJAKSI

J.R. Enqvist halusi toimitusjohtajana olla edistyksellinen ja mm. suunnitteli tehtaan ympärille muodostuvaa laajenevaa yhdyskuntaa varten kokonaisvaltaista rakennusohjelmaa joka sisälsi niin kaavasunnittelua kuin rakennussuunnitelmia. Tuotantoon liittyvien rakennusten lisäksi suunnitelmat koskivat asuntotuotantoa. Alkanut tehdasoiminta vaati paljon työntekijöitä. Yhtenä keinona työntekijöiden houkutteluun ja vaiki-naistamiseen oli tarjota työntekijöille kunnolliset asunnot.²⁷

Kun Enqvist-yhtiön tehdastoiminta Lielahdessa alkoi valittiin Birger Federley (1874-1935) tekemään sekä kaavoitus suunnitelmia että rakennuspiirustuksia. Federley toimi yhtiön arkkitehtina aina vuoteen 1932 asti ja suunnitteli omien sanojensa mukaan kaiken mitä tuona aikana yhtiön toimesta rakennettiin.²⁸

Vuosisadan alussa Federleyn tyyli oli jugendia mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen tyyli vaihtui jugendista klassismiin. Birger Federley oli ennen Tampereelle siirtymistään Helsingissä työskennellessään mm. suunnitellut työväenasuntoja Nobelin tehtaalle Pietariin.²⁹

TEHTAAN VIRKAMIESTEN ASUINALUE NIEMEN KARTANON ALUEELLE

Työväen asuinalueet suunniteltiin Lintulammen ympäristöön, Niemen kartanolta luoteeseen. Ajan mukaisesti suunnitelmissa ilmeni vakaa pyrkimys parantaa työläisten ja koko yhdyskunnan oloja.³⁰

Muun työväen ohessa tehtaan virkamiehet tarvitsivat asuntoja. Yhtiön politiikan mukaisesti työntekijöiden välinen sosiaalinen hierarkia sai näkyä myös asuinalueilla. Tehtaan virkamiesten asuinalue sijoitettiin erilleen muusta työväestä Niemen kartanon alueelle. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä huvila oli yleistynyt keskiluokan asuintyyppinä joko kesäasuntona tai ympärivuotisena asuntona. Federley suunnitteli tehtaan virkamiehille englantilaisten puutarhakaupunkien esikuvien mukaan viihtyisän, terveellisen ja edustavan puistomaisen huvila-alueen. Camillo Sitten luonnon ja maaston olosuhteita noudattelevan asemakaavasommitelun vaikutteet näkyivät suunnitelmissa. Rakennukset sijoitettiin edullisten ilmansuuntien mukaan. Myös tiet mutkittelivat luontevasti maaston mukaan. Kuten Lintulammen alueen suunnitelmissa, kartanon alueen suunnitelmissakin asuntoalue erotettiin teollisuusalueesta istutuksin.³¹

Huvila-arkkitehtuurissa kansallisromanttiset ja jugendin piirteet vaihtuivat 1920-luvulle tultaessa klassismin pelkistettyyn tyyliin. Suomessa siihen liittyi historistisiakin piirteitä sillä huvilat saivat vaikutteita myös vanhoista 1700-luvun ruukinkartanoista. Huviloille olivat tyypillisiä mansardikatot, symmetrisuus ja vähäinen koristelu.³² Kuitenkin sosiaalista hierarkiaa korostettiin paitsi asunnon koolla myös detaljoinnin määrällä.

Ensimmäisenä valmistuneen yhden perheen virkamiehen asuintalo sijoitettiin alueen parhaalle paikalle, suurimpaan puutarhaan ja se sai rikkaimman koristelun ja sisätilojen detaljoinnin. Näin osoitettiin asuka-
kaan, tehtaan johtavan insinöörin, korkea asema tehdasyhdyskunnassa. Sen jälkeen rakennetut huvilat olivat yksinkertaisempia ja joko kahdelle tai neljälle perheelle tarkoitettuja.

Kaiken kaikkiaan alueelle rakennettiin vuosina 1918-1926 kahdeksan huvilaa, viisi puurakenteista ja kolme tiilirakenteista. Federleyn suunnittelemlia huviloita on alueella jäljellä kolme, yksi puurakenteinen ja kaksi tiilirakenteista joista toinen on valkoiseksi rapattu.

VUODEN 1924 ASEMAKAAVA LIELAHDEN ALUEELLE

Vuonna 1924 Federley teki suunnitelman koko Lielahden alueen asemakaavaksi. Suunnitelmassa esiin-
tyivät tutut elementit, maatalousosaston viljelmien ja muiden viheralueiden erottamat asuinalueet omina kokonaisuuksinaan.³³ Alueiden välinen hierarkia jatkui tässäkin suunnitelmassa; Niemen alueelle oli si-
joitettu isompia huviloita. Julkisirakennuksien keskittymään liittyy suunnitelmassa aksiaalinen aukiosuun-
nitelma. Vielä 1920-luvun lopulla Vainion alueelle rakennettiin työväen paritaloja. Federleyn kaavoittama
koulu valmistui myös vuonna 1924 Toivo Salervon laatimien piirustusten mukaan. Muutoin suunnitelma
ei kaikessa laajuudessaan toteutunut, ehkä johtuen niistä taloudellisista vaikutuksista jotka lopulta ajoivat
Enqvistit luopumaan yhtiön johdosta.

Väestölaskennan mukaan Enqvistien valtakauden päättyessä vuonna 1930 yhtiö omisti Lielahdessa 90
asuinrakennusta joissa asui 951 asukasta. Vuonna 1950 Enqvist Oy:n omistamissa asunnoissa asui jo 986
henkilöä eli 45% Lielahden väestöstä. Tytäryhtiön Oy Lielahden omistamissa Niemen kartanon asunnoissa
asui 35 henkilöä.³⁴

Nykyään Vainion alueen rakennuksista on jäljellä vain neljä tiilistä paritaloa. Vainion saunarakennus joka
oli melkeinpä Niemen saunan kopio kuuluu myöskin purettujen rakennusten joukkoon, minkä vuoksi Nie-
men saunarakennuksen säilyttäminen onkin erityisen tärkeää.

ENQVIST-YHTIÖ ENQVISTIEN AJAN JÄLKEEN

Vuonna 1930 Enqvistit joutuivat taloudellisten vaikeuksien vuoksi myymään osakkeensa ja J.R. Enqvist
astui syrjään toimitusjohtajan paikalta. Uudeksi toimitusjohtajaksi valittiin Anton af Forselles, työläisten
mukaan "Vorselius". Yhtiön nimi säilyi, mutta politiikka muuttui. Kaikista hyödykkeistä ja eduista alettiin
periä maksua.

Enqvistin massiiviset asuntoaluesuunnitelmat eivät enää edenneet yhtiön johdon vaihduttua. 1940-luvun
jälkipuoliskolla tosin rakennettiin 13 uutta asuinrakennusta, joissa oli yhteensä 40 huoneistoa. Vuonna
1950 Enqvist Oy:n omistamissa asunnoissa, eli ns. "tehtaan huoneissa" asui yhteensä 986 henkilöä eli
45% Lielahden väestöstä. Oy Lielahden omistamissa Niemen kartanon asunnoissa asui 35 henkilöä.³⁶

Vuonna 1950 Lielähti liitettiin osaksi Tampereen kaupunkia.

Federleyn asemakaavaa Lielahden alueelle vuodelta 1924. Laaja suunnitelma jäi pääosin toteutumatta. Kuvaan merkitty Vainion alue oli jo melko pitkälle rakennettu vuosina 1923–34. (Karttaotteen lähde: M–Realin Lielahden tehtaiden arkisto.)

KAHTIAJAON SYMBOLEJA

Vuonna 1937 valmistui yhtiön toimesta Kerhola Saukonkulmaan eli nykyisen Ollinojanlaakson keskelle. Silloin Saukonkulman kautta kulki tieyhteys Vainiolta tehtaalle ja edelleen Tamperele joten paikka oli keskeinen. Saukonkulmassa oli aiemmin tehtaalla poliklinikka ja paperivarasto josta myytiin käsi- ym. papereita. Aiemmin paikalla oli toiminut kauppa.³⁶

Kerholassa oli juhlasali näyttämöineen ja kahviloineen, ruokalasali, keittiö, sauna ja putka sekä vahtimestarin asunto. Lisäksi oli tiloja erilaisten ryhmien käyttöön.³⁷ Kerholan valmistuttua Niemen pirtti menetti merkitystään yhteisön keskuksena ja kokoontumispaikkana. Kerhola purettiin vuonna 1982.

Myös tässä yhteisön kahtiajakautuminen tuli esiin; kerhola oli tarkoitettu tehtaalla "paremmalle väelle" kun taas työväentalo oli rakennettu kaupungin toiselle laidalle kolme vuotta aiemmin. Jopa urheilukentät ja -seurat olivat tiukasti jaettu. Kun Federleyn kaavan mukainen urheilukenttä yhtiön toimesta rakennettiin 1928-31 ei työväen urheiluseuralla, Lielahden Kipinällä, ollut sinne pääsyä. Kipinäläisten oli pysyttävä kunnankentällä. Myöhemmin kielto kuitenkin peruttiin. Aikanaan kipinäläiset saivat astua sisään myös Kerholaan.³⁸

G. A. SERLACHIUKSEN, METSÄ-SERLAN JA M-REALIN AIKA

G.A. Serlachius Oy osti sellutehtaan J.W. Enqvist Oy:ltä ja vuonna 1971 alueella valmistui G.A. Serlachius Oy:n Takon aaltopahvitehdas.³⁹ Vuonna 1987 yhtiön nimeksi tuli Metsä-Serla Oy ja vuonna 2001 M-Real Oy.

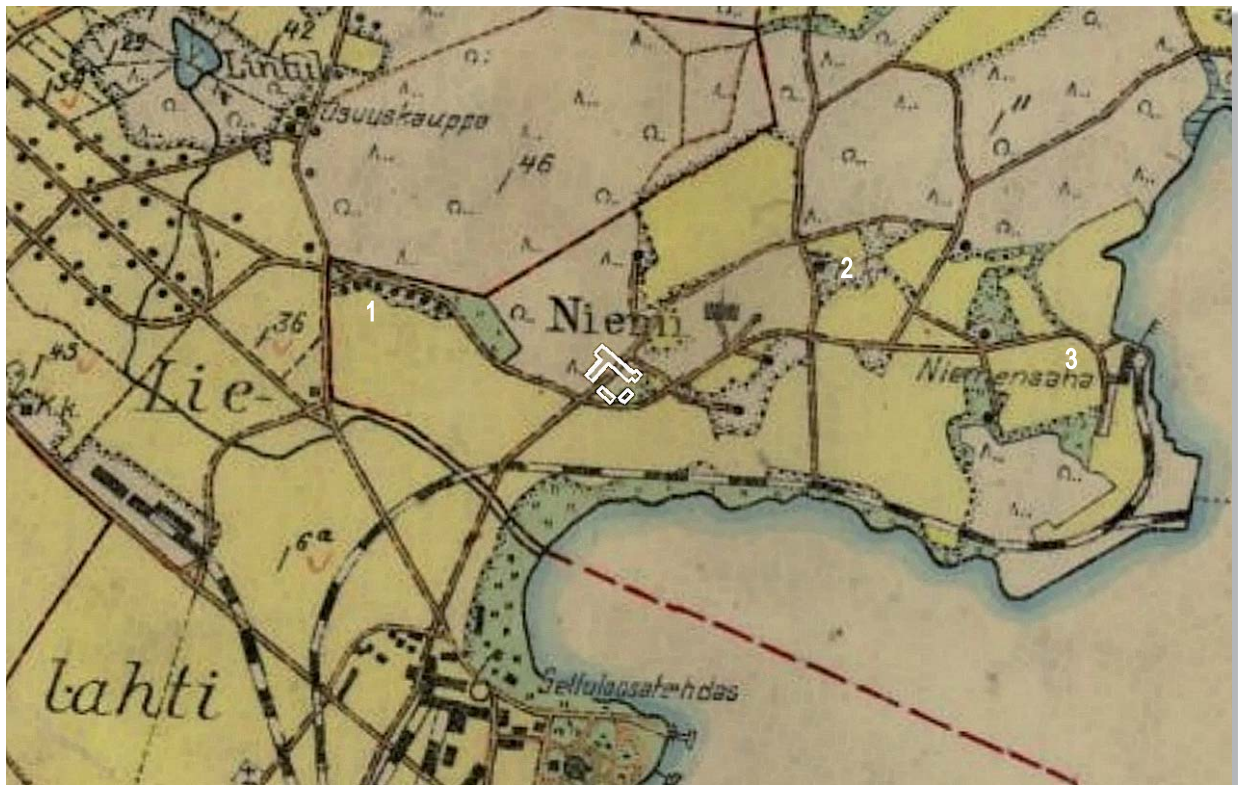
Niemen kartanon alueelle ei enää rakennettu uusia rakennuksia, lukuunottamatta navetan viereen sijoitettua pesulahallia 1970- tai 1980-luvulta. Alue on teollisuuden reservialuetta ja 1980-luvulla oli vireillä tehdashanke joka herätti paljon keskustelua. Toisaalta hankkeen työllistävät vaikutukset olisivat olleet huomattavia, mutta vastustajia löytyi monia, mm. Pirkanmaan perinnepoliittinen yhdistys ja Lielahden työväenyhdistys.⁴⁰ Arvokasta kulttuurihistoriallista virkistysaluetta ei haluttu menettää. Lopulta hanke kuitenkin jäi toteutumatta ja kartanon alue säilyi.

VANHAT REITIT

Lielahdesta johtavat vesiyhteydet lounaassa Kokemäenjoen kautta merelle, etelässä järvireittejä myöten Etelä-Hämeeseen. Näsjärveä pitkin pääsee Virtain Toisvedelle, jota pitkin on yhteydet Lapuan- ja Ähtärinjoelle. Jo esihistoriallisella ajalla harjuja pitkin on ollut yhteydet Pohjanmaalle ja koilliseen Salpausselkien suuntaan. Alueen eteläpuolella risteävät idästä tulevat vanhat harjureitit lounaaseen ja luoteeseen.⁴¹

Karttavertailuissa on tutkittu kartanon alueen vanhoja reitistöjä ja niiden yhtenevyyttä nykytilanteen kanssa. Vertailujen pohjalta löytyy alueelta useita vielä käytössä olevia historiallisia reittejä joista vanhimmat esiintyvät jo 1700-luvun isojakokartoissa (Ks. sivu 6). Näitä ovat mm. Lielahden kartanolta Niemen kartanolle kulkeva tie. Kartanolta itäinen haara on jatkunut Lielahden pohjoisrantaan pitkin kohtaan johon on merkitty "Niemis" ja joka on arkeologisessa selvityksessä todettu vanhaksi Niemen kylän paikaksi. 1200- ja 1800-luvun kartoissa tie kulkee aivan rannan tuntumassa, myöhemmissä ylempänä nykyisen raitin kohdalla Niemen kartanon ja sahan rannan välillä. Eri alueiden sijaintia rantaan nähden on vaikea arvoida rantaviivassa tapahtuneiden voimakkaiden muutosten ja täyttöjen vuoksi. Sahan aikaan rannan tuntumassa kulki tehtaalta sahalle vievä rautatie, jonka reitti nykyäänkin on käytössä, tosin tavallisena tienä ilman kiskoja.

Niemen kylästä suuntautui pohjoiseen toinen tie, joka esiintyy niin 1700-, 1800- kuin 1900-luvunkin kartoissa. Vuonna 1900 rakennettu kansakoulu rakennettiin tämän tien varteen. Myöhemmissä kartoissa tie katkeaa raitin pohjoispuolella ilmeisesti tehtaalla raakavesiputken suuntaiseksi, mutta reitti jatkuu entisellään kansakoululta pohjoiseen. Lielahdenkadun rakentaminen katkaisi tämänkin reitin.

Lielahdea vuodelta 1928 rautateineen. Niemen kartanoa ei ole alkuperäiseen karttaan merkitty, tässä lisätty valkoisella pihapiirin rakennusten ääriiviivat. Tie tehtaalta kulkee pihapiirin läpi ja edelleen Suomensaareen ja Halkoniemeen. Kartanolta itäänpäin kulkee pohjois-eteläsuuntainen reitti radanvarresta kansakoulun (2) ohi Lielahteen. Tämän tien eteläpäässä on aiemmissa kartoissa esiintynyt Niemen kylä tai tila. Federleyn kaksi rivitaloa (1) (kartassa jostain syystä merkitty pieninä pisteinä) eivät vielä ole jääneet Lielahdenkadun alle. Vanha raitti kulkee rivitaloilta sahalle (3). (Karttaotteen lähde: Pitäjänkartta Ylöjärvi-Teisko-Aitolahti-Tampere 1928. Kartan digitaalinen kopio TTY Arkkitehtuurin laitos, alkuper. kartta MML.)

Niemen kartanolta raitti on jatkunut myllyn eteläpuolitse länteen Lintulammen suuntaan. Tehtaalta tuleva tie on kulkenut kartanon pihapiirin läpi, ja edelleen koilliseen kapeampana reittinä. Tämäkin tie on yhä olemassa ja lyhyeltä matkalta käytössä, suuremmalta osin se on jäänyt Lielahdenkadun alle 70-luvun lopulla. Lielahdenkadun rakentaminen jakoi kartanon alueen lopullisesti kahtia ja alueen ilme muuttui radikaalisti. Toinen Federleyn suunnittelemissa rivitaloista purettiin vuonna 1976 tämän kadun alta. Kartanon alueeseen läheisesti liittynyt ns. muonamiesten alue jäi kadun pohjoispuolelle. Kartanolle alettiin kulkea pohjoispuolelta Lielahdenkadulta Niemen saunan editse.

Julkinen liikenne oli tärkeää melko etäällä Tampereen ja Ylöjärven keskustoista sijainnalle Lielahden yhdyskunnalle. Ennen Lielahdenkadun rakentamista linja-autoliikenne kulki Lielahden tehdasalueen läpi. Niemen kartanon keskeisestä asemasta yhteisössä kertoo se että 1920-luvun alkupuolella Linja-auton kääntöpaikka on ollut kartanon pihassa. Toinen kääntöpaikka sijaitsi ns. Ritalan kulmassa eli nykyisen Possilankadun ja Rientolankadun risteyksessä. 1920-luvun loppupuolella ja 1930-luvun alussa kääntöpaikka oli Saukonkulmassa, paikassa johon Kerhola myöhemmin rakennettiin.⁴²

Kartta seuraavalla sivulla: Olemassa olevia ja purettuja rakennuksia ja rakenteita.

Lähteitä:

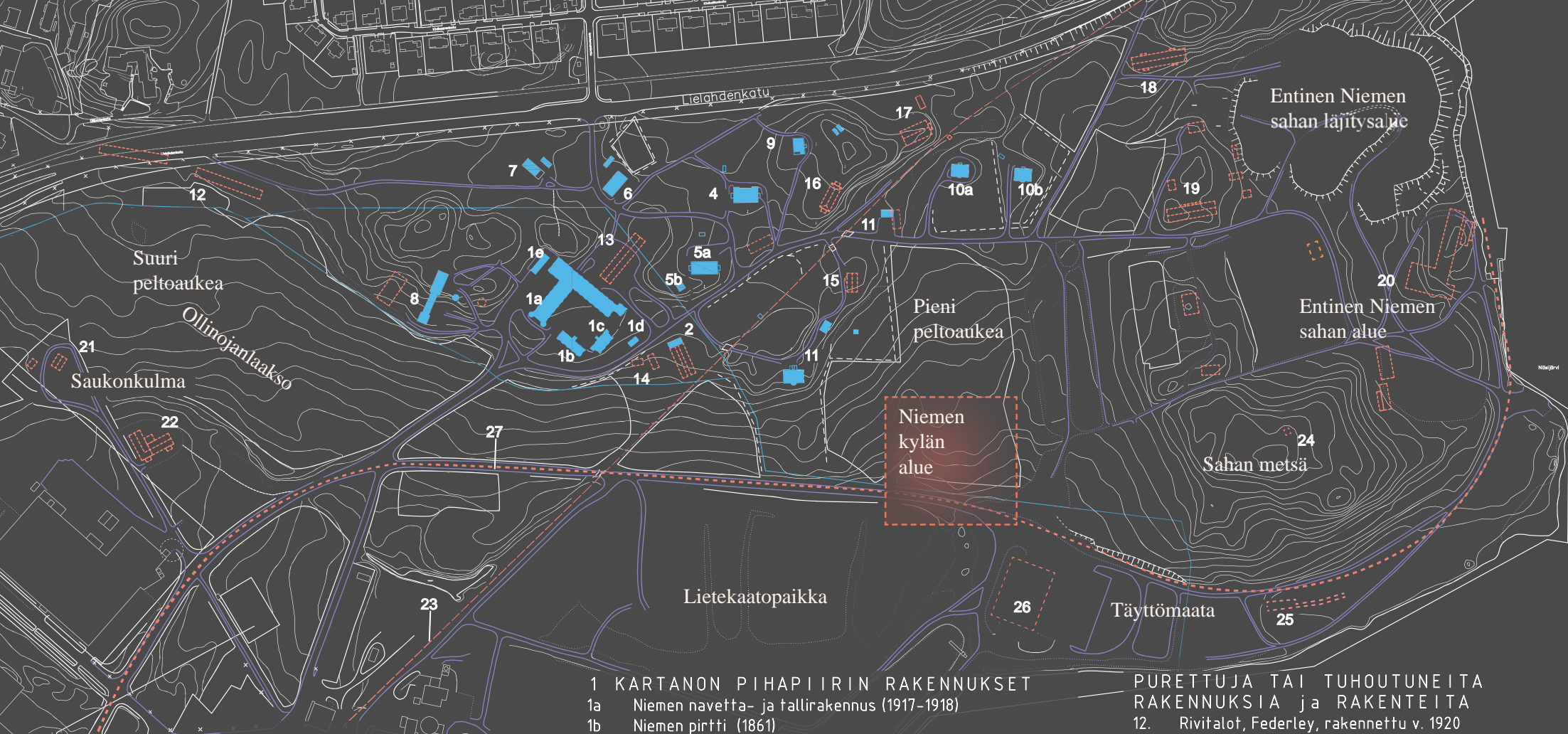
Isonjaon täydennyskartta 1909. Maanmittauslaitos, Pirkanmaan-Satakunnan maanmittaustoimisto, Tampereen toimipiste.

Asemapiirros vuodelta 1962. M-Real Oyj:n Lielahden tehtaiden piirustusarkistot.

Asemapiirros. Autokorjaamon ja paloautotallin sijoitus entiseen Niemen navettaan. V. 1963. M-Real Oyj:n Lielahden tehtaiden piirustusarkistot.

Peruskartan pienennös 1:50 000 No:o 2123 2 Tampere, Maanmittauksen karttapaino Helsinki 1977.

Liite 2, Rakennusten sijaintikartta. Seppänen, Minna: Niemen Kartanon ja sahan alue, Maankäytön perusteet ja luonnos asuinalueeksi. Diplomityö, TTKK, Arkkitehtuurin osasto, 1993.

TEHTAAN ALUE
Lielahden kartano

- MUITA KARTANON ALUEEN RAKENNUKSIA**
2. Puutarhan lämpökeskus, kasvihuoneosa purettu perustuksia lukuunottamatta.
 3. Virkamiesasunto tiilestä, myöh. palatsi/klubi. Birger Federley, (1917-1918). Pihapiirissä autotalli ja leikkimökki.
 4. Puinen virkamiesasunto, Birger Federley, (1919-1920), Pihapiirissä pieni piharakennus.
 - 5a. Virkamiesasunto tiilestä, Birger Federley, (1920-1923), pihapiirissä autotalli.
 - 5b. Niemen kartanon aitta (1844)
 6. Niemen Sauna Birger Federley (1920). Vieressä pieni talousrakennus.

- 1 KARTANON PIHAPIIRIN RAKENNUKSET**
- 1a. Niemen navetta- ja tallirakennus (1917-1918)
 - 1b. Niemen pirtti (1861)
 - 1c. Niemen kartanon vieraspytinki
 - 1d. Kellari (1877)
 - 1e. Pesuhalli (70-80-luku)

7. Niemen paja, Birger Federley (1920), tuhoutunut tulipalossa. **Uusi paja (1944), M.Mikama**
8. Niemen mylly (n. 1920-22) ja laajennus. Myllyn itäpuolella **pieni siilorakennus, rak. ajankohta tuntematon.**
9. Puinen asuntolarakennus, Jaakko Tähtinen (1946), pihapiirissä kaksi piharakennusta/autotallia.
- 10a. Virkailijoiden asuinrakennus, Jaakko Tähtinen, (1946-1953)
- 10b. Virkailijoiden asuinrakennus, Jaakko Tähtinen, (1947-1948)
11. **Entinen moottoripyörä liike.**

- MUITA RAKENNUKSIA**
28. Vesitorni (Lielahden tehtaiden alue), Federley, 1918.

- PURETTUJA TAI TUHOUNEITA RAKENNUKSIA ja RAKENTEITA**
12. Rivitalot, Federley, rakennettu v. 1920
 13. Vaunuvarasto, purettu
 14. Pienet talousrakennukset
 15. (Asuin)rakennus nro B18
 16. (Asuin)rakennus nro B32
 17. Niemen eli Harjuntaustan kansakoulu (v.1900), myöh. virkailijoiden asuintalo. Purettu vuonna 1985.
 18. Metsäpytinki, sahan työntekijöiden asuntoja.
 19. Sahanpytinki, sahan työntekijöiden asuntoja. Pihapiirissä mm. sauna ja sikala.
 20. Niemen saha, valmistui vuonna 1889
 21. Saukonkulman rakennuksia, kauppa, poliklinikka Kerhola, rakennettu 1937
 23. Tehtaan puinen raakavesiputki eli ns. Jänislahden putki, valmistui v. 1937, uusittiin 60-luvulta. Purettu.
 24. Muuntamo, purettu vuoden 1993 jälkeen.
 25. Kaarrevarasto
 26. Materiaalivarasto
 27. Rautatie tehtaalta sahalle

NYKYTILANNE, MAISEMA, ALUEEN OMINAISPIIRTEET

SUURMAISEMA, MAISEMARAKENNE

Alueen suurmaiseman hallitsevimmat elementit ovat aluetta itä-kaakko suunnalta rajaava Näsijärvi, sekä lounaispuolella sijaitseva laaksopainanne ja sen takainen Epilänharju. Harjuselänne on osa Tamperetta halkaisevaa harjumuodostelmaa joka jatkuu Pispalan- ja Pyynikinharjuina kaakkoon kohti kaupungin keskustaa.

Niemenrannan alue sijaitsee näkyvällä paikalla Näsijärven rannalla. Alue on topografialtaan vaihteleva; maaston korkeusasemat vaihtelevat välillä +95...+118. Maasto nousee etelästä pohjoiseen kohti Lielahdenkatua. Alueen korkeimmat kohdat ovat myllyrakennuksen pohjoispuolinen kalliainen ja kivikkoinen metsäkumpare sekä idempänä Tähtisen suunnitteleman asuntolarakennuksen itäpuoleinen kumpare, entinen kansakoulun mäki.

Pehmeä maa on otettu viljelyskäyttöön. Kovemmille ja korkeammalla sijaitseville maille on perustettu rakennukset. Siten alavampi maa on säilynyt avoimena ja mäen laet ovat puustoisia ja osin rakennettuja. Alueen maisemalle on tyypillistä peltoaukeiden ja metsäisen maaston vaihtelut ja rajapinnat. Kartanon alueen entiset pellot ovat nykyisin pääosin niittyjä tai ketoja joilla reunavyöhykkeineen esiintyy arvokasta kasvillisuutta.

Alueen kaakkoisosaa hallitsee maisemallisesti merkittävä sahan metsän mäki joka muodostaa pienen peltoaukean kanssa alueelle tyypillisen metsäisen ja avoimen alueen rajapinnan. Metsäisen mäen etelä-laidalta löytyy muinaisrantoja Itämeren varhaisilta vaiheilta.⁴³

Niemenrannan eteläinen rantaviiva on aikojen kuluessa muuttunut voimakkaasti ihmisten toimesta. Täytömaat ja tehtaan läjitysalueet ovat siirtäneet rantaviivaa voimakkaasti ulospäin. Osa sahan metsän muinaisrannoista on jäänyt näiden täyttöjen alle.

Vas. Näkymä vanhan kartanolta sahalle johtavan raitin varrelta pienen peltoaukean yli kohti Pispalaa. MH, 2006.

Alla: Näkymä sahan metsän (vas.) ja rannan väliseltä tieltä joka on vanhaa sahalle vieneen rautatien pohjaa. PT, 2011.

Niemen kartanon rakennusryhmä etelästä Ollinojanlaaksosta kuvattuna vuonna 2006. Kuva MH.

Sama näkymä vuonna 2011. Pusikoituminen peittää näkymiä. PT, 2011.

NÄKYMÄT, MAISEMADOMINANTIT

Niemen kartanon pihapiirin rakennukset, mylly ja palatsirakennus sijaitsevat ylärinteessä avoimen peltoaukean laidalla. Ne muodostavat puustoisien alueen rajassa kartanon alueelle vaikuttavan julkisivun, joka näkyy kauas Paasikiventielle ja aina Santalahteen asti. Nykypäivänä puusto ja pensaikko peittää paikoin alueelle tyypillisiä hienoja pitkiä näkymiä.

Pispalan ja Santahden suuntaan avautuvat komeat näkymät kartanon ja palatsin pihapiirien lisäksi raitin varrelta pienen peltoaukean laidalta. Lounaassa Lielahden tehtaat varastavat maisemadominantin osan. Huomiota kannattaa kiinnittää erityisesti Birger Federley'n vuonna 1918 suunnittelemaan punatiiliseen vesitorniin joka luo komean vastaparin Niemen kartanon navettarakennuksen torneille. Yksi maisemadominantti Lielahdenkadun vastakkaisella puolella voisi olla Pentti Turusen suunnittelema kirkkorakennus vuodelta 1961 mutta puusto on päässyt kasvamaan rakennuksen peitoksi.

Näkymä myllyltä Lielahden tehtaille ja Federley'n suunnittelema veistornille. PT, 2011

MAISEMA MAISEMARAKENNE NÄKYMÄT

- AVOIMET ALUEET, vanhat pellot ja niityt ovat tärkeä osa vanhaa kulttuurimaisemaa. Kun osa pelloista rakennetaan täyteen kasvaa jäljelle jääneiden avoimien alueiden merkitys entisestään.
- AVOIMIEN ALUEIDEN RAJAPINNAT, kuivahkot niittymäiset alueet ja kedot. Avoimen ja peitteisen alueen selkeät rajapinnat ovat alueen maisemalle luonteenomaisia.
- PUOLIPETTEISET ALUEET, Puolipeitteisiä alueita on etenkin huvila-alueen rehevöityneillä piha-alueilla.
- PEITTEISET ALUEET.
- MUINAISRANTOJA, (Lähde: Seppänen, 1993)
- KUUSIAITA

- ALUEEN JULKISIVU, maiseman tunnusomainen rajapinta joka näkyy kauas.
- RAJAPINNAT, alueelle tyypillisiä avoimen pellon ja peitteisen alueen rajapintoja.
- TÄRKEÄ NÄKYMÄ
- MAISEMADOMINANTIT, kauas näkyvät alueen tunnusmerkit.
1. Lielahden kirkko 2. Niemen kartanon rakennukset ja mylly
3. Entinen insinöörin asunto eli klubi 4. Tehdasalue rakennuksineen.
Niemen navetan tornien vastaparina Federleyn vesitorni.
- REITIT, vanhat olemassa olevat tiet ja raitit.
- MUINAISMUISTO, Niemi 1, kivirakenne/röykkiö, Niemi 2, rajakivi (Lähde: Arkeologinen inventointi, 2006).

Ilmakuva kartan taustalla: Tampereen kaupunki

Navetan tornien edustalta avautuva näkymä lietekaatopaikan ja Näsijärven yli Pispalanharjulle. Vasemmalla pirttirakennuksen seinää. Kuva vuodelta 2005, MH. Sitten näkymä on osittain pusikoitunut.

PUISTOMAINEN HUVILA-ALUE

Entinen tehtaan virkamiesten asuinalue on ollut puutarhakaupunkiaatetta ja Camillo Sitten teorioita heijasteleva puistomainen asuinalue johon rakennuskanta oli väljästi hajasijoiteltu maastonmuotojen ja ilmansuuntien mukaan. Aidat, pensasaidat ja muurit puuttuvat eivätkä puutarhat ole olleet rajattuja muutoin kuin kuusiaidoin jotka nykyään ovat kasvaneet valtaviksi.

Kartanon ja huvila-alueen vanhat puutarhat ovat villiintyneet ja niissä kasvaneet lajit ovat levinneet ympäristöön. Alueen keskivaiheilla on merkittäviä jalopuuesiintymiä joissa esiintyy komeita istutettuja ja viljeltyjä puita: kuusialtoja, saarnia, vaahteria, tammia, iäkkäitä koivuja kuten myös lehmuksia, omenapuita, luumupuita ja kirsikkapuita. Osa vanhoista pihapiireistä on metsittynyt tai pusikoitunut ja osa on lähinnä niittynä. Aikojen kuluessa rakennuskanta on harventunut ja kasvillisuus tihentynyt.

Alueen uusimman kerrostuman, Tähtisen suunnitelmien virkamiesasuintalojen pihat on rajattu. Pihat ovat eläneet omaa elämänsä kuusialtojen suojassa. Valtavat yksittäiset jalopuut henkivät vanhan ajan tunnelmaa.

Kaksi ylintä kuvaa: Puinen virkamiesasunto puistomaisessa, osin villiintyneessä ympäristössään. MH, 2006.

Alinna: Alueen puistomaisuutta oletettavasti 40-luvulla. Keskellä kartanon pihapiiri, jonka etualalla nytemmin purettu vaunuvaja. Kuvan alareunassa Niemen sauna. Virkailijoiden huvilat rajautuvat kuvan vasemman alareunan ulkopuolelle. Kuva: Veljekset Karhumäki Oy, Halli. Lielahden kemihierretehdas, hallintokonttori.

Vas: Vanha raitti jatkuu myllyltä Lintulammen suuntaan idyllisenä koivukujanteena, PT, 2011.

Yllä: Raittinäkymä punatiilisen virkamiesten asuinrakennuksen suuntaan. Puinen asuinrakennus jää oikealle. Valtava kuusiaita rajaa raittia. MH, 2006.

VANHAT REITIT

Niemen kartanon alueelle ovat tyypillisiä kapeat maaseutumaiset ajotiet ja risteilevät polut. Pihatiet ovat pitkiä. Osa vanhoista teistä ja poluista on jäänyt orvoiksi puretuilta taloilta, mutta ulkoilijat ovat ottaneet ne käyttöönsä.

Merkittävin hyvin säilynyt vanha kulkuväylä on kartanon editse sahalle kulkeva vanha hiekkaja sorapintainen raitti. Kartanolta raitti jatkuu edelleen perinteistä reittiään myllyn eteläpuolella länteen Lintulammen suuntaan kauniina koivukujanteena.

Myös Lielahden kartanolta Niemen kartanolle ja aikanaan edelleen Suomensaareen jatkunut tie on yhä olemassa. Tämänkin reitin Lielahdenkatu katkaisee.

ALUEEN SISÄISET NÄKYMÄT

Raittia ja kapeita pihateitä pitkin avautuu alueelle tyypillisiä hienoja näkymiä. Vanhat kuusiadat ovat kasvaneet hulppeisiin mittoihin ja muodostavat tilaa alueelle ominaisella tavalla.

Näkymä saunan vierestä navetan suuntaan. Tämä tie on aikoinaan kulkenut kartanon pihapiirin läpi aina Lielahden kartanolle asti. MH, 2006.

Vas: Tiilisen virkamiesasunnon eli nykyisen klubirakennuksen pihatietö. PT 2011.

Oik: Näkymä klubirakennuksen sisäänkäyntipihalta yli peltoaukean ja näsijärven aina Näsinneulalle asti. MH, 2005.

KAHTIAJAKAUTUNEISUUS

Lielahden alueen historialle ominaista kahtiajakautuneisuus. Vuosisatoja jatkuneen maanviljelyn ja karjanhoidon rinnalle nousi 1800-luvun lopulla saha- ja puunjalostusteollisuus. Näiden kahden rinnakkaisuus näkyy yhä rakennetussa maisemassa.

Teollisuusyhdyskunnassa sosiaalinen segregatio korostui; tehtaan virkamiehet ja kuukausipalkkalaiset olivat nk. parempaa väkeä ja heidän alapuolellaan hierarkiassa oli laaja työläisten joukko. Sosiaalinen hierarkia heijastui asuntoarkkitehtuuriin. Työläisten asuinalue oli erotettu tehtaan virkamiesten huvilalueesta. Ylempi sosiaaliluokka asui tilavasti komeammissa puitteissa. Erottelu jatkui rakennusten detaljoihin asti, tehtaan päänsinöörin asunto oli alueen runsaimmin koristeltu rakennus.

AJALLINEN KERROSTUNEISUUS

Alueen merkittävimmän rakennuskannan ajallinen kerrostuneisuus yltää 1800-luvulta 1950-luvulle. Eri aikakausista ja elinkeinoista kertovat rakennukset lomittuvat toisiinsa. Vanhan kartanon talousrakennukset sopeutuvat tehtaan virkamiesten huvilan lähipiiriin.

Kartanon pihapiiriin rakennuksia raitilta katsottuna. Vasemmalla kartanon kellari (v. 1877), vieraspytinki sekä navetta- ja tallirakennus (v. 1918) MH, 2005.

RAKENNUSMATERIAALIT

Vanhin rakennuskanta on puurakenteista ja hirsipintaista (kellari, aitta) tai puulla verhoiltua (pirtti, vieraspytinki). Suurin osa rakennuksista on rakennettu 1910-20 -luvulla jolloin materiaalina on ollut pääasiassa punatiili. Federley suunnitteli työntekijöiden asuinrakennuksia ja talousrakennuksia tehtaan tuotantorakennusten rinnalla. Federley kävi Saksassa opiskelemassa asuin ja teollisuusrakennuksien rautabetonikonstruktointia ja suunnitteli tehdasrakennukset betonirakenteisiksi punatiilisin seinin.⁴⁴ Samaan aikaan suunnitellut työläisten asuinrakennukset ja mm. Niemen navetan, saunarakennuksen, virkailijan asuinrakennuksen ja mahdollisesti myllyn hän niin ikään suunnitteli punatiiliseksi. Federleyn punatiilestä muodostuu yhden aikakauden kerrostuma alueelle. Huvila-alueen komeimman asuinrakennuksen Federley kuitenkin suunnitteli valkoiseksi rapatuksi. Lisäksi alueelle suunniteltiin puisia insinöörien huviloita joista yksi valkoiseksi maalattu on jäljellä. Myöhemmin rakennetut Tähtisen suunnittelemista asuinrakennuksista kaksi on rapattuja vaalean ruskeiksi ja yksi puuverhoiltu ja valkoiseksi maalattu. (Kuvat, MH 2005).

Kuva: Lentokuva Vallas OY, 2010 / YIT.

ARVOT, MERKITYKSET JA MAHDOLLISUUDET

AVOIMIEN JA PEITTEISTEN ALUEIDEN VAIHTELUT

Niemenrannan alueella väliin tiheähkötkin metsäiset alueet vaihtelevat aukeiden alueiden, pääosin entisten peltoalueiden kanssa. Selkeitä alueelle tyypillisiä metsän ja avoimen alueen rajapintoja tulisi säilyttää, esimerkkinä sahan metsän rajautuminen pieneen peltoaukeaan.

NÄKYMIEEN SÄILYTTÄMINEN

Kartanon, myllyn ja palatsirakennuksen metsänrajan kanssa muodostama alueen julkisivu sekä vastaavasti alueelta avautuvat näkymät ovat ainutlaatuisia. Ollinojanlaakson peltoaukea kartanon edustalta tulee säilyttää avoimena ja rakentamattomana jotta näkymä, maisema ja julkisivu säilyvät. Jatkovasti lisääntyvä pusikoituminen tulee pysäyttää ja näkymät avata. Entisen läjitysalueen maisemoinnissa pitkät näkymät kartanolle ja kartanolta tulee huomioida. Tärkeimpien peltoaukeiden säilyttäminen rakentamattomina on myös edellytys maisemarakenteen selkeyden säilymiselle ja maanviljelyskulttuurin historian havaittavuudelle alueen miljöössä.

KARTANON PIHAT JA AUKIO

Varsinainen kartanon pihapiiri on luonteeltaan suljettu. Rakennusten julkisivut ovat säilyttäneet entisaikojen ilmeensä ja sisäpihalla muutokset ovat vähäisempiä kuin karjapihan tai koillispihan puolella. Sisäpihan puolella näkyvät muutokset tulisi pitää mahdollisimman vähäisinä ja säilyttää menneen ajan tunnelma. Vain villiintynyttä kasvillisuutta tulisi raivata, polkuja selkeyttää ja pihaan tulisi tehdä vanhaan pihapiiriin soveltuva istutussuunnitelma. Kartanon pihapiirin eteläpuolella on aiemmin sijainnut puutarha. Ollinojanlaakson puoleinen maisema ja rakennusten julkisivu tulisi säästää vanhassa asussa. Näkymiä voidaan aukaista harventamalla yksittäistä puustoa ja villiintynyttä pensaikkoa pirtin edestä. Pihapiirin ympärille pitää varata riittävän laaja rakentamiselta ja maastonmuokkaukselta vapaa suojavyöhyke jotta se säilyttää arvokkaat ominaispiirteensä ja ilmeensä.

Entisen karjapihan puoli ja koillinen julkisivu on kokenut voimakkaampia muutoksia. Navetta on toiminut mm. paloasemana ja karjapihan ulkoseinään on puhkottu suuret oviaukot paloautoja varten.

Kartanon pohjoispuolella tiilisen asuinrakennuksen, navetan, saunan ja pajan välinen alue on hajanainen, toiminnaltaan ja rajaukseltaan epäselvä ja verkkoaidan jakama. Navetan koillispuolelta on purettu kookas vaunuvaja. Jäljelle jäänyt suuri kenttämainen tila kaipaa selkeyttämistä.

HUVILA-ALUEEN OMINAISPIIRTEIDEN SÄILYTTÄMINEN

Maisemarakenteellisesti on tärkeää säilyttää kartanon alue puistomaisena ja harvaan rakennettuna. Huvilamaiset rakennukset vaativat ympärilleen rakentamiselta vapaat suojavyöhykkeet. Luontoselvityksessä on todettu olemassa olevan luonnon arvot ja merkitykset. Birger Federley on huvila-aluetta suunnitelleensa perehtynyt alueen maastoon ja luonnonolosuhteisiin jotka eivät ole olennaisesti muuttuneet 1920-luvulta. Entiset rakennuspaikat soveltuvat rakentamiseen tänäkin päivänä. Luonnonympäristön kannalta on suositeltavaa sijoittaa uudisrakentaminen jo aiemmin rakennettuina olleille paikoille jos se vastaa toiminnallisia tarpeita. Tällöin myös mahdollisimman moni komeista vanhoista jalopuista säilyy, eikä harvinaisten kasvien esiintymisalueita tuhota.

Osana alueen ajallista kerrostumaa tulisi myös Tähtisen 40-50-luvulla suunnitteleminen virkamiesasuintalojen suljetummat pihapiirit rakennuksineen säilyttää kokonaisuudessaan mukaanlukien pihapiirien upeat jalopuut.

VANHOJEN REITTIEEN JA YHTEYKSIEN SÄILYTTÄMINEN JA PALAUTTAMINEN

Alueen sisällä historiallinen raitti on ehdottomasti säilytettävä. Raitin vanhan myllyn ja Lielahdenkadun välinen osa tulisi avata uudelleen. Ajoneuvoliikennettä raitilla tulisi rajoittaa ja sallia ajo ainoastaan kartanon alueen tonteille. Raitti toimisi hyvin alueen sisäisenä kevyen liikenteen reittinä. Kartanon pihapiirin tavoin raitti vaatii ympärilleen suojavyöhykkeen johon ei rakenneta eikä maastoa tarpeettomasti muokata.

Alueelle tyypilliset vanhat pihatiet tulisi mahdollisuuksien mukaan säilyttää. Orvoiksi jääneet pihatiet voidaan hyödyntää ulkoilureitteinä, kuten tähänkin asti.

Verkkoaita jakaa alueen myös kartanon eteläpuolelta. Perinteinen yhteys lounaasta ei ole käytössä. Lielahden kartanon ja teollisuushistoriallisen ympäristön sijainti aivan naapurissa mahdollistavat näiden kahden historiallisen kohteen välisen synergian jolle uudelleen avattu julkinen tieyhteys olisi merkittävä lisä. Samalla yhdistettäisiin kaksi rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävää ja yhteisen historian omaavaa kohdetta jälleen toisiinsa.

Tehdasalueella sijaitseva Federleyn vesitorni luo hienon vastaparin navetan torneille. Federleyn navetta- ja tallirakennuksen juhlava tornipääty on suunniteltu lähestyttäväksi Ollinojanlaaksosta käsin. Olisi luontevaa että kartanoa voisi jälleen lähestyä molemmilta suunnilta kuten ennen.

RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN YHTENÄISYYS

Rakennuskannassa on historiallista kerroksellisuutta. Ajan kuluessa rakennuskanta on harventunut. Uusien asuinalueiden rakentuessa rakentamispaineet saattavat kohdistua myös kartanon alueen kulttuuriympäristöön. Korkean tehokkuuden rakentamisen hallitsematon leviäminen voi johtaa kulttuuriympäristön yhtenäisyyden ja historiallisten arvojen menetykseen.

SUOJELTAVAT ARVOT JA ALUEEN MAHDOLLISUUDET

Alueen tärkeimpiä arvoja ovat kulttuurihistorialliset, maisemalliset ja rakennustaiteelliset arvot. Alueen ajallista kerroksellisuutta tulee suojella siten että maiseman historiallinen sisältö säilyy havaittavana myös tulevaisuudessa. Alueen suojelu- ja kehittämistarpeet tulee sovittaa yhteen. Tuleva rakentaminen tulisi toteuttaa alueen luonnon ja maiseman arvot huomioonottaen ja säilyttäen. Alueelle luontaista vahvaa omaa identiteettiä tulee suojella ja vahvistaa.

Suunniteltaessa kartanon alueen ainutlaatuisen miljöönsä tulevaisuutta on pohdittava kuinka alueen kulttuuriympäristön ominaispiirteet saadaan säilytettyä mielekkäällä tavalla. Millä volyymillä aluetta voidaan täydennysrakentaa ja eheyttää, ja kuinka löytää kultainen keskitie vanhan kulttuuriympäristön säilyttämisen, alueen toiminnallisuuden ja muuttuvaan lähiympäristöön liittymisen välillä. Yhtenäinen kokonaissuunnitelma on tärkeä osa alueen rakenteen eheyttämistä ja imagon yhtenäistämistä. Kartanon alueella on potentiaalia nousta koko Niemenrannan alueen symboliksi ja imagon luoja.

Viitteet:

- 1 Randell, 1997
- 2 Arkeologinen selvitys, 2006; Seppänen, 1993
- 3 Randell, 1997
- 4 Suvanto, 1988, s.198
- 5 Saarenheimo, 1974, s. 604, 809
- 6 Suvanto, 1988, s.198
- 7 Saarenheimo, 1974, s. 809
- 8 Tammerkoski, 1951
- 9 Honka-Hallila, 1996: 20 -> Hämeen maanmittaus-
konttori, maarekisterikartat ja asiakirjat
- 10 Saarenheimo, 1974
- 11 Randell, 1997 ja 1984, s.155
- 12 Randell, 1984
- 13 Seppänen, 1993
- 14 Randell, 1984
- 15 Kantonen, 2002
- 16 Seppänen, 1993, s. 28
- 17 Anttila, 1971
- 18 Randell, 1984
- 19 Honka-Hallila 1996: 15-17
- 20 Randell, 1984
- 21 Randell, 1984
- 22 Randell, 1984
- 23 Halonen, 1999
- 24 Anttila, 1971
- 25 Halonen, 1999, s.46 -> Suomen maatilat II, 1931.
- 26 Randell, 1984 s. 32
- 27 Halonen, 1999
- 28 Halonen, 1999
- 29 Halonen, 1999, s.29
- 30 Halonen, 1999, s.34
- 31 Halonen, 1999, s.47-49
- 32 Halonen, 1999, s. 48
- 33 Halonen, 1999, s.53, 56
- 34 Randell, 1984
- 35 Randell, 1984
- 36 Lehtonen, 2005, s.91
- 37 Lehtonen, 2005, s.93
- 38 Randell, 1984
- 39 Tampereen rakennuskulttuuri, 1985, s. 263
- 40 Hilden, 1983
- 41 Arkeologinen selvitys, 2006
- 42 Lehtonen, 2005, s.91
- 43 Seppänen, 1993, s. 18
- 44 Halonen, 1999 s. 21

LÄHDELUETTELO

- Anttila Kalle: "Lielahden Pirtti oli kylän keskus", Tammerkoski-lehti 1971:6-7 s. 188-199. Tampere-seura.
- Anttila Kalle: "Kalle Anttila muistelee nuoruutensa Lielahden ja Niemeä". Tammerkoski-lehti 2002:5 s.14-17.
- Hilden, Juhani: "Lielahden Niemi muutosten paineessa." Tammerkoski-lehti 1983:7-8 s.40-42. Tampere-seura.
- Honka-Hallila, Helena. Ylöjärvi 1869-1994, Jyväskylä 1996.
- Kaila, Panu. Talotohtori, WSOY, Porvoo 1998.
- Kaila, Panu & Pietarila, Pentti & Tomminen, Hannu: Talo kautta aikojen – julkisivujen historia. Helsinki 1987.
- Kivinen, Paula: Tampereen Jugend. Arkkitehtuuri – taideteollisuus. Keuruu 1982.
- Koponen, Olli-Paavo: Täydennysrakentaminen. Arkkitehtuuri, historia ja paikan erityisyys. Väitöskirja, Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin osasto, arkkitehtuurin historian ja teorian laitos. Tampere, 2006.
- "Lielahden oloja viime vuosisadan lopulla", Antti Saarisen haastattelu. Tammerkoski-lehti 1951 s. 99-104. Tampere-seura.
- Lehtonen, Simo: "Lielahden silloin, ennen...omin silmin ja vähän muidenkin". Tampere 2005.
- Pispa, Vappu: "Lielahden Niemen rustholli ja sen viimeinen emäntä." Tammerkoski-lehti 1970:2 s. 40-42 ja 48-49. Tampere-seura.
- Randell, Seppo: Näköala Vainiolta, Lielahden kaupunginosakirja. 2. PAINOS. Tampereen kaupunginosat -julkaisusarja XI. Tampere 1997.
- Randell, Seppo: Tampere, Tutkimuksia ja kuvauksia VIII. Tampereen historiallisen seuran julkaisu XIII, s. 138-185. Tampere, 1984
- Rihlana, Seppo; Rakennustaidetta Tampereella, 1968 s.70-71. Werner Söderström osakeyhtiön kirjapaino, Porvoo 1968.
- Saarenheimo, Juhani: Vanhan Pirkkalan historia. Hämeen Kirjapaino Oy, Tampere 1974.
- Salo, Unto: Tampereen esihistoria. Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Tampereen historia I. Tampere 1988.
- Suvanto, Seppo: "Talonpoikainen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin." Teoksessa: Alhonen, Salo, Suvanto, Rasila; Tampereen Historia I, vaiheet ennen 1840-lukua. Kirjapaino Hermes, Tampere 1988.
- Tampereen rakennuskulttuuri, luonnonsuojelu ja maisema. Tampereen kaupungin kaavoitusvirasto. Tampere 1985.
- Lounatvuori, Irma & Putkonen, Lauri (toim.): Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Halonen, Anna: "Birger Federley Tampereen Lielahden tehdasyhdyskunnan suunnittelijana vuosina 1913-1932." Pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto taidehistorian laitos, 1999.
- Kantonen, Timo: METRI - Metsäliitto-Yhtymän toimipaikkojen rakennushistoriallinen inventointi 1999-2000.
- Korte, Kai: Lielahden-Niemen osayleiskaava-alueen luontoselvitys 2006.
- Luoto, Kalle: Arkeologinen inventointi Tampereen Lielahden - Niemen osayleiskaava-alueella toukokuussa 2006. Pirkanmaan maakuntamuseon Kulttuuriympäristöyksikkö.

Niemenranta -ympäristöselvitykset, yhteenveto, Pöyry Environment Oy, Tampere, 2007

Josta lähteinä on käytetty seuraavien selvityksien tiivisteosioita:

Lielahden – Niemen alueen eliöstö- ja biotooppiselvitys / Kari Korte, 2005

Lielahden – Niemen osayleiskaava-alueen luontoselvitys / Ramboll Finland Oy, 2006

Tampereen Lielahden Niemenrannan osayleiskaava-alueen linnustoselvitys 2006 / Ramboll Finland Oy, Lauri Mustalahti

Tampereen Niemenrannan lepakkoselvitys 2006 – kartoitusraportti / Yrjö Siivonen & Terhi Wermundsen, Wermundsen Consulting Oy / Batcon Group

Raportti Lielahden Niemenrannan hyönteisselvityksestä 12.12.2006 / Tampereen Hyönteistutkijain Seura ry

Osallistumis ja arviointisuunnitelma 16.1.2006, Lielahden ranta-alueen osayleiskaavaan. Tampereen kaupunki, 2006.

Pispa, Vappu: "Rakennustutkimuksia 1967-71", Pirkanmaan maakuntamuseon Kulttuuriympäristöyksikön arkisto.

Ramboll Finland Oy, Niemenrannan osayleiskaava-alueen luontoselvitys 2006.

Seppänen, Minna: "Niemen Kartanon ja sahan alue, Maankäytön perusteet ja luonnos asuinalueeksi." Diplomityö, Tampereen teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin osasto, 1993.

SUULLISET LÄHTEET

Holma, Ari (huoltovastaava, Pirkan Urakointi oy), useita keskusteluja paikallakäyntien yhteydessä vuoden 2006 aikana.

Koiranen, Tapani Hämeen Museon kulttuuriympäristöyksikön perinnerakennusmestari.

ARKISTOLÄHTEET

Maanmittauslaitos, Pirkanmaan-Satakunnan maanmittaustoimisto, Tampereen toimipiste:

Isonjaon täydennyskartta 1909.

M-Real Oyj:n Lielahden tehtaiden piirustusarkistot:

Alkuperäispiirustuksia ja kopioita rakennuspiirustuksista, kartoista ja kaavapiirustuksista.

Tampereen kaupungin kaupunkimittauksen arkisto:

Karttoja Lielahdesta 1900-luvulta (tarkat vuosiluvut eivät tiedossa)

Ylöjärven kaavoitustoimiston arkisto:

Peruskartan pienennös 1:50 000 No:o 2123 2 Tampere, Maanmittauksen karttapaino Helsinki 1977.

Tampere ja Ylöjärvi 1855.

Maanmittauslaitoksen arkisto, Jyväskylä:

Hall, Daniel; "Charta öfwer Niemis och Lielax" 1763.

KARTTALÄHTEET

Isonjaon täydennyskartta 1909. Maanmittauslaitos, Pirkanmaan-Satakunnan maanmittaustoimisto, Tampereen toimipiste

Pitäjänskartta Ylöjärvi-Teisko-Aitolahti-Tampere 1928. Kartan digitaalinen kopio; Tampereen teknillisen yliopiston arkkitehtuurin laitos, alkuperäinen kartta Maanmittauslaitos.

Hall, Daniel; "Charta öfwer Niemis och Lielax" 1763. Kartan digitaalinen kopio; Pirkanmaan maakuntamuseon Kulttuuriympäristöyksikkö. Maanmittauslaitoksen arkisto, Jyväskylä.

Peruskartan pienennös 1:50 000 No:o 2123 2 Tampere, Maanmittauksen karttapaino, Helsinki 1977.

Tampere ja Ylöjärvi 1855. Ylöjärven kaavoitustoimiston arkisto.

INTERNET

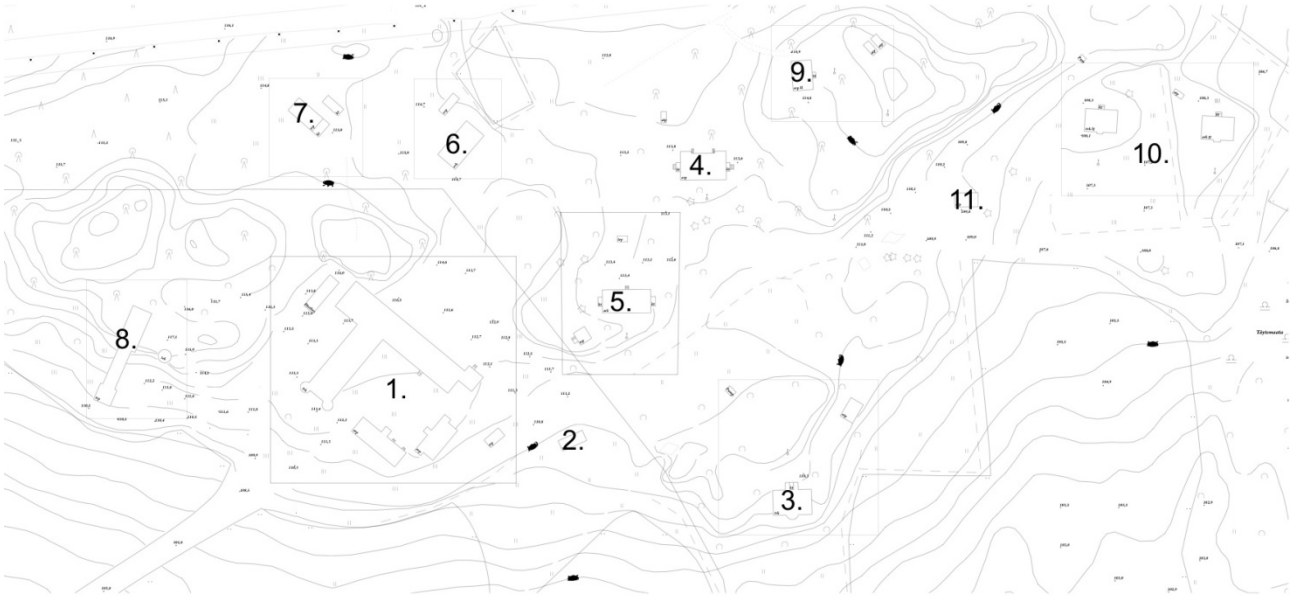
Miettunen, Katja-Maria: Birger Federley (1874-1935). Koskesta Voimaa -verkkojulkaisu. Tampereen kaupungin elinkeinokeskus. (<http://www.historia.tampere.fi/etusivu.htm>) Luettu 3.4.2007.

Etukansi:

Valokuva: MH 2006.

Piirustus: Piir No 21, J.W. Enqvist A.B. Niemen kartano - ikkunoita 1:10, Birger Federley, 6.12.1917. M-Real Oyj:n Lielahden tehtaiden piirustusarkistot.

INVENTOIDUT KOHTEET

1. Niemen kartano
2. Lämpökeskus
3. Klubi
4. Puinen virkamiesasunto
5. Tiilinen virkamiesasunto
6. Niemen sauna
7. Paja
8. Mylly ja siilo
9. Puinen asuntola
10. Virkailijoiden asuinrakennus
11. Moottoripyöräliike

RAKENNUSTEN ARVOTTAMINEN

Alueella ei ole valtakunnallisesti merkittäviksi luokiteltuja kohteita.

Pirkanmaan liiton vuoden 2006 julkaisussa Niemen kartano ja asuntoalue on arvotettu maakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi/-kohteeksi. Kohteella on rakennushistoriallisia, teollisuushistoriallisia ja miljööarvoja erityisesti puistomaisesti istutettujen pihojensa ja yhtenäisen suunnittelunsa ansiosta. Erikseen on mainittu Niemen kartanon pirtti ja päärakennus(väentupa), navetta-tiili-rakennus, kolme huvilamaista asuinrakennusta ja Niemen sauna.

Rakennukset on arvotettu tässä inventoinnissa arvioiden niitä nimenomaan paikallisesta näkökulmasta.

Niemenrannan ominaispiirteet arvotuksen pohjana:

Sekä Birger Federleyn että Tähtisen suunnittelemat rakennukset edustavat tiettyä arkkitehtonista tyyliä; Federleyn klassismia, Tähtisen 40-50-luvun rationaalista tyyliä. Niemen kartanon rakennuksilla on arkkitehtonisia ja rakennusperinteisiä arvoja.

Kaikilla kohteilla on ympäristöarvoja osana maisemakokonaisuutta, joka on muodostunut Federleyn englantilaista puistopuutarha-arkkitehtuuria jäljittelevän suunnitelman seurauksena. Kaikki hänen suunnittelemansa rakennukset on ikään kuin rakennettu isoon puistoon.

Näistä poikkeaa Tähtisen suunnittelemat asuntolarakennukset alueen koilliskulmassa siten, että niistä jokainen taas muodostaa oman maisemallisen kokonaisuutensa, joskin virkailijoiden asuinrakennukset omien puutarhojensa sisällä siltikin ovat yksi kokonaisuus.

Suunnittelun lähtökohtana tulisikin olla alueen puutarhamaisuus ja pihapiirien puistomaisuus. Ne vaativat ympärilleen tilaa, erottuakseen alueen ominaispiirteenä.

Alueen rakennusten historialliset arvot liittyvät sekä asutushistoriaan, taloushistoriaan teollisuushistorian kautta, sekä sosiaalihistoriaan edustaen selvää erilaisten sosiaaliryhmien elämäntapaa ja -tasoa.

Alueen rakennukset on aiemmissa selvityksissä käsitelty yksittäisinä rakennuksina, mutta osa rakennuksista muodostaa niin tiiviin yhtenäisen kokonaisuuden, että ne on luetteloitu samalle lomakkeelle. Lomakkeilla kukin rakennus on kuitenkin arvotettu itsenäisesti (6.Rakennusten kuvaus), mutta myöskin kokonaisuutena (7.Luettelointiperuste). Lomakkeilla kohteen perässä on sulkeissa M-Real Oyj:n käyttämä rakennuskantansa luettelointinumero.

Arvottamisperusteet

Inventointikohteen arvottamisen perusteena on käytetty yleisesti käytettyä kolmijakomallia mukauttaen sitä tähän inventointiin: (Sulkeissa kortissa vastaavaa arvoa nimittävä kohta)

1. Arkkitehtoniset, rakennustekniset ja rakennusperinteiset arvot (Rakennushistoriallinen)
2. Ympäristöarvot (Maisemallinen)
3. Historialliset arvot (Historiallinen)

Rakennushistorialliset ja –perinteiset arvot, arkkitehtoniset arvot:

- Arkkitehtonisesti (rakennustaiteellisesti) arvokas: tiettyä arkkitehtonista tyyliä henkivä kohde.
- Rakennusteknisesti arvokas: käytetty rakennusteknisesti tyyppisiä tai uniikkeja ratkaisuja.
- Rakennusperinteisesti arvokas: oman aikakautensa ja alueensa rakennusperinteen tyyppillinen edustaja.

Ympäristöarvot:

Maisemallisesti/kaupunkikuvallisesti merkittävä:

- Arvokas osana ympäristökokonaisuutta
- Näkyy ympäristössään hyvin
- Muodostaa oman maisemallisen kokonaisuuden

Historialliset arvot:

- Asutushistoriallisesti arvokas: kantatilat, lohkotilat ja torpat sekä muut paikallisesti merkittävät asutushistoriaan liittyvät kohteet.
- Taloushistoriallisesti arvokas: teollisuus-, kauppa- tai liikennehistorian kannalta merkittävä. Liittyy merkittävään taloudelliseen toimintaan.
- Sivistyshistoriallisesti arvokas: esimerkiksi kirjastot ja koulut
- Aatehistoriallisesti arvokas: esimerkiksi työväentalot, seurojen talot. Voidaan arvioida myös esimerkiksi kansanperinteeseen (ja uskomuksiin yms.) liittyviä rakenteita ja rakennuksia.
- Henkilöhistoriallisesti arvokas: liittyy johonkin historiallisesti merkittävään henkilöön.
- Tapahtumahistoriallisesti arvokas: jonkin ilmiön kehitykseen liittyvä rakennus tai paikka, jossa on tapahtunut jotain merkittävää.
- Sosiaalishistoriallisesti arvokas: edustaa havainnollisella tavalla alueelle tyyppillistä sosiaalista kerrostumaa, elämäntapaa yms.

Näiden arvojen perusteella valitut kohteet tarkastellaan varsinaisiin arvoluokkiin sijoittamista varten seuraavien kriteerien pohjalta:

- edustavuus
- tyypillisuus
- alkuperäisyys, säilyneisyys, muutosten eri tasot
- yhtenäisyys
- kerroksisuusymbolimerkitys
- opetus- ja tutkimusarvo
- intensiteetti

Kohteet on jaettu kolmeen eri arvoluokkaan

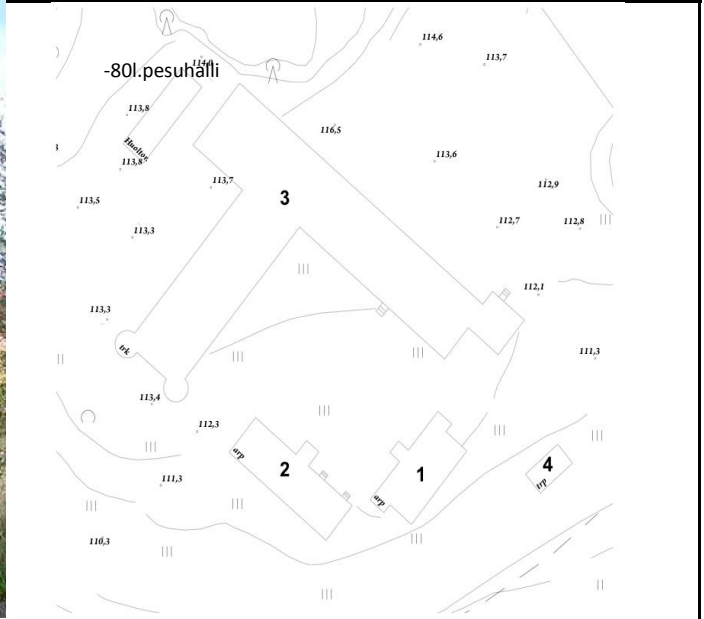
1. Kohde on historiallisesti, maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävä sekä hyvin tai melko hyvin säilyttänyt rakennushistoriallisen luonteensa.
2. Kohteella on historiallista ja/tai maisemallisesta ja/tai rakennushistoriallisia arvoja. Se on säilyttänyt hyvin tai melko hyvin rakennushistorialliset ominaispiirteensä.
3. Kohde on osa suurempaa historiallisesti merkittävää kokonaisuutta tai se on maiseman osana merkittävä, vaikka siihen on tehty melko runsaasti/runsaasti rakennushistoriallista arvoa heikentäviä muutoksia.

Ensimmäiseen luokkaan kuuluvien rakennusten kaavamerkintöjen tulisi olla sellaisia, että niiden säilyminen taataan ja mahdolliset korjaustyöt tehdään perinteisellä tavalla, rakennusten ominaispiirteet säilyttäen. Toiseen luokkaan kuuluvien rakennusten kaavamerkintöjen tulisi olla sellaisia, että rakennukset pyritään säilyttämään ja niiden korjaustyöt tehdään rakennusten ominaispiirteet säilyttäen. Kolmanteen luokkaan kuuluvat ovat merkittäviä kokonaisuuden kannalta ja myös niiden säilyminen olisi toivottavaa.

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE	Kohdenumero 1.Niemen kartano
--	---

1. Kohde	Niemen kartano
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

Niemen kartano etelästä.

Inventoidut rakennukset

Suvannon mukaan Niemi on esiintynyt jo 1540-luvulla. Kartanon omistajat ovat olleet talonpoikaista sukua. Keskiajalla Niemen talo oli kirkon omistuksessa piispantalon. Kirkollistilan perumisen jälkeen Niemen talosta tuli kruunun rustholli, jona se toimi aina 1800-luvulle. Rustholli-ikä päättyi, kun Niemen kartano siirtyi porilaisen Antti Ahlsröm Oy:n omistukseen vuonna 1887 emäntä Mathilda Niemen myytyä sen. Kauppaan kuului lehmänpito-oikeus sekä emännän elinikäinen asumisoikeus pirtin kaakkoispäässä. Mathilda kuoli v.1907. Ahlsrömin saapuminen merkitsi pääelinkeinon vaihtumista maataloudesta sahateollisuuteen, mutta Niemen tilalla harjoitettiin maataloutta ilmeisesti myös A.Ahlsrömin aikaan, koska yhtiö palkkasi tilalle voutin. Vuonna 1916 saha vaihtoi omistajaa, kun muutamaa vuotta aiemmin Lielahden kartanon ja maat omistukseensa hankkinut OY J.W.Enqvist AB osti Niemen kartanon maat sahoineen päivineen. Enqvist Oy:n aikana Niemen kartanon ja sahan alueelle rakennettiin runsaasti rakennuksia. Niemen pihapiiriin rakennettiin uusi navetta-talli-rakennus, joka on arkkitehti Birger Federleyn suunnittelema, kuten muutkin alueelle Enqvistin aikana rakennetut rakennukset. Pihapiiristä on purettu siellä vielä vuoden 1909 aikaan sijainneet navetta, aittarivi ja pränni-luhtikärnyvaja-talli-halkoliiteri-rakennus. Karttaan on merkitty vanhan tielinjauksen, joka nykyisin on entisellä paikallaan sekä asuinrakennusten väliin puutarha, jossa omenapuita ja marjapensaita. Tämä puutarhaha on vielä osin havaittavissa. 1940-luvun ilmakuvasa nykyisen tallisiiven ja Niemen saunan välissä on sijainnut 1909 jälkeen rakennettu kärnyvaja.

Navetta-talli-rakennuksen luoteispuolelle on rakennettu 1970-80-luvulla pesuhalli.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1.Vieraspytinki (B101)	2. Pirtti (B100)	3. Navetta (M100)	4. Kellari (M110)
Nyk.käyttö	tyhjillään	tyhjillään	autokorjaamo ym.	-
Rak.aika	1800-luku	1861?	1918	1877
Suunnittelija	C.L.Engelin rak.mest.	-	Birger Federley	-
Kerrosluvu	1 +(1)	1 + (1)	1 + parvi	1-2
Perusta	betoni(lohkokivi?)	luonnonkivi/liuske	lohkokivi	luonnonkivi
Runko	hirsi	hirsi	tiili	hirsi
Kattomuoto	auma	satula	satula	satula
Kate	tiili (alla päre)	pelti	aaltopelti	aaltopelti
Vuoraus	vaakalauta	vaakalauta	-	-
Ulkovärit	vaalea vihr./valk.	keltainen/valkoinen	punainen	harmaantunut punam.
Ikkunat	2+4-ruutu, vanhat	2+4-ruutu, vanhat		-
Sisätilat	muunneltu karoliininen	muunneltu paritupa	navetassa autotallit	
Kunto	kohtalainen	kohtalainen	hyvä	kohtalainen
Arvoluokka	1	1	1	2

1. Vieraspytingistä käytetään eri selvityksissä erilaisia nimityksiä. Rakennuksen tarkkaa rakentamisajankohtaa ei tiedetä, mutta siitä on ollut olemassa S. Rihlaman selvityksen mukaan kuvat, jotka ovat C.L.Engelin käyttämän ja ilmeisesti myös osittain kouluttaman rakennusmestarin suunnittelema. Tämä antaisi viitteitä, että rakennuksen nykyasu on 1800-luvulta. Seppäsen selvityksessä on epäilty, että rakennus olisi siirretty Niemen kylätontilta tälle paikalle isojaon aikaan. Runko saattaakin olla tuolta ajalta. Nykyinen ilme on empiretyylinen. Julkisivu on vuorattu vaakalaudoituksella, joka on vaakalistoituksin jaettu kolmeen osaan. Nykyisen vaaleanvihreän sävyn alla on häivähdyksinä vanhoista maalikerroksista, joista alimpana vaikuttaisi olleen keltamullan, jonka päällä valkoinen öljymaali. Pääsisäänkäynnin umpikuistissa on vanhat koristeelliset ikkunat. Myöskään muita ikkunoita ei ole uusittu. Kuistin ulko-ovi on uusittu. Rakennuksen molemmissa päädyissä on pulpettikattoiset umpikuistit, joiden ovet on myös vaihdettu. Kuistit eivät esiinny vielä Takon tehtailta löydettyssä valokuvassa, jonka kuvausajankohdasta ei ole tietoa. Kuvassa pääkuistin räystäslaudat ovat koristeelliset. Samassa kuvassa katteena on saumattu pelti. Päätykuistit on todennäköisesti 1900-luvulta, sillä niissä on käytetty tehdastekoisia nauvoja.

Rakennus on ollut pitkään tyhjiään. Viimeisen käyttäjän, työterveysasema jälkeen 1980 ja -90 lukujen vaihteessa, tapahtui paha vesivahinko putkien jäätymisen ja halkeamisen johdosta. Rakennuksen keskiosan kylpyhuone, wc ja erityisesti koillisen puoleinen keittiö, ovat kärsineet mittavia rakenteellisia vahinkoja. Lattia on osin romahtanut ja siellä on katko- ja ruskolahoa. Koillissivun alimmissa hirsikerroksissa on ollut jo v.2006 kosteusvaurioita. Pääkuistin liittymäkohdassa seinä on nyt katolta saakka vaurioitunut. Ränni on sortunut ja valuttanut vettä seinälle kuistin katon lisäksi. Ikkunan vieressä on selvästi havaittava lahovaurio. Asiaa on edesauttanut tiilikatteen sammaloituminen ja todennäköinen vaurioituminen. Myös lounaispäädyin kuistin seinässä on sisältä havaittava kosteusvaurio.

1.1.Vieraspytinki, vauriokohta kuistin vierestä.

1.1 Vieraspytink luoteesta

1.1.Vieraspytinki etelästä.

1.1.Vieraspytinki, koillispään kuisti

1.1.Vieraspytinki, lounaissivu.

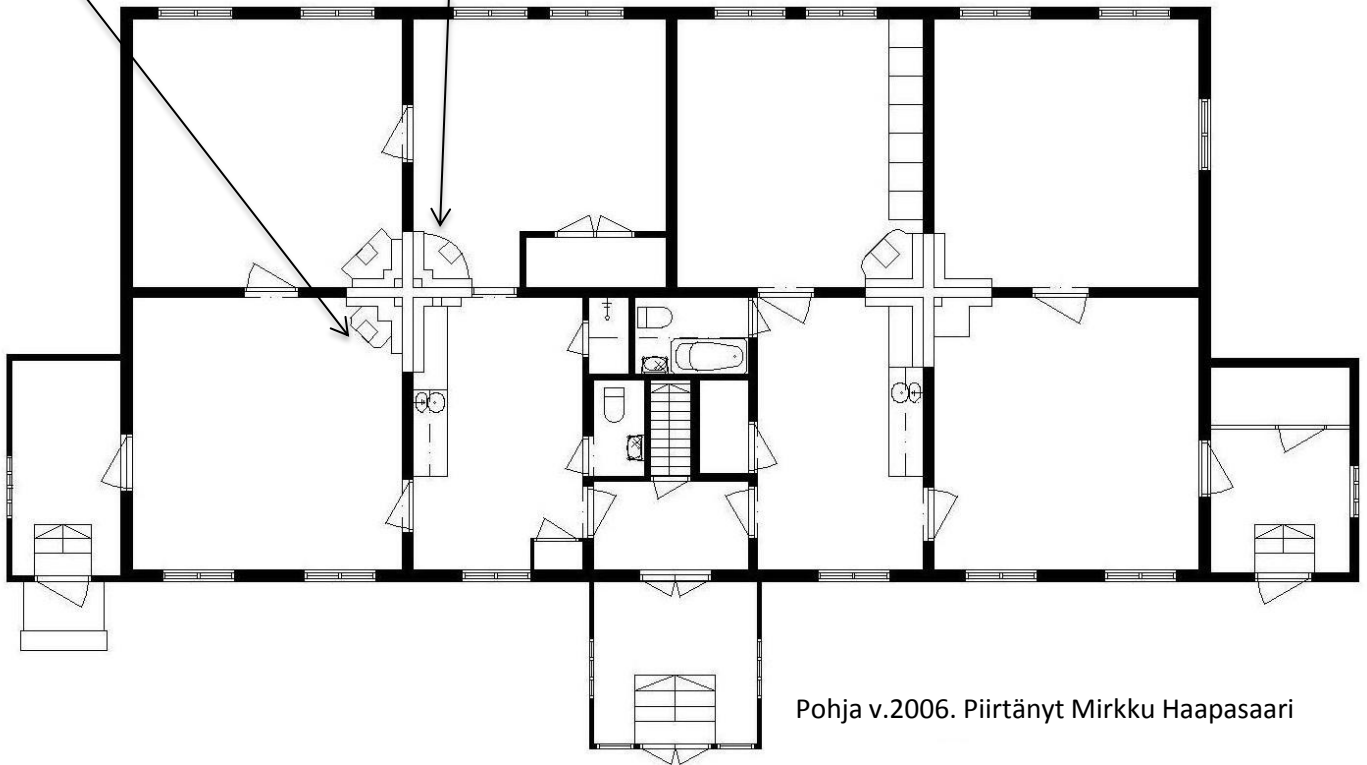
Pohjakaavan on arveltu alun perin olleen karoliininen, jonka sali on myöhemmin jaettu väliseinällä. Sisätiloja onkin muunneltu eri aikakausina käyttötarkoituksen mukaan. Siellä on kuitenkin edelleen länsisivulla läpitalon kulkuyhteys. Muutoksista huolimatta sisätilat eivät ole kokeneet liian steriloivaa korjausta, vaan vanha henki on aistittavissa. Useissa seinissä on vanhat pahvit, nk. oksapahvia, joka on syntynyt tehtaan jäteselluloosan sivutuotteena. Sen päällä on useita vanhoja tapettikerroksia. Joissakin katoissa on levytykset, mutta alla on siniseksi maalattu paneelikatto. Lattioissa on muovimattoa ja ne viettävät keskiosan huoneissa kohti romahtanutta keskiosaa, jossa keittä, kylpyhuone ja wc. Huoneiden väliovet ovat vanhat. Taloa on korjattu ilmeisesti 1960- ja -70-luvuilla, jolloin rakenteelliset ratkaisut ovat olleet ilmeisen virheellisiä. Lounaispään kaakeliuunin vieressä on -70-luvun kaappirivistö, joka on kevytrakenteinen.

1.1.Vieraspytinki. Lämpälönnäkymä.

1.1.Vieraspytinki, nk. oksapahvia.

1.1.Vieraspytinki, kaakeliuuneja on säilynyt neljä, kolme rakennuksen koillispuolella ja yksi lounaispuolella.

Pohja v.2006. Piirtänyt Mirkku Haapasaari

Arvot ja suositukset:

Rakennus on ulkoasultaan erittäin hyvin säilyttännyt arkkitehtoniset ominaispiirteensä. Empiren piirteet ovat säilyneet vanhan laudoituksen myötä. Rakennuksen huono kunto johtuu korjausten laiminlyönnistä, mutta se on edelleen korjattavissa. Korjausten yhteydessä tulisi jäljellä olevat vanhat rakennusosat kuten ikkunat, ovet ja uunit ehdottomasti säästää. Myöskään ulkovoorausta ei tulisi tarpeettomasti uusia, vaan ulkopuoliset korjaukset tulee tehdä siten, että arkkitehtoniset ominaispiirteet säilyvät edelleen. Vanhat kuistit ikkunoineen tulee säilyttää ja korjata. Sisäpuolella huonejakoa ei tulisi muuttaa päätyjen muureja ympäröivien huoneiden osalta, eikä hävittää läpitalon näkymää. Sortuneen osan lahoa aiheuttavan sieniä pitää selvittää ja sen aiheuttamat vauriot korjata asianmukaisesti. Ensisijaisesti tulisi huolehtia riittävästä tuuletuksesta. Perustuksen betoni on turha, jos alla on kivijalka. Rakennus on erittäin merkittävä osa Niemen kartanon rakennuskantaa eikä sitä tule purkaa eikä se kestä laajennuksia tm. muutoksia.

2.Pirtti on talonpoikastyylinen, matala, satulakattoinen, todennäköisesti entinen porstuan peräkamarilinen paritupa. Lyhytnurkkainen hirsirakennus on vaakalaudoitettu, empirevaikutteinen. Siinä on piirteitä myös nikkarityylistä. Avokuistin ulkoasussa on runsaasti puuleikauksia. Sen valmistumisajankohdaksi on arvioitu vuotta 1861 länsipäädystä löytyneen vuosiluvun mukaan. Luoteispäädystä eli varsinaisessa pirtin päässä, on ikkunoiden molemmin puolin följarit. Vuoden 1907 asuntopulan aikoihin sali jaettiin kahtia ja kaikista huoneista tehtiin hellahuoneita työläisille. Pirttikin jaettiin kahtia, takka hajoitettiin ja kummallakin puolelle tehtiin hella. Pirtin väliseinä purettiin kahden vuoden kuluttua. Se onkin palautettu pitkälti talonpoikaiseen asuunsa ja siellä on edelleen takaseinällä penkki, jolla "kulkevaiset" nukkuivat. Kaakkoispääty rakennuksesta on hajonnut 31.12.1939, kun Lielahdea pommitettiin (Randell, Seppo: Näköala Vainiolta, Lielahden kaupunginosa, Tampere 1997). Pommituksissa hajonnut kaakkoispääty rakennettiin uudelleen ja ilmeisesti tuolloin, 1940-luvun asuntopulan aikaan, eteisestä erotettiin yksi hellahuone, rakennettiin ullakon huoneet ja sinne portaat sekä molemmat kaakkoispään uudemmat kuistit. Rakennuksessa on ollut huopakate 1960-70-luvulla. Huovan alla on ollut päre. Se oli kärsinyt vakavista kosteusvaurioista ja rakenteet on uusittu. Katto on suojattu aaltopellillä v.2005

Niemen pirtti oli yhteisön keskus, jossa vietettiin häät, kinkarit ja muut tärkeät kokoontumiset. V.1894 se oli voudin asuntona. Pirtti toimi ruokalana ja majoitustiloina kulkijoille sekä sahan väelle. J.W.Enqvistin Oy:n tytäryhtiö hoiti yhdistettyjen Lielahden ja Niemen kartanon maatalousosakeyhtiötä ja sen konttori toimi rakennuksessa. Myöhemmin siinä on ollut kerho- ja yhtistystoimintaa. Rakennus jäi lopullisesti käyttämättömäksi noin v.1986.

12. Pirtin kaakkoissivun pohjoispää

1.2. Pirtti luoteesta

1.2.Pirtin kaakkoispääty, joka on rakennettu uudestaan v.1939 jälkeen, sen vaurioituttua pommituksissa.

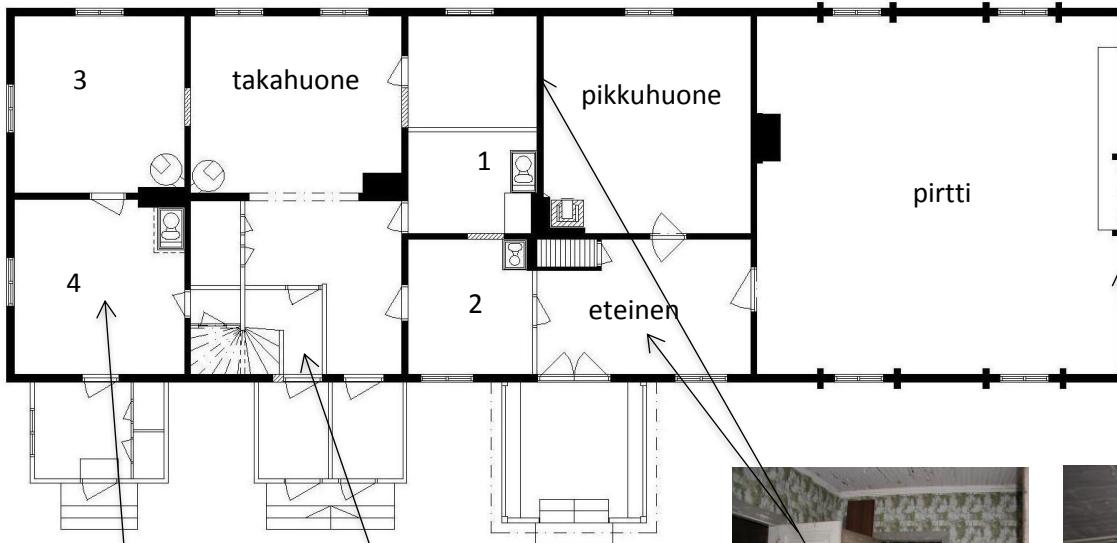

1.2.Pirtti, koillispään uudemmat, 1940 rakennetut kuistit.

1.2.Pirtin nikkarityyppinen avokuisti.

Pirtin puoleinen pääty on sisätiloiltaan säilyttänyt melko hyvin ominaispiirteensä. Pirtti on hirsipinnalla ja alaosassa on korkea rintapaneeli. Panelointi jatkuu eteisen puolelle, jossa sen yläpuolella on pinkopahvi ja kivi-köynnös-aiheinen tapetti päällimmäisenä. Pikkuhuone on selvästi jaettu isommasta ja sen yksi seinä on lautarakenteinen. Vanhasta jaosta kertoo useat tapettikerrokset, jotka oli kuitenkin valitettavasti poistettu. Alimmasta kerroksesta oli kuitenkin vielä pala jäljellä. Keskikuistin takana olevat huoneet henkivät selvästi 1940-lukua. Eniten muutoksia on tehty kaakkoispään huoneisiin lähinnä maalausten myötä.

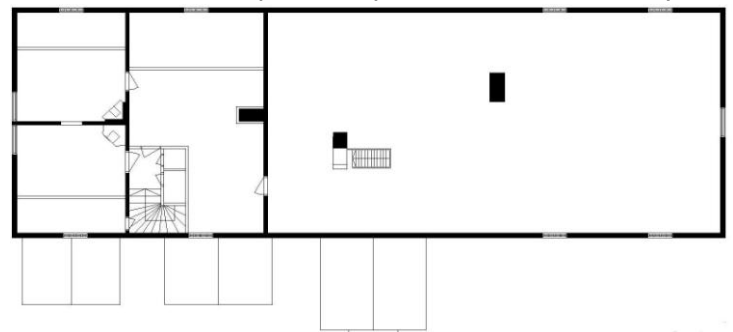

Pirtin pohja nykyisin. Piirtänyt Mirkku Haapasaari, 2006.

Yläpohja on pirtin osalta n.70cm korkeammalla kuin muissa tiloissa ja rakenne eroaa muun rakennuksen kattotuolirakenteesta. Ullakkotilassa on yksi päädyn suuntainen sidehirsi, joka on pultattu lattiatasossa olevaan massiiviseen harjan suuntaiseen haltiahirteen. Haltiahirteen on pultattu pirtin sisäkatossa näkyvissä olevat kattohirret (Haapasaari Mirkku,2006).

Pirtin ullakkokerroksen pohja nykyisin. Piirtänyt Mirkku Haapasaari, 2006.

Arvot ja suositukset:

Rakennus edustaa talonpoikaista rakennustapaa ja siinä on hyvin nähtävillä eri aikakausien kerrostumat. Alkuperäisiä rakennusosia on huonejaoista huolimatta vielä jäljellä ja merkittävimmät muutoksetkin ovat vanhoja. Talossa on alkuperäiset ikkunat, pääosin väliovet, pirtissä ja eteisessä rintapaneeli ja eteisessä sen lisäksi tapetti. Ne tulisi kaikki säästää ja korjata. Myös kaikki vanhat näkyvissä olevat ja esiin otettavat lankkulattiat tulisi säästää. Talon ulkoasun tulisi pysyä talonpoikaisena, se ei kestä laajennuksia tms. Myöhemmin rakennetut kuistit kertovat rakennuksen eri vaiheista. Niiden purkamista tulee tarkkaan harkita. Rakennus on erittäin merkittävä osa Niemen kartanon pihapiirin rakennuskantaa, eikä sitä tulisi purkaa.

3.Navetta-talli-rakennus on Birger Federleyn suunnittelema ja valmistunut vuonna 1918. Piirustukset on päivätty joulukuulle vuosina 1917-18. Navetta- eli lounaispäädyssä on komeat tiiliset 12-kulmaiset ja 16 metriä korkeat (rehu)tornit. Rakennuksen käyttötarkoituksesta kertoo tornien välissä neljä lehmäkuviota, jotka erottuvat yhä hyväkuntoisina ja selkeinä vaaleina figuureina. Navetassa oli tilat 70 lehmälle ja tallisiivessä 26 hevoselle. Navetta- ja tallirakennus edustaa aikansa mukaista rationalistista suunnittelulinjaa, jossa useammat toiminnot on yhdistetty saman katon alle. Ulkoasussa on vahvoja, uusgoottilaisia ja romaanisia tyyli vaikutteita. Rakennuksen navettapäätty on linnamainen ja kohoaa matalia rakennusosia korkeammalle. Lielahden tehtaan pihan vesitorni on visuaalinen vastapari navetan rehur-tornille. Myös se on Federleyn samana vuonna suunnittelema.

Niemen kartanon nautakarja on myyty vuonna 1957 huutokaupalla.

Rakennus on säilynyt hyvässä kunnossa, mutta luoteen puoleiselle julkisivulle on tehty käyttötarkoituksen muuttumisen myötä muutoksia. Navetta on toiminut mm. Lielahden tehdaspalokunnan paloasemana, jolloin torneja käytettiin letkujen kuivaamiseen. Paloautoja varten karjapihan puolen julkisivuun puhkottiin kuusi suurta pariovea. Myöhemmin rakennus on toiminut Metsä-Serla Oy:n Lielahden tehtaiden työkonekorjaamona. Nykyisinä vuokralaisina on erilaisia autoharrastaja-ryhmiä, autokorjaamoja ja -maalaamo. Rakennuksen katto on palanut v.1954. Nykyinen peltikate on laitettu tornisiiveen v.2003 ja tallisiiveen kesällä 2005.

Tallisiiven päädyssä on ollut tallimiehen asunto. Se on välillä toiminut sosiaalituloina, mutta on taas jälleen asuntona.

1.3.Navetan luoteissivuun tehdyt muutokset.

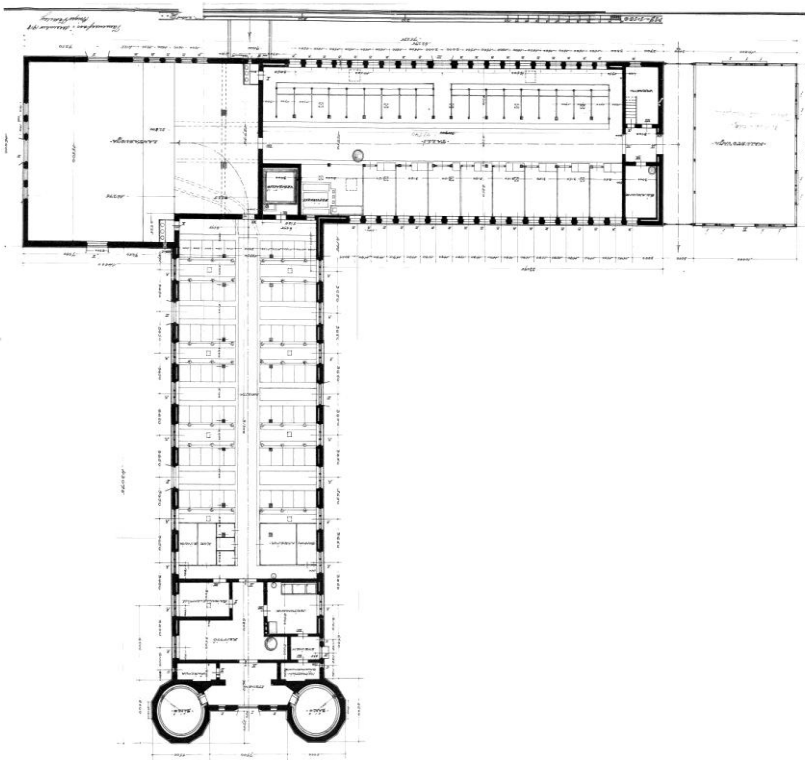
1.3.Navetan lounaispäädyn torni ja lehmäfiguurit.

1.3.Navetan tallisiiven lounaissivu

1.3.Navetta,asunto-osa kaakosta.

Piirustusten perusteella sekä navetasta että tallista on hävitetty eläinten parret.

Lounaissiipeen on tilalle rakennettu väliseiniä. Kaakkoiskulman entinen valjashuone, myöhemmin tallimiehen asunto, poikkeaa alkuperäisistä piirustuksista. Muutos on kenties tehty jo alun perin.

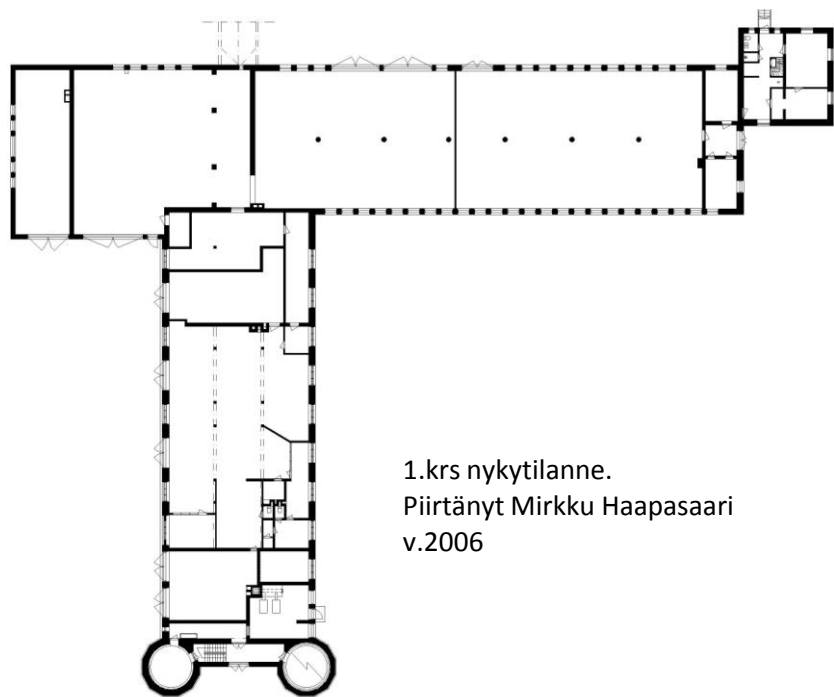
Lounaissiiven päädyn korkeat tornit kulkevat rehusiilon nimellä. Alkuperäisissä piirustuksissa eteisestä on ovet niihin ja ne on nimetty säilöiksi. Niitä ei enää ole, vaan ovet ovat ylhäällä, joille vie myöhemmin rakennetut raput. Tämä muutos on todennäköisesti tehty paloaseman aikoihin, letkujen kuivatusta varten.

Navetan tallisiiven alla on kellari, jonne johtavat portaat lounaisseinän keskivaiheilta.

Kattopalon seurauksena koillislaidalla entisen lantalan kohdalla räystääs on pullistunut ulospäin (M.Haapasaari v.2006).

1.3.Navetan koillissivulta on silta parvelle.

1.krs nykytilanne.
Piirtänyt Mirkku Haapasaari
v.2006

1.3.Navetta:
Hyvin säilyneitä ikkunoita ja tiilikoristeita tallisiiven kaakkoispäädyssä ja koillissivulta.

Arvot ja suositukset:

Rakennus on säilyttänyt luoteissivun ovia lukuunottamatta hyvin alkuperäiset ominaispiirteensä. Tiilikoristeet ovat ehjiä ja ikkunat vanhoja. Sisätilat ovat jo niin muuttuneet, että ne kestävät lisämuutoksiakin. Ulkopuolella kaikki säilyneet vanhat elementit tulee korjata eikä ulkopuoli kestä muutoksia. Rakennus on harvinainen arkkitehtuuriltaan ja erittäin merkittävä osa Niemen kartanon pihapiirin rakennuskantaa sekä maisemallisena elementtinä alueella sekä Tampereella, eikä sitä tule purkaa.

4.Kellarin rakennusvuodeksi oletetaan vuotta 1877 kellarin portaan seinässä olevan vuosilukumerkinnän mukaan. Juho Iso-Niemen vuoden 1877 almanakassa on Vappu Pispan mukaan merkintä:

"8.päivä tammikuus ruettiin kellarin kiviä velättään neljä päivä ne kesti velättä."

Samana vuoden heinäkuulla oli merkintä:

"3 päivä aljettiin kellarin työ. Kivityö tuli valmiksi se 14 päivä tuli vesikatton se 25 päivä heinäkuussa."

Kellarissa on hirsinen maanpäällinen osa, joka on toiminut vajana, sekä kivistä ladottu kellari, joka on alun perin ollut jääkellari. Kellarin katto on holvattu. Se laskee portaan mukaisesti.

Hirsirunko on lyhytnurkkainen, salvos muistuttaa lohenpyrstöä, muttei ole kovin säännöllinen. Rakennus on painunut/maan pinta noussut siten, että kaakkoissivu on osittain maan varassa. Lounaiskulmassa on suuri nurkkakivi. Vajassa on kaksi pariovea. Kellarin ovi on koillispäädystä ja kiviholvaus on nähtävissä myös ulkopuolelta.

Kellari on naapuritalon asukkaan mukaan ilmeisesti edelleen käytössä ja siellä säilytetään perunoita.

1.4.Kellari, kaakkoissivun nurkkakivi ja hirsiseinää.

1.4.Kellarin koillispäädyn sisäänkäynti.

1.4. Kellarin vaja.

Arvot ja suositukset:

Kellari on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäiset ominaispiirteensä ja kertoo talonpoikaisesta elämäntavasta ja tavaroiden säilyttämisestä. Se on merkittävä osa Niemen kartanon pihapiirin rakennuskantaa edustaen yhtä vanhimmista säilyneistä talousrakennuksista. Sen sijainti vanhan tielinjauksen vieressä lisää sen maisemallista merkitystä. Se ei siedä muutoksia ulkoasuunsa. Kellarin olisi hyvä säilyä nimenomaan siksi, että se on harvinainen ja täydentää pihapiirin rakennuskantaa.

7. Luettelointiperuste, Niemen kartanon kokonaisuus

Rakennushistoriallinen	X	Asutushistoriallisesti merkittävä entinen kantatila. Liittyy myös talous- ja sosiaalishistoriaan. Rakennukset muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, jotka muodostavat maataloilla perinteisesti käytetyn umpipiikan muodon. Maisemallisesti erittäin merkittävä, näkyen kaukomaisemassa ainakin Paasikiventieltä sekä lähimaisemassa vanhojen tielinjausten vierellä. Pihapiirin rakennuskanta ja tie vaativat tilaa ympärilleen, eikä ihan viereen tule rakentaa.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

8. Lähteet

Haapasaari Mirkku 2007. Kulttuuria kartanolta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolle. Dipl.työ Seppänen Minna1993.Niemen kartanon ja sahan alue. Diplomityö.

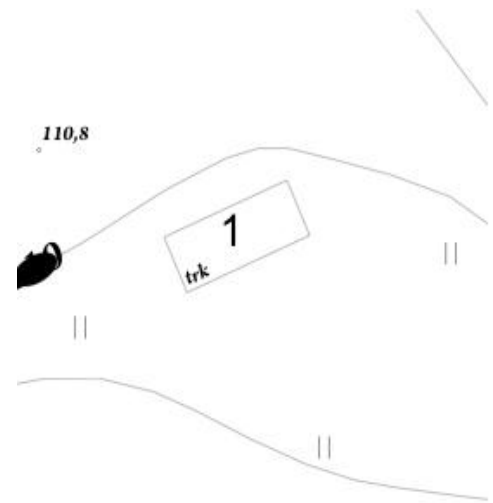
9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

Haapasaari Mirkku.
Toivola Iris

10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 27.9.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero 2.Lämpökeskus
1. Kohde	Lämpökeskus (M 126)	
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit		
3. Osoite		
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj	
5. Rakennuskanta ja historia		

Lämpökeskus Niemen kartanon pihatieltä luoteesta.

Rakennus on Lielahden kauppapuutarhan lämpökeskus ja huoltorakennus. Se on ainoa jäljellä oleva puutarhan rakennuksista. Eteläpuolella on hävinneiden kasvihuoneiden perustuksia. Halosen mukaan J.W.Enqvist Oy:n maatalousosaston toiminta laajeni 1920-luvulla. Lielahden kauppapuutarha aloitti toimintansa ja sen tarpeisiin rakennettiin karjatalousrakennuksen läheisyyteen suuret kasvitarhat, joissa kasvatettiin mm. hedelmäpuita ja marjapensaita. Lielähti Oy:n puutarhan pinta-ala oli esim. v. 1931 noin 42.000 neliometriä. Lajikkeisiin kuuluivat omena-, päärynä-, kirsikka- ja lumupuut sekä tomaatit ja marjapensaat.

M-Realin tehtaiden arkistoissa on tallennettuna piirustuksia kasvihuoneista vuosilta 1923, 1946 ja 1956.

Lämpökeskuksen muotokieli ja tyyli kielisivät siitä, että rakennus on rakennettu 1920-luvulla ja olisi Federleyn suunnittelema. Joissakin lähteissä on myös mainittu, että hän olisi suunnitellut kaikki Enqvistin aikana rakennetut rakennukset.

Rakennus on muutettu autotalliksi samoihin aikoihin kun puutarha lakkautettiin.

6. Rakennusten kuvaus				
Rakennuksen n:o	1.Lämpökeskus			
Nyk.käyttö	autotalli			
Rak.aika	1920-luku			
Suunnittelija	Federley?			
Kerrosluku	1			
Perusta	betoni			
Runko	tiili			
Kattomuoto	satula			
Kate	kolmiorimahuopa			
Vuoraus	-			
Ulkovärit	punainen			
Ikkunat	vanhat			
Sisätilat	yhtä avointa tilaa			
Kunto	kohtalainen			
Arvoluokka	3			

1.Lämpökeskus on punatiilinen ja satulakattoinen. Katteena on musta kolmiorimahuopa, joka inventointihetkellä oli pahoin sammaloitunut. Lounaispäädyssä on pariovet, jotka on todennäköisesti myöhempää perua, mahdollisesti 1960-luvulta. Neliön mallinen, punatiilinen savupiippu kohoaa muuta rakennusta huomattavasti korkeammalle. Piipun pohjoissivulla on tika-askelmat. Piirustusten perusteella vaikuttaisi siltä, että jäljellä oleva rakennus pannuhuoneen nimellä kulkeva osa. Viherhuoneesta rakennuksen lounaispäässä ei ole merkkejä. Laajennus onkin ehkä jäänyt tekemättä.

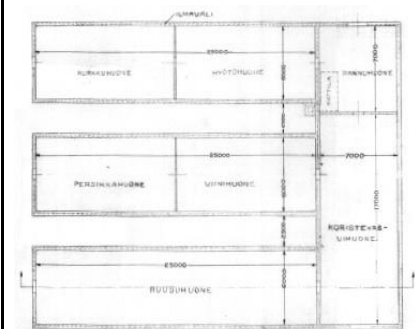
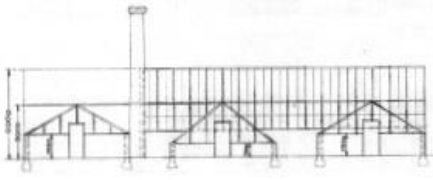
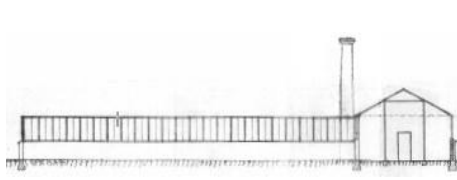
Sisätiloiltaan rakennus näyttää nykyään lähdes täysin autotallilta. Levytysten alla on kuitenkin vanhat ikkunat ja sisäkatossa on vanha paneeli. Se on kuitenkin paikoin pahoin varioitunut, sillä sammaloitunut katto on aiheuttanut vesivahinkoja. Betonilattiassakin on homekasvustoa. Piippu ja seinät on sisältä rapattu ja maalattu valkoiseksi. Ikkunat poikkeavat piirustuksista siten, että ne ovat kuusiruutuiset, kun piirustuksissa on kahdeksanruutuiset. Piippu on rakennuksen sisällä poiketen piirustuksista.

2.Lämpökeskus, pohjoissivu.

2.Lämpökeskus,koillispääty.

2.Lämpökeskus,luoteispääty.

2.Lämpökeskus, ikkuna ja piippu.

Piirustukset vuodelta 1923.

Arvot ja suositukset:

Rakennuksessa on vielä jäljellä -20-luvun klassismin piirteitä, mutta se on menettänyt rakennushistoriallisia arvojaan uuden oven ja purettujen kasvihuoneiden takia ja siten sietää vielä lisämuutoksia, jos klassismin piirteet silti säilyvät. Rakennus on tärkeä osana alueen historiaa ja siten sen säilyminen olisi toivottavaa.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen		Rakennus on vanhan tielinjauksen vieressä maamerkkimäinen kohde. Historiallisia arvoja edustaa sen liittyminen Niemen tilan taloushistoriaan edustaen ainoana jäljellä olevana rakennuksena vanhaa puutarhataloutta.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	3	

8. Lähteet

Haapasaari Mirku 2007. Kulttuuria kartanoilta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolta. Dipl.työ

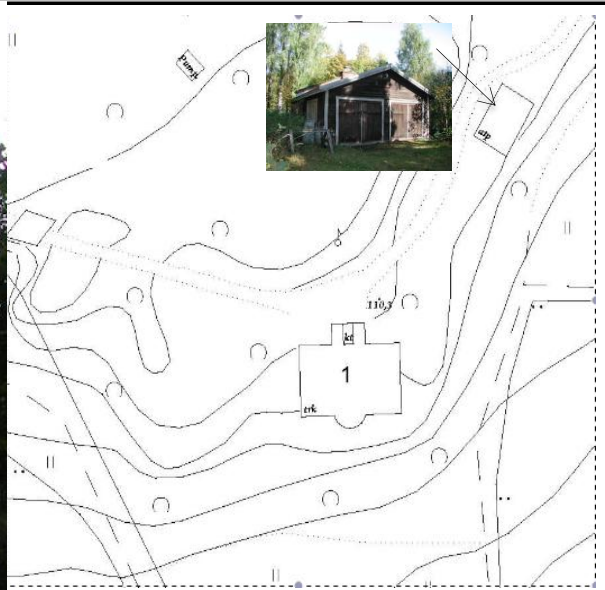
9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

Holma Ari

10. Lomakkeen täyttäjä

Pauliina Tiusanen 27.9.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero 3.Klubi
1. Kohde	Klubi/ entinen insinöörin asunto (B 10)	
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit		
3. Osoite		
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-real Oyj	
5. Rakennuskanta ja historia		

Klubi pihaan johtavalta tieltä luoteesta.

Klubirakennus on entinen pääinsinöörin asunto. Se sijaitsee mäen töyräällä, josta on näkymä Näsinneulalle. Pihasta hiukan sivussa on autotalli, jossa on kaksi huonetta, joihin molempiin on käynti päädystä. Huoneiden välissä on tiilinen palomuri, joka nousee muuta rakennusta korkeammalle. Autotalli on rakennettu ennen vuotta 1962, sillä silloin se jo näkyy kartalla.

Entinen insinöörinasunto eli klubi eli palatsi on valmistunut v. 1918 tai 1919. Tieto vaihtelee lähteen mukaan. Rakennustapa ja sijainti kuvastavat vallinneita hierarkisia suhteita Lielahden tehtaan eri asuinalueiden kesken.

Pihassa on nähtävissä puistomainen tyyli. Siellä kasvaa mm.pylvästuijaa sekä iso, vanha kuusi, vaahtera, lehtikuusi, mänty ja tammi. Lähistöllä on suihkulähteen pohja sekä rapistunut huvimaja/leikkimökki, joka on saattanut kuulua klubin rakennuskantaa.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1.Klubi
Nyk.käyttö	juhla-/vuokratila
Rak.aika	1919 (1918?)
Suunnittelija	Birger Federley
Kerrosluke	(1)+2+ullakko
Perusta	lohkokivi/betoni
Runko	tiili
Kattomuoto	taitekatto
Kate	saumattu pelti
Vuoraus	sileä rappaus
Ulkovärit	valkoinen
Ikkunat	2x6-ruutu
Sisätilat	
Kunto	hyvä
Arvoluokka	1

Lähistöllä sijaitseva huvimaja on pahoin lahonnut.

1.Klubi on suunniteltu vuonna 1917. Toimeksiantajana oli J.W.Enqvist. Toimeksiantoon kuului myös runsaat kiinteän sisustuksen yksityiskohdat. Alun perin asunto on suunniteltu yhdelle insinööriperheelle palvelijoineen. Huonejakoon sisältyi erityisen tilavia huoneita ja rakennuksessa oli erikseen palvelijoiden puoli.

Rakennus on kaksikerroksinen, rapattu ja taitekattoinen. Katto on saumattua peltiä, alkuperäispiirustuksissa tiiltä. Julkisivuissa esiintyy barokin ja klassismin muotokieltä. Puutarhan puoleinen ulonne ja sen päällinen veranta aukeavat tehtaan ja Näsijärven suuntaan. Sen päällä ja talon vastakkaisella puolella on keskipääty. Ulko-oven komean portaalin päällä on suunnitteluvuosi 1917.

Pääjulkisivulla ja länsipäädystä on todennäköisesti alkuperäinen rappaus, ja maalaus on kunnossa. Sen sijaan takajulkisivut parveketta lukuunottamatta on maalaamatta. Rappaus on ilmeisesti uusittu, mutta se on taas osittain rapistunut. Tilanne on ollut sama vuodesta 1999 lähtien. Yläkertaan on rakennettu edustuskäyttöä varten sauna ja alakertaan baari. Saunan ikkuna on ilmeisesti vaihdettu lähiaikoina.

3.Klubi koillisesta.

3.Klubi lounaasta.

3.Klubi, itäpääty.

3.Klubi, länsipääty.

3.Klubi, koristeaiheet oikealta: pyöreän erkkerin ikkunoiden välistä, ikkunoiden alapuolen, pääoven päältä, oven yläosa ja oven alaosa.

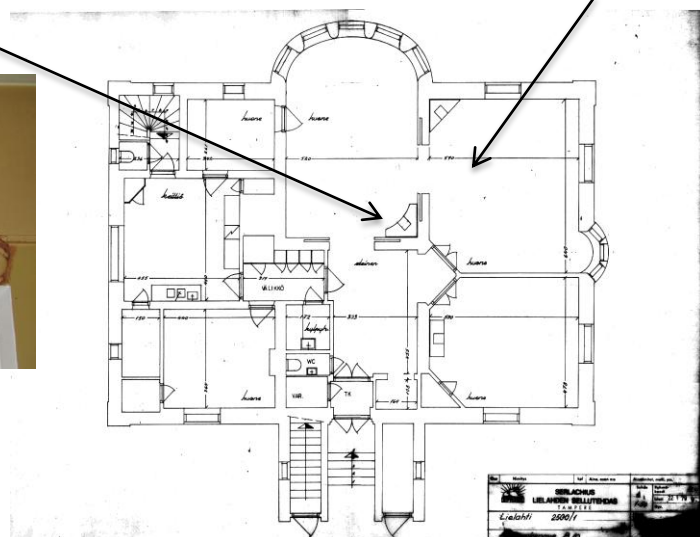

Lattioihin on laitettu muovimatto kauttaaltaan. Vuoden 1979 remontit on paikoitellen sisätiloissa havaittavissa, mutta ne eivät ole merkittävästi muuttaneet rakennuksen henkeä. Alakerrassa länsipään pikkuhuone, eteinen ja pyöreä erkkerihuone ovat parhaiten säilyttäneet ominaispiirteensä. Keittiö on uusittu ja sen eteläpuolen pieneen huoneeseen on rakennettu baaritiski. Keittiön eteiseen on tuolloin tehty kaapit. Luoteiskulman huoneessa on akryylitapetti. Huoneissa on säilynyt vanhat ovet. Niiden kehykset noudattelevat samaa muotokieltä kuin ikkunoiden ulopuoliset kehykset. Myös Länsipään isomman huoneen katon rajassa on sama neliömäinen koristeaihe.

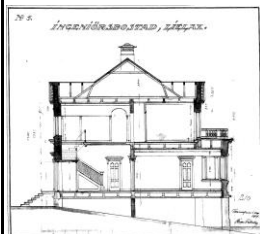
Yläkertaan kulkee rappu nykyisin keittiön pohjoispuolen huoneesta. Yläkerran aula on maalattu -70-luvun tyyliin keltaisella ja vihreällä, lukuun ottamatta ikkunoiden yläpuolisia koristeita. Seinillä on peilit, jotka on sisäpuolelta kehystetty kullan värisellä puurimalla ja seinään on tehty sabloonamaalaus. Yläkerran lounaiskulman huone on täysin -70-luvun tyylin mukainen. Kahden yläkerran huoneen väliseen seinään on puhkaistu aukko ja toiseen niistä on tehty biljardihuone.

3. Klubi, sisäovien koristeaihe, erkkerin kakluuni, näkymä eteisestä erkkeriin ja lounaiskulman huone.

3. Klubi, yläkerran aula ja keskimmäisen ikkunan koriste.

Arvot ja suositukset:

Rakennuksen ulkoasu on säilyttänyt erittäin hyvin alkuperäiset ominaispiirteensä eikä se kestä muutoksia, mutta kaipaa korjausta. Myös sisällä on vanha tunnelma säilynyt osittain erittäin hyvin. Muutokset ovat selvästi erotettavissa ja niiden osalta sisällä voidaan tehdä edelleen muutoksia. Kaikki vanhat säilyneet rakennusosat ja rakenteet tulee kuitenkin säästää. Rakennusta ei tule purkaa. Sen piirteet alueen hierarkiaa edustamassa vaativat ettei pihapiiriin rakenneta.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	X	Rakennustaiteellisesti arvokas edustaen barokin ja klassismin piirteitä. Maisemallisesti merkittävä muodostaen oman maisemakokonaisuuden sekä ollen arvokas osana aluetta. Historialliset arvot liittyvät alueen talous- ja sosiaalihistoriaan.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

8. Lähteet

Kantonen Timo 2002. Metsäliitto-Yhtymän rakennushistoriallinen inventointi.

Haapasaari Mircku 2007. Kulttuuria kartanoilta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolta. Diplomityö

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

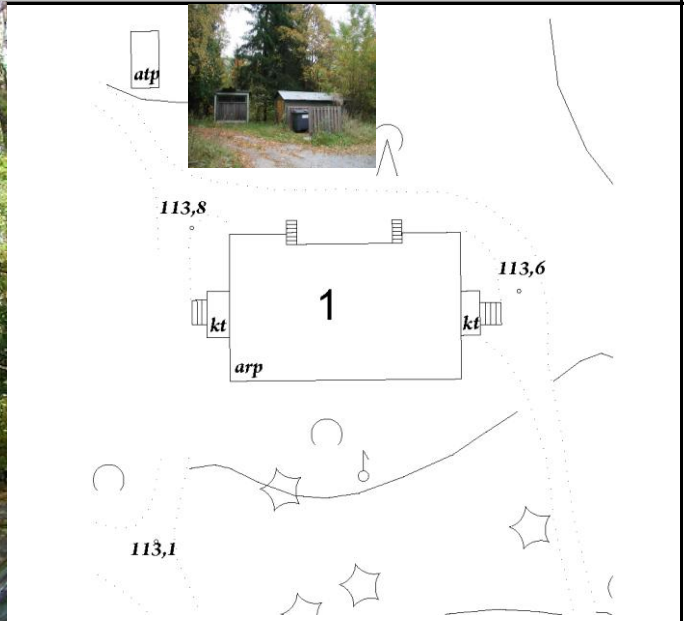
10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 27.9.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE	Kohdenumero 4.Puinen virkamiesasunto
--	---

1. Kohde	Puinen virkamiesasunto (B19)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	Lielahdenkatu 20
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

Puinen virkamiesasunto kaakosta.

Talon on suunnitellut Birger Federley vuonna 1919 kahden virkamiesperheen asunnoksi. Se on valmistunut v. 1920. Talo sijaitsee pienellä kumpareella näkyvällä paikalla tien varressa. Tien toisella puolen on lähes identtinen, mutta tiilinen virkailijarakennus. Talon klassistiset piirteet ovat hyvin säilyneet. Piha on puistomainen.

Joidenkin arvioiden mukaan talo olisi suunniteltu neljälle perheelle. Yläkerran huoneisiin onkin käynti ulkokautta, mutta myös alhaalta "herrainhuoneesta" on ovi samaan rappuun. Alakerrassa on alkuperäisten piirustusten mukaan "herrainhuone", olohuone, keittiö, ruokailuhuone, palvelijan huone ja eteishalli. Makuuhuoneet on todennäköisesti sijainneet ylhäällä. Yläkerran huoneissa on runsaasti komeroita. Yläkerran piirustuksia ei tässä inventoinnissa ole tutkittu eikä ole tietoa, onko niitä olemassa.

Rakennus on ollut asuinkäytössä alusta lähtien ja sitä on huollettu säännöllisesti. Tällä hetkellä asuinkäytössä ovat itäpään yläkerta ja länsipään alakerta. Muut tilat ovat tyhjillään.

Tontin luoteiskulmassa on pulpettikattoinen, päästä sisäänajettava autotalli sekä pieni satulakattoinen vaja. Molemmat ovat lautarakenteisia ja harmaantuneita.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1. Asuinrakennus			
Nyk.käyttö	asunto			
Rak.aika	1920			
Suunnittelija	Birger Federley			
Kerrosluke	kellari+2+ullakko			
Perusta	betoni/tiili			
Runko	hirsi?			
Kattomuoto	taitekatto			
Kate	saumattu pelti			
Vuoraus	peiterimalauta			
Ulkovärit	maalarinvalkoinen			
Ikkunat	vanhat, 3x1+2			
Sisätilat	osittain asuinkäyttö			
Kunto	hyvä			
Arvoluokka	1			

1.Asuinrakennus on taitekattoinen. Jyrkällä taitteen osalla on ollut ja on edelleen saumattu peltikate, mutta ylempällä osalla on aiemmin ollut tiilikate, joka on tänä kesänä vaihdettu vesivuotojen takia aaltopeltiin. Molempiin asuntoihin on sisäänkäynti päädyistä, joissa parvekkeelliset avokuistit. Parvekkeita kannattelee pyöreät pylväät, joiden välissä koristeelliset kaiteet. Parvekkeen kaiteina on yksinkertaiset pystyrimat. Alakertaan on pariovet, mutta yläkertaan kapea, pieni ovi. Parvekkeiden oven ja ikkunoiden molemmin puolin on pyöreät, ristikkokuvioin varustetut ikkunat. Muutoinkin yläkerran kattoikkunat on moniruutuisiksi jaotellut. Talo on peiterimavuorattu ja maalarinvalkoiseksi maalattu. Se on vielä v. 1999 inventoinnin aikaan ollut vaalean keltainen.

Talo on hyvin säilyttänyt alkuperäisen ulkoasunsa vuoden 1959 kattilaremontin yhteydessä rakennetusta piipusta huolimatta. Itäpäässä alakerran huonejako on säilynyt ennallaan, samoin vanhat kaakeliuunit. Joitakin ovia on laitettu umpeen ja keittiöön tehty ovi entisen komeron kohdalta. Ovet on vaihdettu uusiin. Lattioihin on laitettu (korkki?)matto ja seinät on levytetty. Yläkerrassa on kuitenkin vanhat ovet. Länsipäässä alakerran väliovet on vanhat ja siellä on säilynyt kaksi kaakeliuunია. Eteisen katossa on todennäköisesti alkuperäinen paneeli. Myös sinne on tehty kulku keittiöön entisen komeron kautta ja WC:n vieressä olleiden rappujen paikalle vaatehuone. Entinen ruokasali on jaettu kahtia ja sieltä uuni on purettu. Itäpään uunien ollessa valkoisia, on länsipäässä myös ruskea uuni. Kaikki uunit ovat erilaisia. Palvelijan huone on jaettu kahtia ja eteisen puolelle on tehty kylpyhuone. Kellarit, joista itäpähän on rakennettu kattilahuone, on tiilimuuratut. Kattilahuoneen ovi on levytetty, mutta länsipään ovi on alkuperäisessä asussa, samoin kuin kellarihuoneet.

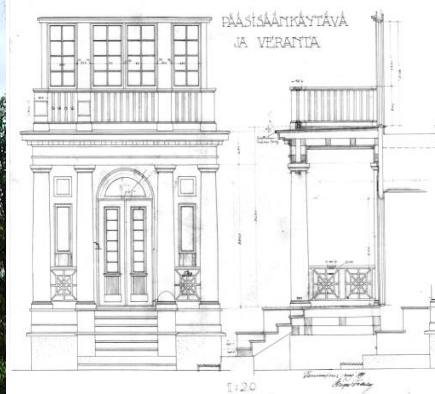
1.Asuinrakennus lounaasta

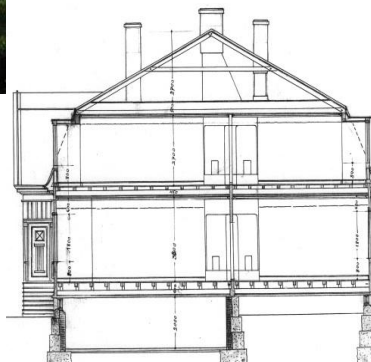
1.Asuinrakennus luoteesta.

1.Asuinrakennuksen länsipääty.

1.Asuinrakennus, itäpäädyn sisäänkäynti.

Sisäänkäynti ja leikkaus vuoden 1919 piirustuksissa.

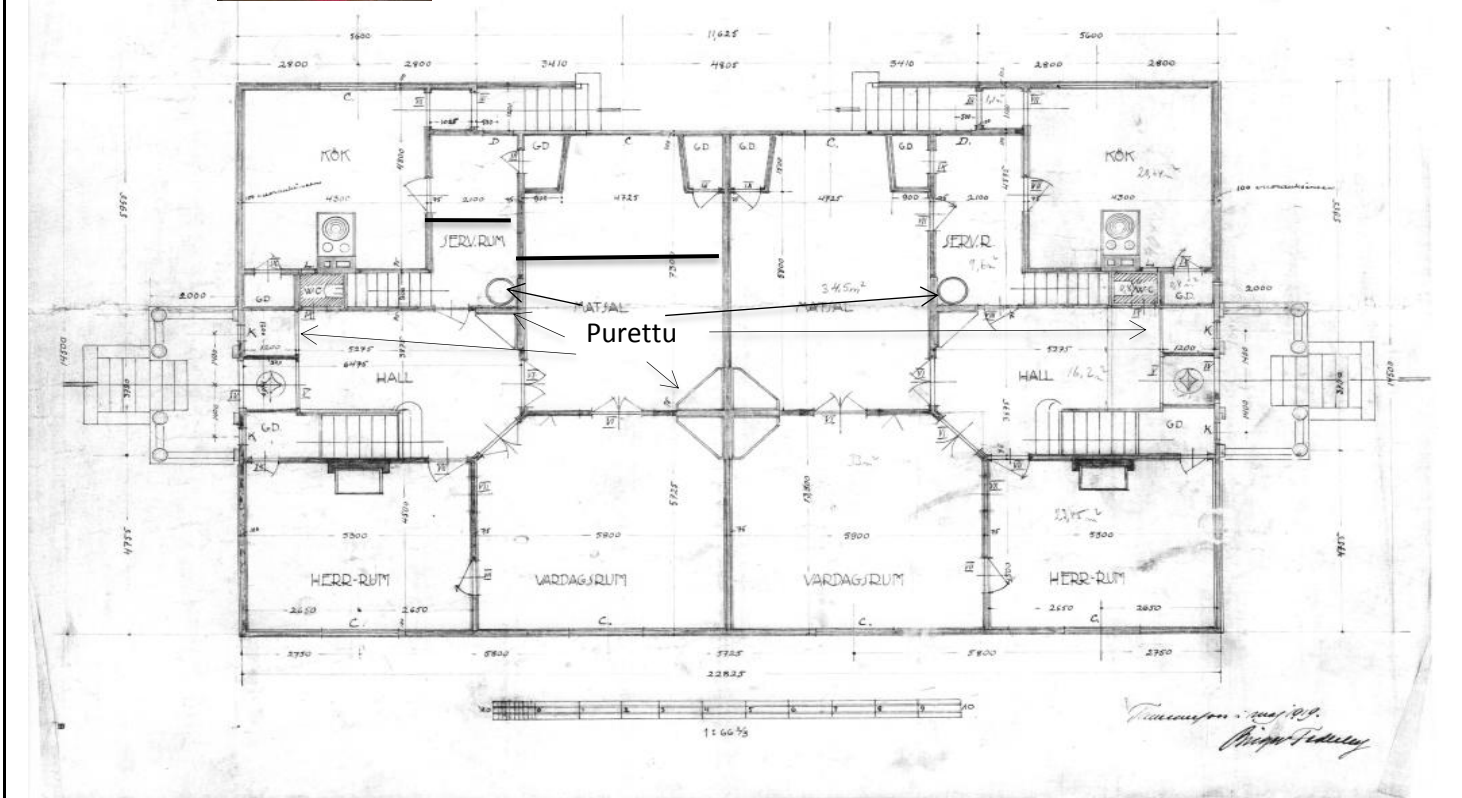

Vasemmalla länsipäädyn alakerran kaakeliuunit.

Oikealla itäpäädyn yläkerran aula.

TIL- TJÄNSTEMANNABOSTÄDER FÖR J.W. ENG
FÖRSTA WÄNINGEN

Arvot ja suositukset:

Asuinrakennus on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäisen ulkoasunsa. Myös sisätilat alakerrassa ja oletettavasti myös ylhäällä ovat säilyttäneet huonejakonsa melko hyvin, kuten myös vanhoja rakennusosia. Sisätilojen korjaus tulisikin jatkossa tehdä siten, että ne sopivat rakennuksen luonteeseen mm.seinäpinotteiden osalta. Nykyinen akryylitapetti ei sovi tyyliin. Huonejaot tulisi säilyttää ja niitä voisi myöskin muutosten osalta palauttaa. Ulkopuolelle ei tulisi tehdä mitään muutoksia vaan rakennusta tulee korjata perinteisin menetelmin. Sitä ei tule purkaa. Myös piha tulisi säilyttää ennallaan/palauttaen lisää puistomaisia piirteitä ja ympärillä tulisi olla avaruutta.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	X	Arkkitehtonisesti arvokas, Federleyn suunnittelema, 1920-luvun klassismia edustava rakennus. Kuvaa alueelle tyypillistä rakennustapaa. Sosiaalihistoriallisesti merkittävä edustaen virkamiesten asuintapaa ja -tasoa. Maisemallisesti merkittävä näkyen tienvarsimaisemassa hyvin ja muodostaen maisemakokonaisuuden vastapäätä sijaitsevan tiilisen asuinrakennuksen kanssa.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

8. Lähteet

Seppänen Minna 1993. Niemen kartanon ja sahan alue. Diplomityö.

Kantonen Timo 2002. Metsäliitto-Yhtymän toimipaikkojen rakennusinventointi.

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

Toivakainen Matti, Tiimimies Oy.

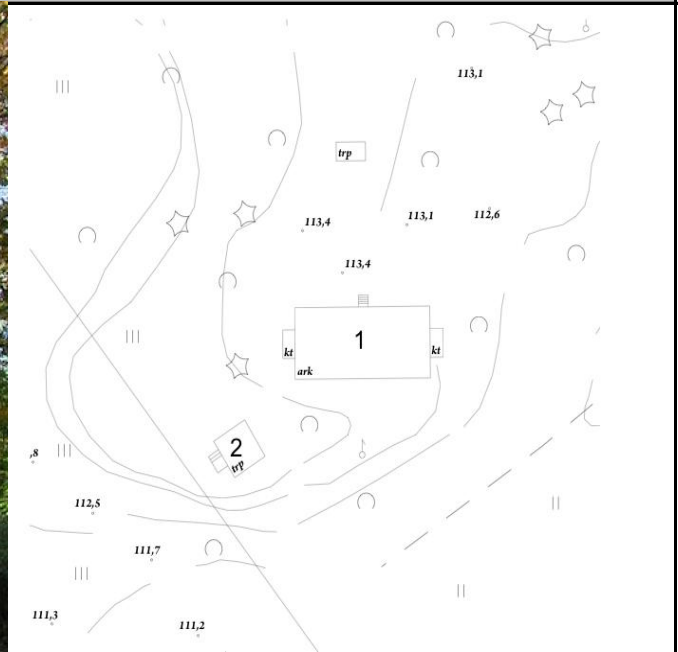
10. Lomakkeen täyttäjä

Pauliina Tiusanen 30.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE	Kohdenumero 5.Tiilinen virkamiesasunto
--	---

1. Kohde	Tiilinen virkamiesasunto (B 30)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	Lielahdenkatu 22
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

Tiilinen virkamiesasunto idästä.

Birger Federleyn 17.8.1923 päivätyjen piirustusten perusteella, talo on rakennettu neljän virkamiesperheen asuinrakennukseksi. Rakennus on myöhemmin ollut myös toimistokäytössä, mutta vuonna 1999 konttoritilat ovat olleet vailla käyttöä. Muut huoneistot ovat ilmeisesti olleet jatkuvasti asuinkäytössä ja ovat edelleen.

Pihapiirin rakennuskantaan kuuluu myös pieni satulakattoinen, peiterimavuorattu kaksi huonetta sisältävä ilmeisesti varastorakennus sekä kaksikerroksinen vilja-aitta tontin luoteiskulmalla. Aitta on vuoden 1909 kartan perusteella entinen Niemen tilan vilja-aitta, joskaan sitä ei ole karttaan nimetty. Myös Seppäsen inventoinnissa v.1993 aitta mainitaan Niemen tilan vilja-aitaksi.

Talo sijaitsee näkyvällä paikalla vanhojen teiden risteyksessä. Tien toisella puolella on Federleyn suunnittelema hyvin saman tyylinen puinen virkamiesasunto.

Taloon on perimätiedon mukaan tuotu rappusille kauppapuutarhalta aamuisin tuoreet vihannekset ja pilkotut puut .

6. Rakennusten kuvaus

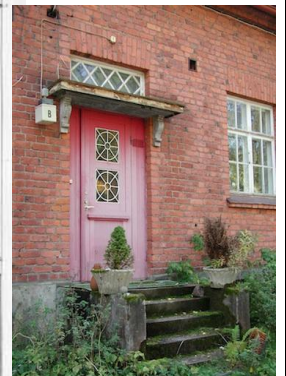
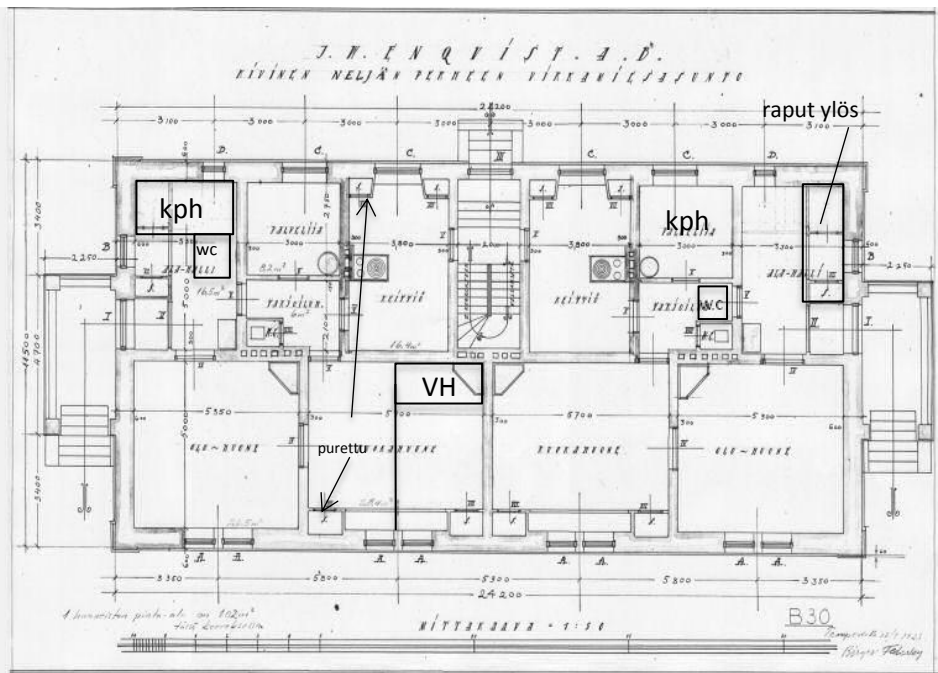
Rakennuksen n:o	1.Asuinrakennus	2.Aitta (M100)	
Nyk.käyttö	asuinkäyttö	varasto	
Rak.aika	1923-26	1844	
Suunnittelija	Birger Federley	-	
Kerrosluku	kellari+2+ullakko	1	
Perusta	betoni	nurkka-/luonnonkivi	
Runko	tiili	hirsi,pitkät nurkat	
Kattomuoto	taitekatto	satula	
Kate	aaltopelti	aaltopelti	
Vuoraus	-	-/kaakkoispäätty peiterimalauta	
Ulkovärit	punainen	punainen/harmaantuneet nurkkalaudat	
Ikkunat	2x2+4	-	
Sisätilat		-	
Kunto	hyvä	hyvä	
Arvoluokka	1	2	

1.Asuinrakennus on valmistunut vuonna 1926. Mirkku Haapasaaren tutkimusten mukaan, M-Realin tehtaan arkistossa on ollut muutospirustuksia vuosilta 1969 ja 1972, joissa ruokahuone on jaettu kahdeksi makuuhuoneeksi ja alahallista on purettu vanhoja väliseiniä ja rakennettu uusi eteinen, kylpyhuone ja wc. Keittiömuunnoksessa mm. puuhella on poistettu. Lisäksi on löytynyt vuodelta 1968 piirros uudesta portaasta. Talon asukkaalta saatujen tietojen mukaan muutokset on toteutettu. Portaat on tehty itäpäätyyn. Tuolloin myös uunit on purettu. Lattioissa on nykyään laminaatit. Pääsisäänkäynnin rappukäytävässä on säilynyt vanhoja elementtejä, mm. porraskaiteen puosa kaartuu kauniisti käännteissä. Asuntoihin vievät ovet ovat vanhoja, samoin raput vaikkakin askelmassa on matto. Seinät on maalattu ja alla on kuulemma kauniit koristemaalaukset. Vintti ja kellarit ovat entisellään.

Rakennus on hyvin säilyttänyt alkuperäiset klassistiset ominaispiirteensä. Rakennusosat ulkopuolella ovat katetta lukuunottamatta vanhoja. Vanhat ikkunat ovat säilyneet lukuun ottamatta länsipäädyn oven yhtä särkynyttä lasia ja pohjoissivun v.1999 jälkeen vaakarima-ritilällä ummistettua yläaukkoa. Tiilikatto on vaihdettu peltikatteeseen kesällä 2005. Nykyinen katemateriaali ei istu rakennuksen tyyliin.

1.Asuinrakennus lounaasta ja pohjoissivun länsipää koillisesta.

1.Asuinrakennus, eteläisivun sisäänkäynti.

1.Asuinrakennus, ylhäällä pääsisäänkäynnin rappukäytävää ja alla ensimmäisen kerroksen ovi.

Pohjapiirros vuodelta

Arvot ja suositukset:

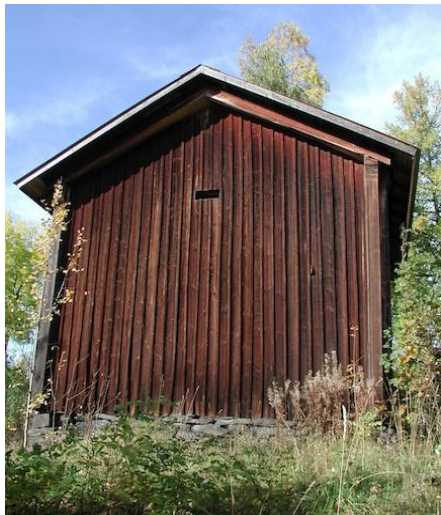
Rakennus on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäisen ulkomuotonsa. Ulkoasuun ei tulisi tehdä mitään muutoksia ja alkuperäiset ikkunat yms. tulisi säästää ja korjata. Sisätiloihin on tehty joitakin muutoksia eikä se ole enää niin herkkä muutoksille. Kaikki vanhat säilyneet rakennusosat tulee kuitenkin säästää, kuten ovet, kaiteet yms. Rappukäytävän koristemaalaukset kannattaisi tuoda esiin. Rakennus on maisemallisesti erittäin merkittävällä paikalla teiden risteyksessä ja sillä on tilaa ympärillään.

Tämä tila tulisi säästää.

2.Aitta on pitkänurkkainen, mutta nurkat on koteloitu. Se on pääosin hirsipinnalla, mutta kaakon puoleinen julkisivu on peiterimalaudoitettu. Sisäänkäynti aittaan on lounaan puoleisella julkisivulla, joka sekin tukee sitä, että aitta on kuulunut Niemen kartanon rakennuskantaan. Perustuksina on nurkkiin ladotut laakeat luonnonkivet. Kaakon puoleisella julkisivulla on koko sivun alla kivet.

Nurkka- ja räystäslaudoituksissa on häivähdys valkoista, nyt ne ovat lähes harmaat. Hirsipinta ja peiterimalaudoitukset ovat punaiset. Aitta on ikkunaton, kaakkoispäädystä on pieni aukko.

Seppäsen selvityksen mukaan aitta on rakennettu vuonna 1844. Tätä tukee myös Ari Holmalta saatu tieto, että kyseinen vuosiluku on kaiverrettu hirsisiin. Häneltä saatujen tietojen mukaan hirsiseinät ovat kaksinkertaiset ja vanhat viljalaarit ovat vielä osittain tallella.

2.Aitta, kaakkoispäätty.

2.Aitta koillisesta.

2.Aitta luoteesta.

Arvot ja suositukset:

Aitta on rakennusperinteisesti arvokas, tyypillinen vilja-aitta. Vertailtaessa tampereella säilyneitä hirsirakennuksia, tämä on yksi vanhimmista. Se on jäänyt hiukan orvoksi Niemen kartanon pihapiiristä sivuun, mutta sen miltä nykyisin osaksi tiilisen virkamiestalon pihapiiriä. Aitta tulisi säilyttää nykyisellään ja korjata perinteisillä materiaaleilla ja menetelmillä. Aitan säilyminen kertomassa alueen maatalousperinteestä olisi suotavaa.

7. Luettelointiperuste, Tiilisen virkamiesasunnon kokonaisuus

Rakennushistoriallinen	X	Pihapiirin rakennuskannassa on kerroksellisuutta. Asuinrakennus on arkkitehtonisesti arvokas, Federleyn suunnittelema, -20-luvun klassismia edustava kohde. Aitalla on rakennusperinteisiä arvoja. Sosiaalhistoriallisesti merkittävä edustan virkamiesten asuintapaa ja -tasoa. Maisemallisesti näkyvällä paikalla vanhojen tielinjausten risteyksessä ja arvokas osana ympäristökokonaisuutta.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

8. Lähteet

Kantonen Timo 2002. Metsäliitto-Yhtymän rakennushistoriallinen inventointi.

Haapasaari Mirku 2007. Kulttuuria kartanoilta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolta. Diplomityö

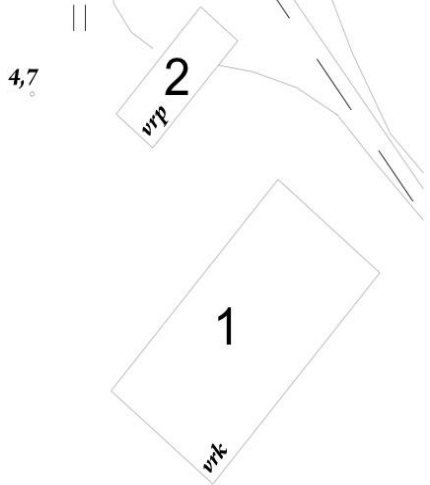
9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

Toivola Iris, talon asukas.

Holma Ari, talon asukas.

10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 30.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero 6. Niemen sauna
1. Kohde	Niemen sauna (M101)	
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit		
3. Osoite		
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj	
5. Rakennuskanta ja historia		
 		

Niemen sauna lännestä.

Birger Federleyn piirustukset vuodelta 1920 löytyvät M-Realin Lielahden tehtaan arkistosta. Sauna on ulkomuodoltaan lähellä jo purettua Vainion asuinalueen saunaa. Seppäsen mukaan se rakennettiin asuinalueen huoltorakennukseksi, joka palveli lähinnä Niemen sahan ja tilan työväkeä. Se onkin 1940-luvun ilmakuvan mukaan selkeästi osa Niemen tilan rakennuskantaa. Saunan ja navetan välissä ollut kärryvaja on purettu.

Sauna sijaitsee alueelle johtavan vanhan tien vieressä hyvin näkyvällä paikalla.

Saunan pihassa on uudempi varistorakennus. Näiden pohjoispuolella on rajatun alueen muodostava korkea kuusiaita.

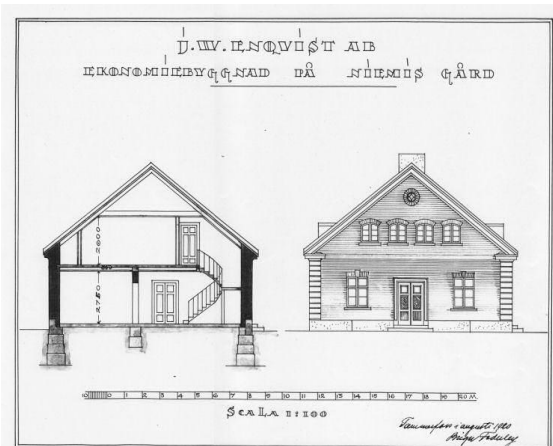
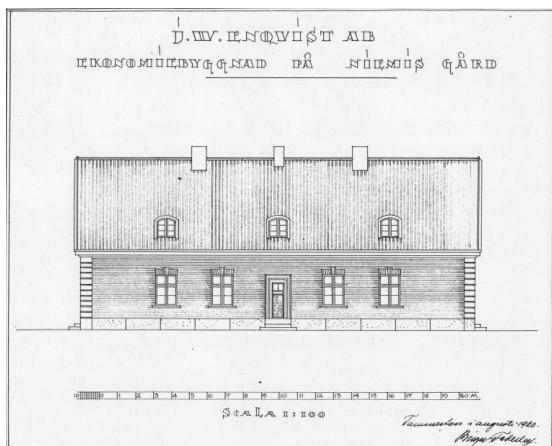
Ilmakuva 1940-luvulta.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1. Sauna	2.Varasto	
Nyk.käyttö	bändin harjoitustila	varasto	
Rak.aika	1920	1940-luku?	
Suunnittelija	Birger Federley	-	
Kerrosluku	1 + ullakko	1	
Perusta	betoni	betonipilarit	
Runko	tiili	puu	
Kattomuoto	satula	satula	
Kate	tiili	huopa	
Vuoraus	-	vaakalauta	
Ulkovärit	punainen	harmaantunut (punainen)	
Ikkunat	peitetty	-	
Sisätilat		3 huonetta	
Kunto	hyvä	heikko	
Arvoluokka	1		

1.Sauna on punatiilinen, tyyliltään klassismia edustava rakennus. Klassismin muotokieltä edustavat erityisesti räystäslautojen, ikkunanpuitteiden ja rakennuksen nurkkien rappauskoristelut. Koristelut ovat säilyneet hyvin koillispäädyssä, muualta ne ovat osittain rapautuneet etenkin ovien ja ikkunoiden ympäriltä. Rakennuksessa on alun perin ollut erilliset naisten ja miesten saunat pukuhuoneineen, pesutupa, mankelihuone sekä koillispäädyssä pakari ja puusepän työhuone. Ullakolla oli erotettuna huone jonka käyttötarkoitusta ei ole pohjapiirokseen merkitty, sekä vapaata ullakkotilaa. Tietävästi ullakko on toiminut ainakin pyykinkuivaustilana. Arkistosta on Haapasaaren tutkimuksissa löytynyt myös 10.3.1964 päivätty piirustus "Niemen saunan pienentäminen ja muuttaminen sähkökäyttöiseksi", jossa toinen löylyhuoneesta oli jaettu kahtia erilliseksi pesuhuoneeksi ja löylyhuoneeksi ja kiuas otsikon mukaisesti vaihdettu sähkökiukaaksi. Ulko-ovet on jossain vaiheessa ilmeisesti vaihdettu, poikkeavat piirustuksista. Rakennuksessa on myöhemmin toiminut mm.työtupa ja sitä on käytetty osittain varastona. Yläkertaa on käytetty myös asumiseen. Rakennus on toiminut vielä v.2005 varastona, mutta nykyisin se toimii kahden eri bändin harjoitustiloina.

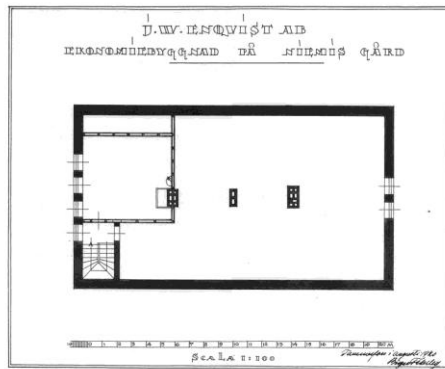
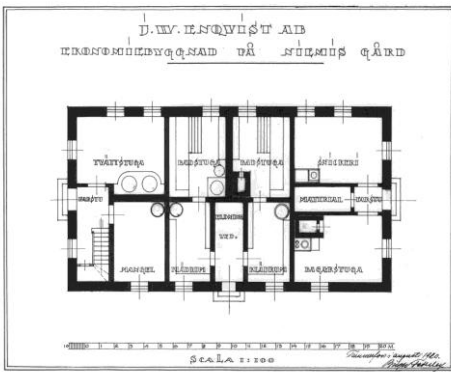
Piirustusten mukaisia kattoikkunoita ei enää esiinny tai niitä ei ole alunperinkään rakennettu. Luoteislappeella on uudemmalta vaikuttava yksinkertainen kattoikkuna. Kaikki ikkunat on levyin peitetty.

1.Sauna etelästä ja pohjoisesta.

1.Saunan kaakkoissivu ja lounaispääty, joissa ikkunoiden ja ovien koristerappaukset rapautuneet.

6.Niemen sauna, yläkerran huone

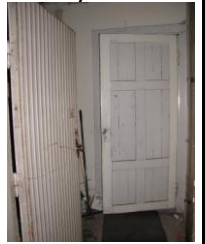
Birger Federleyn piirustuksia (myös julkisivukuvat) vuodelta 1920.

Inventointihetkellä rakennuksen sisälle pääsi lounaispäädyistä alakerrassa aina koillispäädyn pukuhuoneeseen saakka, ja yläkertaan. Huonejako vaikutti alkuperäiseltä, mutta mitään saunan rakenteita ei ollut enää olemassa. Lounaispään pukuhuoneen kulmaan on jossain vaiheessa rakennettu wc. Sisäpuolelta näki, että vanhat ikkunat ovat edelleen levytysten alla. Yläkerrassa on edelleen asuinhuone ja ullakko-tilaa. Joitakin sisäovia oli uusittu, mutta myös vanhojakin oli vielä jäljellä. Yläkertaan vievät raput ovat piirustuksen mukaisella paikalla.

Arvot ja suositukset:

Niemen saunan sisätilat kestävät jonkin asteisia muutoksia. Koska huonejako on kuitenkin näihin päiviin saakka säilynyt melko muuttumattomana, sen säilyminen olisi toivottavaa. Nykyisessä käytössä siihen tuskin on mitään estettä. Tiloja voi laajentaa ullakkolle. Ulkopuoliset rapautuneet koristeaiheet tulisi palauttaa ja ikkunat ottaa esiin ja korjata. Ulkopuoliset korjaukset tulisivat tehdä perinteisillä materiaaleilla ja menetelmillä. Rakennuksen alkuperäiset arkkitehtoniset ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin ja ne tulisi myös säilyttää.

6.Niemen sauna, vanhoja sisäovia.

2.Varasto on kolme huonetta käsittävä, matala, pitkänomainen ja satulakattoinen. Perustuksena on nurkissa ja väliseinien kohdalla betonipilarit. Varasto on täynnä romua. Katto on romahtanut osittain ja seinät kallistuneet. Katteena on vaakatasoon laitettuja mustia huopakastaaleja. Vaakalaudoituksessa on häivähdys punaista, ikkunoiden ja ovien vuorilautoissa valkoista.

2.Varasto kaakosta.

Arvot ja suositukset:

Rakennuksella ei ole erityisiä arvoja ja se on huonokuntoinen.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	X	Arkkitehtonisesti arvokas, 1920-luvun klassismia edustava saunarakennus. Rakennusperinteisesti arvokas edustaen alueelle tyypillistä rakennustapaa. Historiallisesti arvokas osan Niemen kartanon rakennuskantaa sekä sosiaalishistoriallisesti merkittävä edustaen alueen elämäntapaa. Maisemallisesti arvokas näkyvällä paikalla sijaitseva kohde, joka on hyvin säilyttänyt ominaispiirteensä.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

8. Lähteet

Haapasaari Mirku 2007. Kulttuuria kartanolta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolle. Diplomityö

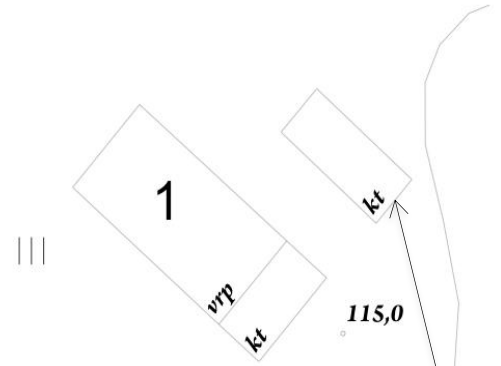
9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 27.09.2011

1. Kohde	Niemen paja (M 107)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

Pajan pihapiiri kaakosta.

Alkuperäinen Niemen paja on palanut 1930-luvulla. Federleyn piirtämät ensimmäisen Niemen pajan piirustukset vuodelta 1920 ovat M-Realin Lielahden tehtaiden arkistossa. Niemen paja kuului silloiseen Niemen alueeseen, johon kuului neljä asuinraloa, ns. "muonamiesten talot" jotka on purettu. Väljemmin katsottuna myös virkamiesten talot katsottiin kuuluvaksi tähän alueeseen.

Paja on toiminut puutyöverstaana 1990-luvun alussa. Jossain vaiheessa rakennuksessa on toiminut myös moottori-kerho, jonka jäsenet korjailivat pajassa moottoripyöriään. Nykyisin se on vuokrattuna varastoksi.

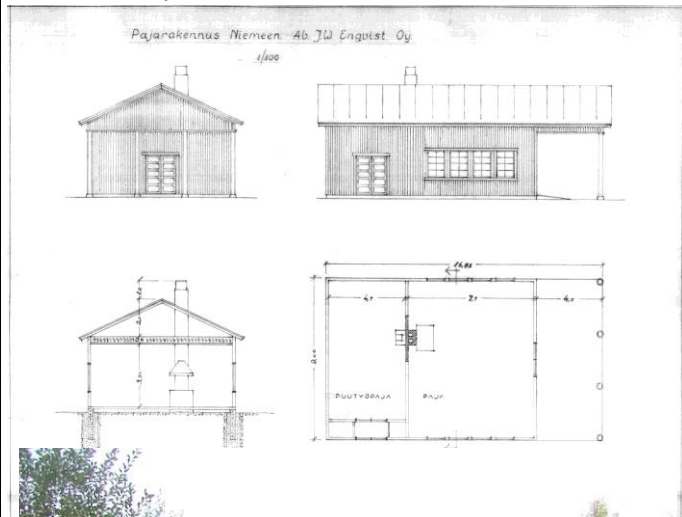
Pajan koillispuolella on pulpettikattoinen, lautarakenteinen katos, ilmeisesti puutavaraa varten.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1. Paja			
Nyk.käyttö	varasto?			
Rak.aika	1944			
Suunnittelija	M.Mikama			
Kerrosluku	1			
Perusta	betoni			
Runko	lauta			
Kattomuoto	satula			
Kate	huopa			
Vuoraus	peiterimalauta			
Ulkovärit	punainen			
Ikkunat	peitetty			
Sisätilat				
Kunto	kohtalainen			
Arvoluokka	3			

1.Paja on lautarakenteinen, satulakattoinen rakennus, jonka etuosassa on nelipylväinen katososa. Pylväät on pyöreät. M.Mikama on suunnitellut rakennuksen vuonna 1944, käyttäen selvästi samaa muotokieltä kuin alkuperäisessä pajassa on ollut, mutta yksinkertaistaen tyyliä. Mm.klassistinen listoituus ja päädyn lunetti-ikkuna on jätetty pois.

Pajan takaosassa on piirustusten mukaan merkittynä puutyöverstas. Takaosaan onkin oma sisäänkäynti lounaissivulla. Takaosassa on katolla piippu ja sen vieressä luukku. Rakennuksen kaikki ikkunat on peitetty. Puutyöverstaaseen on tehty kulku myös sisäkautta, ahjon oikealta puolelta. Vanha ahjo on paikoillaan. Sisäkatto on paneloitu ja se on todennäköisesti alkuperäinen. Sisäpuolelta näkee, että ainakin näkyvillä olevat ikkunat ovat vanhoja. Sisätilat olivat inventointihetkellä niin täynnä tavaraa, että tarkempien havainnointien tekeminen oli vaikeaa. Verstaan puolella ei ollut valoja.

7.Paja, ahkio. Ahkion päällä oli jotakin, kenties sepän, työkaluja.

1.Pajan kaakkoispääty.

1.Pajan lounaissivu.

Arvot ja suositukset:

Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäiset ominaispiirteensä ja sisätiloissa on edelleen sepän työhön liittyvät elementit. Tästä syystä rakennuksen säilyminen olisi toivottavaa.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	X	Paja edustaa uudempaa rakennusperintöä, mutta on hyvin säilyttänyt alkuperäiset ominaispiirteensä ulkoa ja sisältä. Historiallisesti merkittävä kuvastaen alueen muuta toimintaa tukevan ammattiyhmän työskentelytiloja.
Historiallinen	X	
Maisemallinen		
Arvoluokka	3	

8. Lähteet

Haapasaari Mirku 2007. Kulttuuria kartanoilta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolta. Diplomityö

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

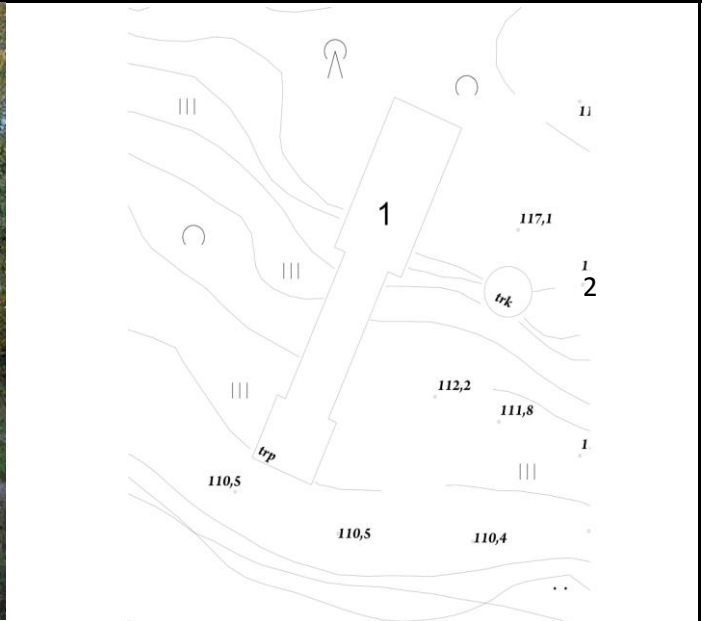
10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 27.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero 8.Mylly ja siilo
---	--	---------------------------------

1. Kohde	Niemen mylly (M 102)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oy

5. Rakennuskanta ja historia

Myllyn pihapiiri etelästä vanhan tielinjauksen takaa.

Niemen entisen karjarakennuksen länsipuolella sijaitsee Niemen myllynä tunnettu tiilirakennus, jota on jatkettu ylös rinteeseen lautarakenteisella osalla. Pitkänomainen rakennuskokonaisuus on rakennettu porrastetusti rinteeseen muodon mukaan.

Mylly sijaitsee näkyvällä paikalla ja sen editse kulkee vanha tielinjaus. Pihasta on suora näkymä tehtaalle ja etenkin sen vesitornille. Myllyrakennuksen itäpuolella on matalahako, sylinterimäinen rehusiilo 1940-luvulta.

Rinteessä on aiemmin sijainnut puinen myllyrakennus (M54).

Näkymä myllyltä tehtaalle.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1. Mylly	2. Rehusiilo (M125)		
Nyk.käyttö	autotalli ja varasto	-		
Rak.aika	1920-22 (+1960-l.)	1940-luku		
Suunnittelija	Federley?	-		
Kerrosluku	1+2			
Perusta	betoni	betoni		
Runko	tiili + puu	tiili		
Kattomuoto	satula ja pulpetti	kartio, romahtanut		
Kate	aaltopelti	huopa		
Vuoraus	- / limilauta	-		
Ulkovärit	punainen/harmaa	punainen		
Ikkunat	2x8-ruutu	-		
Sisätilat				
Kunto	hyvä	runko hyvä		
Arvoluokka	2	3		

1.Mylly ja viljavarastorakennus on punatiilirunkoinen, satulakattoinen, aiemmin huopa- (v.2006) nykyisin peltikatteinen rakennus, jota on jatkettu lautarakenteisella kuivuri- ja varastosuojalla. Varsinainen myllyrakennus on Kantosen mukaan rakennettu kahdessa vaiheessa 1910- ja 1920-lukujen vaihteen aikoihin. Kapearunkoinen pohjoisosa on rakennettu vuoteen 1920 mennessä ja syvempirunkoinen eteläpääty vuoteen 1922 mennessä. Rakennukseen kuului riihi (kuivuri), mylly ja varasto.

Kantosen lähteenä on ollut tässä teollisuusvakuutuksen arkiston vakuutusarviointi vuodelta 1922 liitekarttoineen (vv 1920-ja-22).

Myllyssä on moniruutuiset ikkunat kapearunkoisemmassa osassa sekä leveämmän osan päädyssä ylhäällä. Päädyssä on rautaovi, jonka perusteella viljavarasto on sijainnut siellä. Päätykolmiossa on klassismin piirteitä.

Uudemman osan vaakaverhous on vielä vuonna 1999 ollut vihreäksi maalattu, nyt se on täysin harmaantunut. Satulakattoisen osan ja vanhan osan välissä on pulpettikattoinen viljankuivaaja.

Rakennuksen ovet ovat keltaiset.

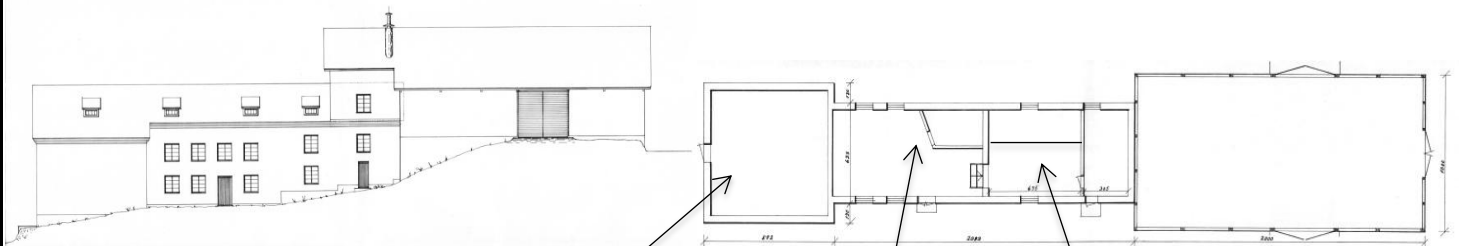
1.Mylly, vanha osa idästä.

1.Mylly, uusi osa etelästä.

1.Mylly, eteläpäädyn ovi.

Piirustukset ovat olleet otsikolla "Niemen mylly- ja viljavarastorakennus, Lielähti Oy" vuodelta 1965. Olemassa oleva rakennus poikkeaa piirustuksista vain laajennusosan ja vanhan osan liitoksessa sijaitsevan viljankuivaajan osalta, jonka putkea varten rakennettiin pulpettikattoinen tila. Kuivaajan piirustukset on myös päivitetty vuodelta 1965. Tuolloin kaikki myllyn rakenteet ovat kadonneet.

Vanhan osan sisätiloissa huonejako on lähes ennallaan. Viljavarasto on edelleen yhtä avointa tilaa. Ovi on sisäpuolelta levytetty, samoin katto. Siihen on tehty pariovet idän puoleiselta julkisivulta v.1995. Seuraava huone on ennallaan, mutta sitä seuraavaan on tehty väliseinä. Uudemmassa osassa ei ole käyty, mutta se lienee ennallaan.

Arvot ja suositukset:

Vanha tiilinen osa on melko hyvin säilyttänyt ominaispiirteensä. Siinä on hyvin havaittavissa -20-luvun klassismin piirteet ja mm.vanhat ikkunat ovat säilyneet. Idän puoleinen julkisivu on pariovien myötä muuttunut. Rakennuksessa on kerroksellisuutta ja se kertoo viljan käsittelystä eri aikakausina. Ulkoasu sietää hiukan muutoksia, mutta etenkin vanhan osan säilyminen olisi toivottavaa. Sisätilojen pinnat sietävät muutoksia, huonejakojen olisi hyvä säilyä ennallaan.

2.Siilo on rakennettu 1940-luvulla. Tiilirunko on kaksinkertainen ja sisältä betonilla vuorattu. Katto on romahtanut vuoden 2002 inventoinnin jälkeen ja sisätiloissa on moskaa. Kartion muodoisen katon koillisreunalla on satulakattoinen tornimainen osa, jossa on ollut täyttöaukko.

2.Siilo etelästä.

2.Siilo kaakosta.

Arvot ja suositukset:

Siilo on tyypillinen 1940-luvulla yleistynyt rehun säilömisrakennus. Runko on hyväkuntoinen ja muuttumattomana säilynyt. Se on historiallisesti arvokas kertoen maatalouden muutosvaiheesta rehun säilömisessä. Se tuo kerroksellisuutta myllyn pihapiirin tuotteiden käsittelyyn ja säilyttämiseen tarkoitettussa rakennuskannassa. Sen säilyminen osana tätä kerroksellisuutta olisi suotavaa.

7. Luettelointiperuste, myllyn ja siilon kokonaisuus

Rakennushistoriallinen	X	Rakennusperinteisesti arvokas, tyypillinen viljan käsittelyyn ja säilyttämiseen tarkoitettu rakennus, jossa kerroksellisuutta. Historiallisesti arvokas osa Niemen kartanon maatilataloudesta kertova rakennus. Maisemallisesti näkyvällä paikalla vanhan tielinjauksen vierellä, puoliavoimella mäenkumpareen rinteellä, josta suora näköyhteys tehtaalle.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	2	

8. Lähteet

Haapasaari Mirkku 2007. Kulttuuria kartanoilta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolta. Diplomityö Kantonen Timo 2002. Metsäliitto-Yhtymän toimipaikkojen rakennusinventointi.

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

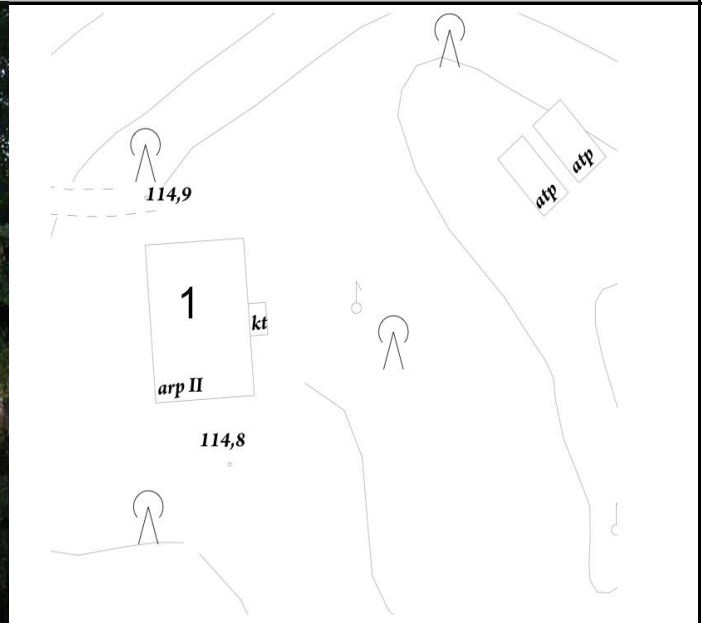
10. Lomakkeen täyttäjä

Pauliina Tiusanen 27.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE	Kohdenumero 9.Puinen asuntola
--	--

1. Kohde	Puinen asuntolarakennus (B 41)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	Lielahdenkatu 26
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

Puinen asuntola luoteesta.

Pienellä mäen kumpareella sijaitseva, jälleenrakennuskauden rationaalista rakennustapaa edustava asuntola, on alun perin rakennettu "yksinäisten naisten asuntolaksi" eli tehtaan naimattomien naistyöntekijöiden asuinkäyttöön.

Rakennus on edelleen asuinkäytössä. Pihapiirissä on myös kaksi vierekkäin rakennettua autotallia/-katosta hiukan ylempänä mäessä. Niistä asuntolan puoleinen on pulpettikattoinen, vaakapaneloitu ja ulompi satulakattoinen limilaudoitettu. Molempien kattojen päällä oli muovipressut.

Pihaan on läpikulku sekä Lielahdenkadulta että vanhan asuinalueen kautta.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1. Asuinrakennus			
Nyk.käyttö	asuinkäyttö			
Rak.aika	1946 -50 (-51)			
Suunnittelija	Jaakko Tähtinen			
Kerrosluke	kellari+2+ ullakko			
Perusta	betoni,roiskerapattu			
Runko	puu			
Kattomuoto	satula			
Kate	tiili			
Vuoraus	peiterimalauta			
Ulkovärit	maalarinvalkoinen			
Ikkunat	-50-luvun pystyjako			
Sisätilat	autenttiset!			
Kunto	hyvä			
Arvoluokka	2			

1.Asuinrakennus on suunniteltu vuonna 1946, M-Realilta löytyneiden piirustusten perusteella. Valmistumisajankohdaksi on arvioitu vuosia 1950 tai -51. Rakennus on hyväkuntoinen ja ulkoa sekä rapusta ilmeisen alkuperäisessä asussaan. Avokuistin katosta kannattavien pylväiden muotokieli toistuu sisätiloissa rapun kaiteen pylväissä.

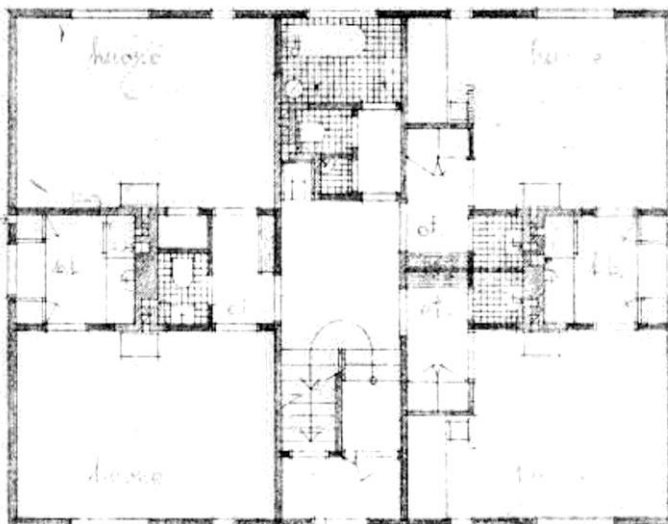
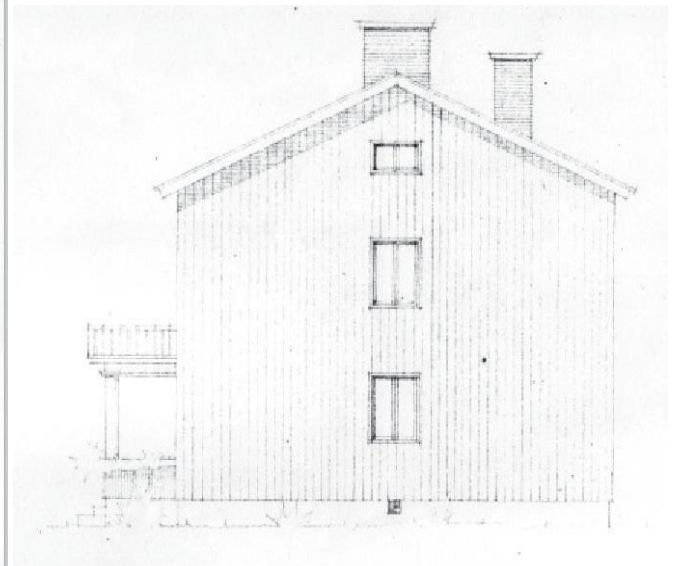
Tiilikate on pahoin sammaloitunut. Vielä ei ulkopuolella ollut kuitenkaan havaittavissa kosteusvaurioita.

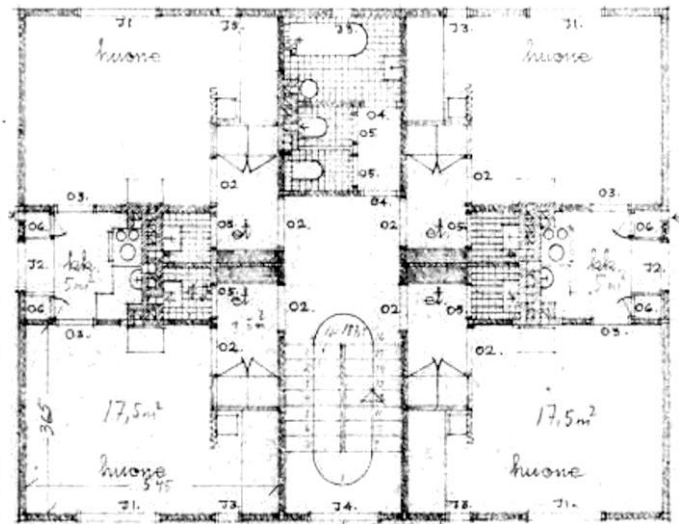
9.1. Asuinrakennus kaakosta

9.1.Asuinrakennus, pohjoispääty.

Piirustukset v.1946

2. kerros

Puisen asuntolan rappukäytävää. Vasemmalla ensimmäisen kerroksen tasanne, keskellä raput toiseen kerrokseen ja oikealla toisen kerroksen tasanne ja asunnon ovi. Rappukäytävässä on mitä ilmeisimmin alkuperäiset paneloinnit, kaiteet, ovet ja raput, joiden askelma on saatettu päällystää matolla myöhemmin. Rappukäytävän tunnelma oli kuin olisi astunut suoraan 1950-luvulle.

Alakerran isossa asunnossa on kylpyhuone, muut käyttävät yhteistä kylpyhuonetta, joka on toisessa kerroksessa. Samoin muiden yhteinen WC on toisessa kerroksessa. Tieto on saatu Ari Holmalta, joka on ollut rakennuksen kiinteistöhoitajana.

Arvot ja suositukset:

Rakennus on niin alkuperäisessä asussaan, että mikäli sille löytyisi jotain muuta käyttöä, esim. elokuviin tms. se tarjoaisi oivalliset puitteet. Se ei kuitenkaan nykyisellään vastaa nykyisiä asumistason vaatimuksia, joten asuntoihin voisi rakentaa omat peseytymistilat, jotta asuinkäyttö olisi mahdollista. Rappukäytävän korjauksissa tulisi kuitenkin vaalia säilyneitä ominaispiirteitä, samoin ulkopuolen korjauksissa. Rakennus edustaa tyypillistä 1950-luvun tietyn sosiaaliluokan asumistapaa ja sen säilyminen olisi tarpeen kertomassa alueen eri aikakausien ja sosiaaliluokkien elämäntavasta.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	X	Rakennusperinteisesti arvokas, oman aikakautensa tyypillistä rakennustapaa edustava kohde, joka on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäiset ominaispiirteensä sekä ulko- että sisäpuolelta. Sosiaalhistoriallisesti merkittävä edustaen alueen eri sosiaaliluokkien asumistapaa.
Historiallinen	X	
Maisemallinen		
Arvoluokka	2	

8. Lähteet

Haapasaari Mirkku 2007. Kulttuuria kartanolta. Kulttuurihautomo Tampereen Niemen kartanolle. Diplomityö

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

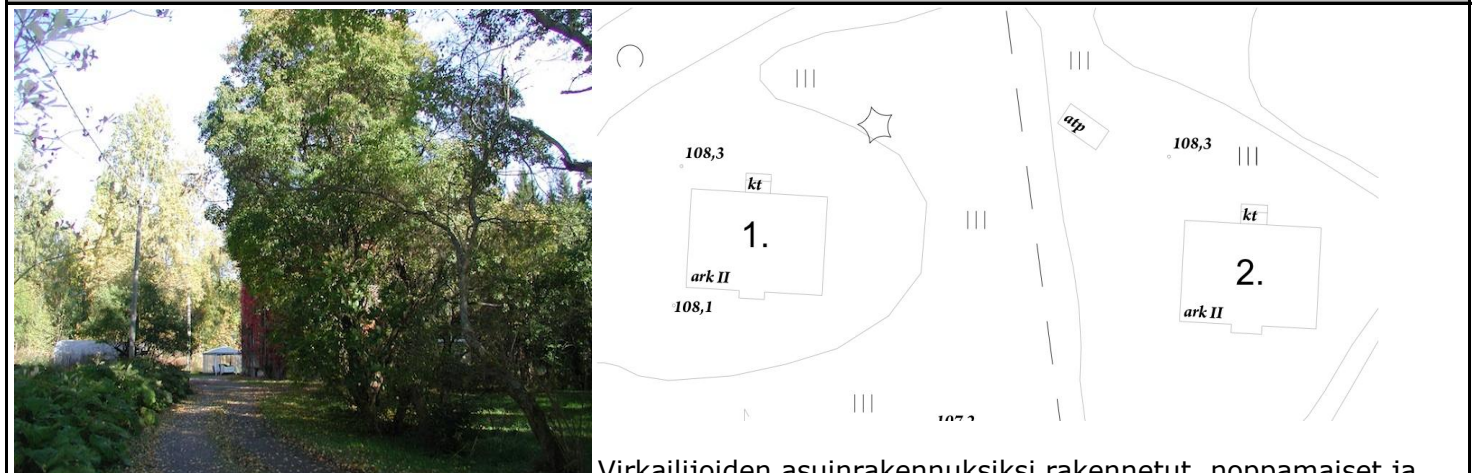
10. Lomakkeen täyttäjä

Pauliina Tiusanen 30.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero 10.Virkailijoiden asuinrakennus
---	--	--

1. Kohde	Virkailijoiden asuinrakennukset (B42 ja B43)
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	Lielahdenkatu 28 ja 30
4. Omistaja ja omistajan osoite	M-Real Oyj

5. Rakennuskanta ja historia

10.1.Asuinrakennus lounaasta.

Virkailijoiden asuinrakennuksiksi rakennetut, noppamaiset ja korkealla aumakatolla varustetut talot, edustavat jälleenrakennuskauden rationaalista tyyliä.

10.2.Asuinrakennus etelästä.

Talot ovat pientä kokoeroa ja ulokkeen verhoilua lukuunottamatta edelleen identtiset. Rakennuksessa 1 uloke on puuverhoiltu, kun se rakennuksessa 2 on rapattu, kuten talot muutenkin. Talot ovat säilyttäneet alkuperäiset ulkoasunsa hyvin.

Rakennuksia ympäröi suuret puistomaiset puutarhat, joissa kasvaa mm. Pirkkalan koivua, joka on löydetty ensimmäisen kerran v.1862 Pirkkalan Pinsiöstä Raiskion torpan pihalta. Se on Rauduskoivun muunnos, joka poikkeaa päämuodosta vain liuskaisen lehtensä vuoksi. Pihoissa on myös jalopuita ja istutukset viestivät tyylikkyydestä ja asumistasosta, joka on suunniteltu vastaamaan virkailijaperheiden vaatimuksia. Nähtävillä on, että pihoissa on ollut myös hyötypuutarhat.

Molemmat talot ovat olleet asuinkäytössä valmistumisestaan saakka ja niitä on säännöllisesti huollettu ja kunnostettu puutarhoja myöten. Katteet on sammaloituneet ja ne tulisi piakkoin korjata.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1.Asuinrakennus B42	2.Asuinrakennus B43
Nyk.käyttö	asuinkäyttö	asuinkäyttö
Rak.aika	1946-48	1946-53
Suunnittelija	Jaakko Tähtinen	Jaakko Tähtinen
Kerrosluku	(1)+2+ullakko	(1)+2+ullakko
Perusta	betoni	betoni
Runko	tiili	tiili
Kattomuoto	auma	auma
Kate	tiili	tiili
Vuoraus	rappaus	rappaus
Ulkovärit	ruskeanharmaa	ruskeanharmaa
Ikkunat	pystyjako -50-l.tyyliin	pystyjako -50-l.tyyliin
Sisätilat	2 asuntoa	2 asuntoa
Kunto	hyvä	hyvä
Arvoluokka	1	1

1.Asuinrakennus on nykyisin yhden perheen käytössä. Sen on suunnitellut Jaakko Tähtinen v.1946 ja se on valmistunut ilmeisesti v.1948. Talon ympärillä oleva piha on jossain vaiheessa päässyt villiintymään, mutta nykyiset asukkaat ovat kunnostaneet sitä. Talon ympäri on tie ja puutarha on kahteen osaan jakaantunut, omenapuilla ja pensailta, talon eteläpuolelta. Puutarhan eteläisempää osaa hallitsee todella suuri tammi. Talon koilliskulmalla kohoaa mahtavan kokoinen kuusi, jonka lajista ei ole tietoa. Itse rakennusta hallitsee villiviini, joka kasvaa pääosin päädyissä, peittäen itäpäädyn kokonaan. Tontin itä- ja etelälaidalla on korkea kuusiaita. Myös länsisivulla on muutama samanlainen korkea kuusi. Sen ja pohjoissivun kuusiaita onkin saattanut hävitä.

Pääsisäänkäynnin toinen metallikaide on irronnut. Rapun edessä ei ole vuolukivilaattoja kuten talossa 2. Sisätiloiltaan talo on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäiset ominaispiirteensä, etenkin alakerran osalta. Ruokailuhuoneessa, olohuoneessa ja sen viereisessä huoneessa on vanhat tapetit. Lattiamateriaalit ovat alkuperäiset ja ruokailuhuoneessa on vanha kakluuni. Keittiössä on paneelikatto, muissa huoneissa on (Haltex-?)levy. Rappukäytävän viereisessä pienessä vessassa on mehiläiskenko-laatta lattiasa ja katto paneloitu. Katosa on rihlat, joissa on todennäköisesti ollut pyykkinarut. Keittiö on kattoa lukuunottamatta uusittu. Kaakkoiskulman huoneesta on pintoja uusittu, mutta joka kulmassa sijaitsevat komerot ovat alkuperäiset. Myös koilliskulman pinnat on uusittu, mutta ilmeisesti jo 1960-luvulla.

Yläkerrassa on kaikki seinäpinnat uusittu, mutta esim.kaakkoiskulman huoneen koko seinän mittainen komerorivi on alkuperäinen. Yläkerrassa myös viereisen huoneen komerot poikkeavat piirustuksista siten, että wc on pienempi ja keskellä ja sen molemmin puolin on komerot. Myös ne ovat ilmeisesti alkuperäiset tai muutoskin on hyvin varhaisilta vaiheilta.

Molemmissa kerroksissa huonejako on säilynyt täysin ennallaan. Vaneriset väliovet on poistettu, mutta ne ovat tallessa ullakolla. Ullakko on täysin alkuperäisessä asussa. Rappua on maalattu, mutta vanhan mallin mukaan. Kellarikerroksessa on saunaosaston pukuhuoneen paneeli maalattu ja saunan lauteet vaihdettu. Muuten se on täysin säilyttänyt alkuperäisyytensä pannuhuonetta myöten.

Erkkerin ikkunat on vaihdettu, muualla on vanhat ikkunat. Rappaus on rapautunut sisäänkäynnin viereltä ja parvekkeen yläpuolelta.

10.1.Asuinrakennus luoteesta.

10.1.Asuinrakennus lounaasta.

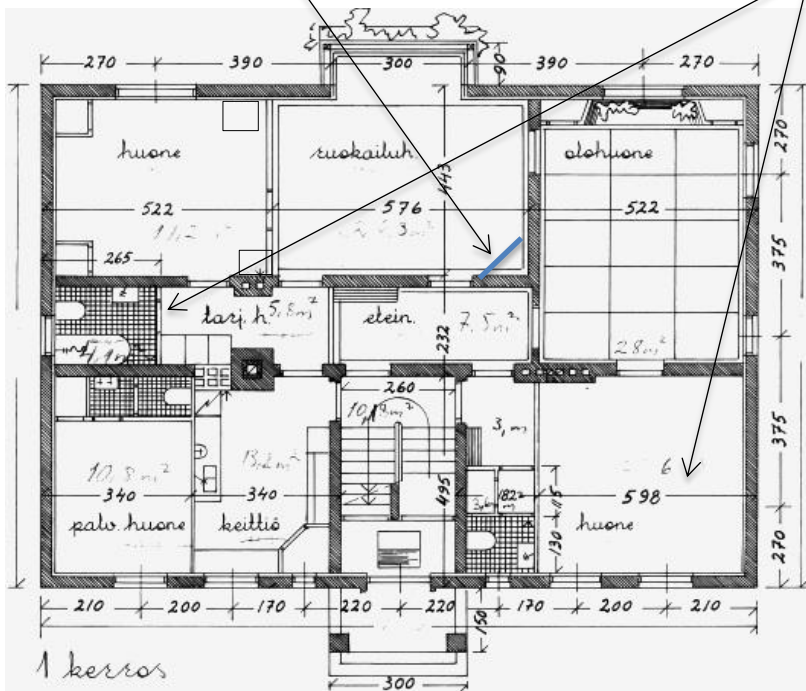
10.1.Asuinrakennus:

Alla vasemmalta oikealle; pihaan johtava tie ja sitä reunustavaa puustoa, koilliskulman kuusi, eteläsivun uloke ja itäpääty.

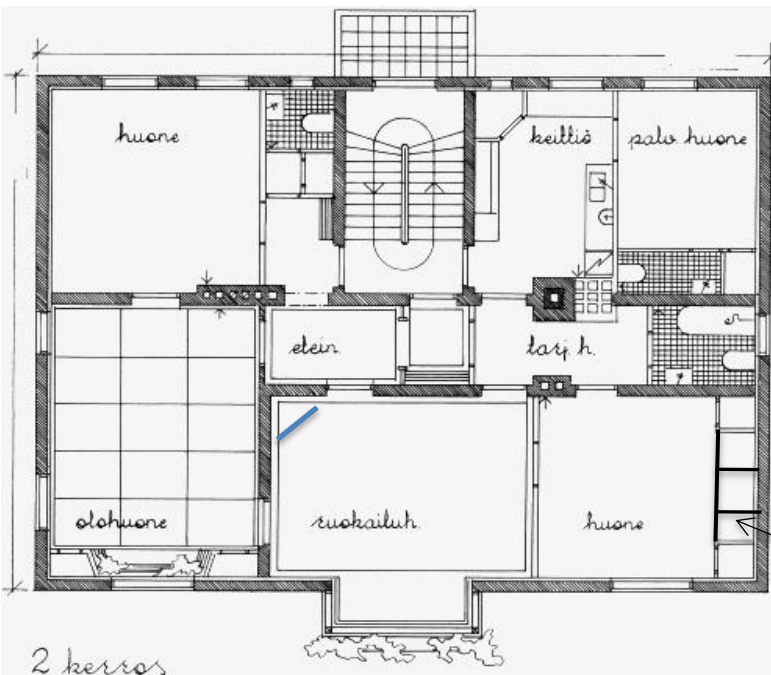
10.1. Asuinrakennus, ruokailuhuoneen kakluuni. Yläkerran uuni on samanlainen mutta vaaleampi.

10.1. Asuinrakennus, raput ja kaiteet.

10.1. Asuinrakennus, pannuhuone

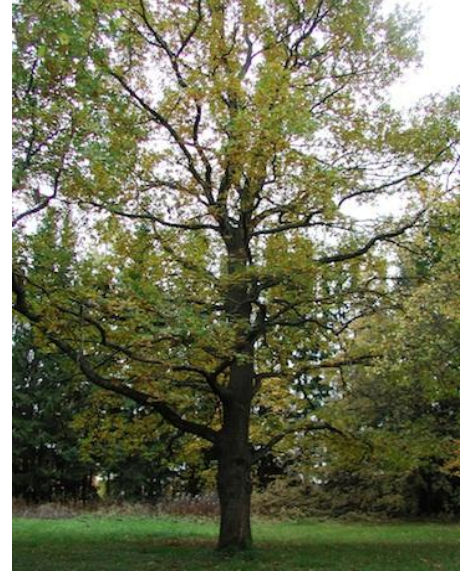

10.1. Yläkerran komeroriviä.

Arvot ja suositukset:

Rakennus on erittäin hyvin säilyttänyt alkuperäiset ominasipiirteensä ja näitä tulisi vaalia. Korjaukset tulisi tehdä perinteisin materiaalein ja menetelmis sekä sisä- että ulkopuolelta. Sisätilojen huonejako on säilynyt ennallaan ja se täyttää näinkin hyvin nykyiset asumistason vaatimukset, eikä niitä pitäisi mennä muuttamaan. Kaikki vanhat tallella olevat rakennusosat ja materiaalit tulisi säästää.

Talon virkamiestason asumiseen liittyy olennaisesti myös avara puutarha jalopuineen ja nurmineen. Puutarhaa tulisi säilyttää mahdollisuuksien mukaan.

10.1.Tammi talon eteläpuolelta.

2.Asuinrakennus on kahden perheen käytössä. Sen on valmistunut viisi vuotta myöhemmin v.1953. Talo puutarha on myös ollut villiintynyt, mutta se on jo kokonaan kunnostettu asukkaiden toimesta. Puutarhaa rajaa joka sivulta korkea kuusiaita, jonka lajikkeesta ei ole tietoa. Kuusiaidan sisäpuolella on säännöllisin välein Pirkkalan koivuja. Lisäksi pihassa kasvaa hopeapajuja, mänty, jossa pitkät neulaset ja pohjoisreunalla on hyötypuutarha, jossa vadelmia sekä omena- ja luumupuuta. Myös tätä taloa on hallinnut villiviini, mutta se on poistettu. Rappaus on säilynyt hyvänä sen allakin.

Pääsisäänkäynnin edessä on vuolukivilaatoitus. Rappujen metallikaiteet ovat hyväkuntoiset. Rappukäytävä on säilyttänyt melko hyvin ominaispiirteensä, mutta ajalle tyypillinen maalaus on peitetty (rapun muotoa jäljittelevä alareuna seinässä). Kellarin rappu on säilynyt ennallaan. Kellarin rappu on säilynyt ennallaan. Saunaosasto on uusittu, mutta kellarihuoneet ovat säilyttäneet hyvin ominaispiirteensä. Siellä on edelleen vanhat sähköjohdot ja -rasiat ym. Yläkerran asunto on uudistettu. Huonejako on pääosin säilynyt, mutta joitakin väliseiniä on purettu. Pinnat on uusittu. Alakerran huoneistossa ei ole käyty, mutta itäpäätyyn on tehty uusi sisäänkäynti.

10.2.Asuinrakennus, pohjoissivu.

10.2.Asuinrakennus kaakosta.

10.2.Asuinrakennus vasemmalta oikealle; pihaan johtava tie puustoineen, pääsisäänkäynti, rappukäytävää, kellarin käytävää ja ovia kellarihuoneisiin + sähköt.

Arvot ja suositukset:

Rakennuksen ulkopuolen ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin, lukuunottamatta itäpäädyn uutta sisäänkäyntiä. Ulkopuoliset korjaukset tulisikin tehdä perinteisiä materiaaleja ja menetelmiä käyttäen, nämä ominaispiirteet säilyttäen. Sisäpuolella on ainakin yläkerrassa tehty huonejakoa muuttavia muutoksia ja pintamateriaaleja vaihdettu, joten ne eivät enää ole niin herkit. Rappu ja kellarikerros olisi kuitenkin niiltä osin, joissa vielä on vanhat piirteet havaittavissa, korjattava säilyttäen.

Myös tähän taloon puutarha tuo oman leimansa ollen selkeämmin kuusiaidalla rajattu kuin viereinen. Talon virkamiestason asumiseen liittyy olennaisesti myös avara puutarha jalopuineen ja nurmineen. Puutarhaa tulisi säilyttää mahdollisuuksien mukaan.

10.2. Eteläpuolen puutarhaa.

7. Luettelointiperuste, virkailijoiden asuinrakennukset kokonaisuutena

Rakennushistoriallinen	X	Arkkitehtonisesti arvokkaat, 1950-luvun rationalista tyyliä edustavat kohteet. Sosiaalihistoriallisesti merkittävät alueen sosiaalisesta kerrostumasta kertovat kohteet, edustaen virkailijoille suunniteltua asumistasoa ja tyylikkyyttä.
Historiallinen	X	
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	1	

Ne muodostavat yhdessä maisemallisen kokonaisuuden ja omien puutarhojensa ympäröiminä myös omat maisemalliset kokonaisuutensa, joissa puutarhoilla merkittävä osuus.

8. Lähteet

Kantonen Timo 2002. Metsäliitto-Yhtymän rakennushistoriallinen inventointi.

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

10.1. Asuinrakennuksen nykyinen asukas.

10.2. Asuinrakennuksen yläkerran asukas.

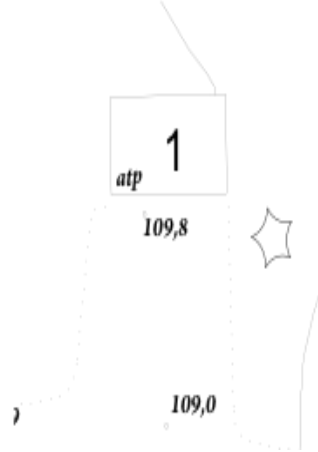
10. Lomakkeen täyttäjät

Pauliina Tiusanen 30.09.2011

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE	Kohdenumero 11.Moottoripyöräliike
--	---

1. Kohde	Moottoripyöräliike/autotalli
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	
3. Osoite	
4. Omistaja ja omistajan osoite	

5. Rakennuskanta ja historia

Moottoripyöräliike pohjoisesta.

Yksin tien varressa sijaitseva neljän, ilmeisesti alun perin autotallin, käsittävä rakennus on näkyvällä paikalla.

Rakennuksessa on toiminut moottoripyöräliike vuoden 1999 inventoinnin aikaan. Rakennuksessa on aloittanut toimintansa Heinon moottoripyöräliike 1980- ja -90-lukujen vaihteessa.

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o	1.Talli		
Nyk.käyttö	autotalli ja varasto		
Rak.aika	1950-luku?, ennen 1962		
Suunnittelija	-		
Kerrosluku	1		
Perusta	betoni, roiskekivirapattu		
Runko	puu		
Kattomuoto	satula		
Kate	aaltopelti		
Vuoraus	peiterimalauta		
Ulkovärit	valkoinen, ovet vaalean siniset		
Ikkunat			
Sisätilat	4 huonetta		
Kunto	hyvä		
Arvoluokka	3		

1. Talli on matala, pitkänomainen ja satulakattoinen. Lautarakenteinen rakennus on peiterimalaudoitettu ja valkoiseksi maalattu. Etelän puoleisella julkisivulla on neljät pariovet. Ne ja länsipään ovi on maalattu vaaleansinisiksi. Itäpään huone on erotettu muista kattoakin korkeammalle kohoavalla tiilimuuratulla väliseinällä, joka on ilmeisesti jonkinlainen palomuri. Onko muutkin seinät tiilestä tässä huoneessa, ei ole tietoa.

Rakennus on Ari Holman arvelujen mukaan rakennettu tehtaan autoille talliksi, mutta siitä eikä rakentamisajankohdasta ei ole varmaa tietoa.

11.1. Talli luoteesta.

11.1. Tallin länsipää.

11.1. Palomuri

Sisätiloissa on rasvamonttu, joka on kuitenkin peitetty puuritulällä. Katossa on kosteusvaurio koilliskulmalla ja se on hiukan romahtanut sisälle. Kolmen länsipään tallin osuus on yhtä avointa tilaa.

Arvot ja suositukset:

Rakennus on tyyppinen autotalli ja se on näkyvällä paikalla. Sen käyttöä autotallina voisi edelleen harkita, jotta se säilyisi osana alueen kerroksellisuutta.

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen		Rakennus on maisemallisesti näkyvällä paikalla tien vieressä. Arvokas osana maisemakokonaisuutta, edustaen sen kerroksellisuutta.
Historiallinen		
Maisemallinen	X	
Arvoluokka	3	

8. Lähteet

Seppänen Minna 1993. Niemen kartanon ja sahan alue. Diplomityö.

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet

Holma Ari

10. Lomakkeen täyttäjä

Pauliina Tiusanen 30.09.2011